

Stort sprang, små steg

*Kåre Willochs og Høyres endrede syn på
Israel-Palestina-konflikten 1965-1990*

Tarjei Solberg

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2013

© Tarjei Solberg

2013

Stort sprang, små steg

Kåre Willoch og Høyres endrede syn på Israel-Palestina-konflikten 1965-1990

Tarjei Solberg

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en lærerik, men samtidig strevsom prosess, og jeg hadde ikke maktet å stå løpet ut uten hjelp fra en rekke personer.

I det faglige støtteapparatet må min veileder, professor Even Lange, først og fremst takkes. Han har gitt meg spennende spor å følge og alltid vært imøtekommende og tilgjengelig når jeg har hatt spørsmål eller behov for veiledning. Even har også vist stor forståelse når ting ikke har gått som det burde, og skapt en meget positiv atmosfære rundt arbeidet med denne oppgaven. Jeg vil også takke Hallvard Notaker for utlån av *Høyres håndbok*, innsyn i manuskriptet til hans bok *Høyres historie: opprør og moderasjon*, samt informasjon til relevante kontaktpersoner og konstruktive samtaler i oppgavens innledende fase. Personalet ved Riksarkivet, UDs arkiv og Stortingsarkivet fortjener også en stor takk for bistand med arkivarbeidet. Det samme gjør Theo Koritizinsky og Sveinung Lunde, som i forbindelse med våre intervjuer, overleverte svært relevant kildemateriale. Helle Mari Berg må også takkes for sitt grundige korrekturarbeid i oppgavens slutfase, og Andreas Bagås Lien for sin tekniske bistand.

I det sosiale støtteapparatet vil jeg takke Per Lundell og hans generøse lommebok, som har gitt meg noen høyst nødvendige hvileskjær i en ellers travel skrivehverdag. Eirik Bertelsen, min «partner in crime» på Blindern siden høsten 2006 og nærmeste medstudent, må også takkes for sin støtte. Det samme må Aksel Overskott og Sara Hegna Hammer, som har bidratt med mental nødhjelp og et trygt og godt hjem å komme på besøk til. Til slutt vil jeg rette en stor takk til min nærmeste familie: (myrsnipene) Mamma, Pappa, Erlend, Cathrine og Birgitte. Foruten økonomisk bistand, har de gitt meg uvurderlig støtte og oppmuntring, samt beholdt troa på meg, når jeg selv ikke har hatt det.

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg innholdet i, og årsakene til Kåre Willochs og Høyres endrete syn på Israel-Palestina-konflikten i perioden 1965-1990. Willochs standpunkt var i perioden 1965-1977 pro-israelsk, et syn han delte med partiets representanter, og som ble gjenspeilet i Høyres offisielle politikk.

Etter Utenriks og konstitusjonskomiteens reise til Midtøsten i 1977, inntok Willoch et mer balansert standpunkt, som blant annet innebar støtte til palestineres selvbestemmelsesrett og kritikk av Israels bosettingspolitikk. Holdningene i Høyre var i denne perioden splittet mellom en pro-israelsk og en balansert fløy, men de balanserte standpunktene fikk størst tilslutning og ble gjeldende som partiets offisielle standpunkt.

I 1981 gikk Høyre inn i regjering med Willoch som statsminister, en regjering som i 1983 ble utvidet med statsråder fra KrF og Sp. Regjeringsvervet resulterte i en forsiktig norsk Midtøsten-politikk uten store endringer fra foregående regjering. Det samme gjaldt for Høyres offisielle standpunkt. Selv om Willochs standpunkter i dette tidsrommet forble uendret, forekom det større bevegelse internt i partiet, tydeligst uttrykt gjennom Sveinung Lundes møte med Yasir Arafat i 1983.

Etter at hans regjering falt i 1986, gikk Kåre Willoch over i stillingen som formann for utenriks- og konstitusjonskomiteen, og i 1989 trådte han ut av rikspolitikken og inn i vervet som fylkesmann i Oslo og Akershus. Endringen av rammevillkårne gjorde det mulig for Willoch å gi uttrykk for et pro-palestinsk standpunkt, hvilket innebar støtte til PLOs deltagelse i fredsforhandlinger, økt vekt på palestineres rett til et eget hjemland og skarpere kritikk av Israel. Kjernen i Willochs standpunkt samsvarte langt på vei med flertallet av Høyre-representantenes holdninger, men Willoch skilte seg fra sine partikolleger gjennom et langt høyere engasjement for palestineres sak.

Innholdsfortegnelse

Forord	III
Sammendrag	IV
Innholdsfortegnelse	VI
KAPITTEL 1: Innledning	1
1.1 Utgangspunkt og problemstillinger.....	1
1.2 Eksisterende historiografi og behovet for ny forskning	3
1.3 Kildesituasjon og utvalg	5
1.3.1 Sekundærlitteratur	5
1.3.2 Muntlige kilder	6
1.3.3 Aviser og arkiv.....	6
1.4 Metodiske tilnærminger	8
1.5 Begrepsavklaring	10
1.6 Avgrensning og struktur	10
KAPITTEL 2: Fra «beste venn» til balansert sympatisør- Norges Midtøsten- politikk 1945-1971	12
2.1 Innledning.....	12
2.2 Midtøsten-politikken under Arbeiderpartiet 1945-65:	12
2.3 Midtøsten-politikken 1965-71	15
2.4 Sammenfattende vurderinger	23
KAPITTEL 3: Willoch i takt med tradisjonen (1965-1977)	25
3.1 Innledning.....	25
3.2 Taus Israel-venn i posisjon?.....	25
3.3 Krig på Jødernes helligste dag	29
3.4 Ambivalens i norske reaksjoner	30

3.5 Moderat pro-israelsk i opposisjon.....	32
3.6 Israel-venn utenfor «Israels Venner»?	36
3.7 PLO til FN: Historisk rett, politisk galt.....	38
3.8 Politisk galt i Willochs øyne	40
3.9 Sammenfattende vurderinger	45
KAPITTEL 4: Willochs vendepunkt (1977-1981)	46
4.1 Innledning.....	46
4.2 Willochs balanserte utsagn.	47
4.3 Årsaker til endring.....	50
4.4 Høyre i takt med Willoch?	54
4.5 Bevegelse mot Arbeiderpartiet og bort fra KrF	60
4.6 Sammenfattende vurderinger	64
KAPITTEL 5: Bevegelse og kompromiss (1981-1986).....	65
5.1 Innledning.....	65
5.2 Libanonkrigen.....	66
5.3 Offisiell politikk på stedet hvil.....	67
5.4 Endring under overflaten.....	72
5.5 Willoch i endring?.....	76
5.6 KrF og Arbeiderpartiet i bevegelse	80
5.7 Regjeringens nei til PLO-kontor	84
5.8 Endelig avslag: Innvandringsstopp, politiske kvaler og terrorfrykt	89
5.9 Makt i de foldede hender.....	91
5.10 Intern opposisjon og likegyldighet	92
5.11 PLO-skeptisk Willoch.....	93
5.12 Sammenfattende vurderinger	95
KAPITTEL 6: Pro-palestinsk engasjement (1986-1990)	97
6.1 Innledning.....	97

6.2 Intifada og endret PLO-politikk.....	97
6.3 Ny posisjon, nye standpunkter	98
6.4 Frittalende fylkesmann.....	101
6.5 Årsaker til endring.....	103
6.6 Delte oppfatninger i Høyre.....	107
6.7 Willoch i takt og utakt med eget parti	112
6.8 KrF og Arbeiderpartiet	117
6.9 Sammenfattende vurderinger	121
KAPITTEL 7: Avslutning	123
7.1 Innholdet i Willochs endrede syn	123
7.2 Årsaker til endring.....	125
7.3 Høyres holdninger og politikk:.....	127
Kilder og litteratur	130
Arkivmateriale	130
Trykte kilder	130
Nettartikler	131
Muntlige kilder.....	132
Litteraturliste	133

KAPITTEL 1:

Innledning

1.1 Utgangspunkt og problemstillinger

Norske holdninger til Israel-Palestina-konflikten har endret seg betydelig fra opprettelsen av staten Israel og frem til i dag. Dette er en utvikling som i all hovedsak har preget og vært drevet frem av venstresiden i norsk politikk, noe som har bidratt til et inntrykk av venstresiden som palestinsk-vennlig og høyresiden som Israel-vennlig. I denne sammenheng har imidlertid Kåre Willoch fremstått som et interessant unntak. Ved inngangen til 1990-tallet hadde Kåre Willoch tatt et tydelig standpunkt til fordel for palestinerne i den pågående konflikten i Midtøsten. Den daværende fylkesmannen i Oslo og Akershus la sterk vekt på at palestinerne, i likhet med jødene hadde rett på et «nasjonalt hjem» i Palestina, grunnet deres «århundrelange røtter» i, og religiøse tilknytning til området. Willoch støttet den palestinske frigjøringsorganisasjonens (PLO) deltagelse i fredsforhandlingene, krevde at Israel kom PLO i møte, at de stanset utbyggingen av bosettinger på Vestbredden og Gaza og gav palestinerne tilbake okkupert landområde fra seksdagerskrigen i 1967.

Kontrasten til Willochs tidligere standpunkt er slående. Som handelsminister i Borten-regjeringen fra 1965-1970 har Willoch omtalt seg som «En beundrer av Israel», og i forbindelse med oktoberkrigen i 1973 forsvarte han Israels kontroll over okkupert territorium fra seksdagerskrigen, og gikk i 1974 ut mot Arbeiderparti-regjeringens støtte til PLOs talerett i FN.¹ Det er tydelig at Willoch har gjennomgått en dramatisk holdningsendring, noe han selv har innrømmet i et intervju med Dagbladet fra 2001:

«Der må jeg åpent erkjenne at det har skjedd en meget betydelig forandring i mine standpunkt. Absolutt...Det har ikke vært en brå omvending, men en gradvis utvikling. Jeg tror jeg har vært gjennom en normal utviklingsprosess, som mange andre nordmenn».²

Jeg vil i oppgaven behandle følgende tre problemstillinger:

- Hvilke endringer fant sted i Kåre Willochs holdninger til Israel-Palestina-konflikten, og hvorfor endret han syn på dette spørsmålet?
- Forekom det lignende endringer blant Høyres øvrige stortingsrepresentanter, og i Høyres offisielle materiell, og hva var eventuelt årsaken til dette?
- Hvordan stod Høyres Midtøsten-politikk i forhold KrFs og Arbeiderpartiets Midtøsten-politikk?

¹ Fullstendige referanser til opplysningene om Willochs standpunkt i dette avsnittet vil bli gitt i kapittel 2 og 6

² «Portrettet: Kåre Klok», Dagbladet, 22.12.2001, s 35

Den første problemstillingen er oppgavens overordnede. Hovedvekten vil ligge på innholdet i Kåre Willochs uttalelser som offentlig politisk aktør, men jeg vil også, dog i mindre grad, forsøke å avdekke om hans offentlige uttalte syn korresponderte med hans personlige standpunkt. Jeg vil basere meg på intervjuer med hans tidligere partikolleger, regjeringsreferater, stortingsgruppereferater og dokumenter i Willochs private arkiv for å avdekke dette. Innholdet i standpunktene til Israel-Palestina-konflikten vil i all hovedsak vurderes etter følgende tre kriterier: Holdningene til Israels politikk og handlinger, synet på palestinske rettigheter og PLOs rolle som legitim representant for palestinerne.

Hva gjelder årsaker vil jeg i all hovedsak undersøke effekten av de politiske hendelsene i Midtøsten og Willochs inntrykk av disse. Her skal vi blant annet se på Willochs rundreise i Midtøsten med utenriks- og konstitusjonskomiteen i 1977, Begin-regjeringens bosettingspolitikk fra 1977, Norges UNIFIL-bidrag, Libanon-krigen i 1982, intifadaen fra 1987-1991 og PLOs de facto anerkjennelse av Israel i 1988. Jeg vil også undersøke hvilke rammer Willochs ulike politiske verv satt for hans uttalelser, og hvilken innvirkning endringen av disse hadde for hans mulighet til å ytre sitt standpunkt. I tillegg vil jeg se på hvilken innvirkning Willochs pragmatiske politiske legning hadde for utformingen av, og endringen i hans synspunkter. Utover dette vil jeg fokusere lite på hvilke utslag Willochs personlige og private særtrekk hadde for hans holdningsendring.³

Den andre og tredje problemstillingen er et forsøk på å plassere Kåre Willochs holdningsendring i en bredere kontekst. Vi skal her bruke Willochs endring som et komparativt verktøy, for slik å kunne si noe mer overordnet om Høyres Midtøsten-politikk og utviklingen av den. I hvor stor grad forekom en lignende endring hos andre Høyre-representanter, og forplantet endringen i Willochs standpunkter seg til Høyres offisielle posisjoner og politiske materiell?

Utgangspunktet for sammenligningen med KrF og Arbeiderpartiet er det faktum at disse partiene, fra opprettelsen av staten Israel i 1948, var Stortingets mest pro-israelske. Fra 1967 begynte imidlertid Arbeiderpartiet en gradvis endring av sine standpunkt. På begynnelsen av 1980-tallet innebar disse standpunktene en sterkt kritisk holdning til Israels politikk, støtte til opprettelsen av en uavhengig palestinsk stat og anerkjennelse av PLO som palestinerne legitime representant. KrF stod på sin side last og brast med staten Israel, og var frem til 1990

---

³ Vi kan her opplyse om at det er to mulige faktorer som jeg ikke vil gå videre inn på, da de er av personlig art for Willoch, men som jeg mener det likevel er verdt å nevne. Willoch bekjenner seg så vidt jeg vet ikke til den kristne tro og lære. Med dette står dermed Willoch i en annen posisjon enn de sterkeste Israel-vennene som enten hadde fått sin overbevisning fra kristendommen eller arbeiderbevegelsen. I tillegg har han en datter som fra 1970 tallet har engasjert seg for palestinerne sak, og det er nærliggende å tro at dette kan ha påvirket hans holdninger. Sistnevnte opplysning er hentet fra Bergens Tidende Morgen, 29.05.2004, Side: 47

motvillige til å anerkjenne palestinerne nasjonale rettigheter og bringe PLO inn i fredsforhandlinger. Gjennom å sammenligne med KrF og Arbeiderpartiet har vi et vurderingsgrunnlag som kan si oss noe om hvor Høyres offisielle Midtøsten-politikk var plassert i det partipolitiske landskap. Sammenstillingen vil også gi et utfyllende bilde av interne uenigheter i Høyre ved å vise hvilke politikere som ønsket å bevare det pro-israelske standpunkt, i likhet med KrF, og hvem som strebet mot en endring av Midtøsten-politikken, slik tilfellet var hos Arbeiderpartiet.

1.2 Eksisterende historiografi og behovet for ny forskning

Kåre Willoch skriver selv om sitt eget syn på konflikten og eventuelle løsninger i *Tanker i tiden: om etikk, samfunn og kultur* fra 1999 og *Erfaringer for fremtiden* fra 2012. Bøkene fokuserer primært på det syn han har gitt uttrykk for etter 1990, og faller dermed utenfor masteroppgavens tidsramme. Bøkene behandler heller ikke årsakene som ledet frem til standpunktet som gis uttrykk for. I *Minner og Meninger 3: Statsminister* fra 1990 og *Myter og virkelighet* fra 2002 omtales Willochs standpunkt fra 1969, 1974 og 1983, men informasjonen er sparsommelig og årsakene til holdningene er også her utelatt.

I Norge er endrede holdninger til Midtøsten-konflikten i all hovedsak blitt behandlet av historikeren Hilde Henriksen Waage i hennes to bøker *Da staten Israel ble til: et stridsspørsmål i norsk politikk 1945-49* fra 1989, og *Norge – Israels beste venn* fra 1996, samt PRIO-rapporten *Norwegians? Who needs Norwegians?: Explaining the Oslo back channel* fra 2000. I de første arbeidene forsøker hun å forklare hvorfor Norge og Arbeiderpartiet fikk et så nært forhold til Israel. Her vektlegger hun kombinasjonen av sympati etter holocaust, Norges lavkirkelige konservative bibelforståelse, og venstresidens beundring for kibbutzsosialismen som bygde landet opp fra grunnen av. I rapporten til PRIO forsøker hun å forklare hvorfor Norge fikk en avgjørende rolle i meklingen som ledet frem til Oslo-avtalen. Her legger hun vekt på at Norges, og særlig Arbeiderpartiets tette bånd til Israel, og det nyopprettede svakere forholdet til PLO skapte en asymmetri som var gunstig for Israel, og dermed også for gjennombruddet i forhandlingene. Disse funnene utfordrer oppfatningen om at Norge var like god venn med begge parter.⁴ Waage nevner kort Kåre Willoch i sin artikkel i forbindelse med utenriks- og konstitusjonskomiteens besøk til Midtøsten i 1977, samt Willoch-regjerings politikk i forbindelse med opprettelsen av et informasjonskontor for PLO.

---

⁴Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten, 1948-1996*. Masteroppgave i historie. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier. Universitetet i Oslo. Våren 2010. s 5

Journalist Odd Karsten Tveit har i sine to bøker *Alt for Israel* og *Krig og diplomati* også bidratt til forståelsen av Norges forhold til Israel. I den første boken gir han nærstudier av hva norske politikere, offiserer og vitenskapsmenn med mer gjorde for Israel fra 1948 til 1978. Han hevder at sentrale nordmenn satte den jødiske staten fremfor norske interesser, og førte en ukritisk politikk overfor Israel. Han peker på en gradvis nyansering over tid, men uten at samarbeidet ble skadelidende.⁵ I sin andre bok følger han tråden fra den forrige utgivelsen, men belyser en endring ved at norske politikere, diplomater og FN-personell lot seg påvirke til å akseptere at også palestinerne hadde legitime krav på en egen stat.⁶ Tveit omtaler også Willoch i forbindelse med de samme sakene som i Waages rapport men uten å gå nærmere inn på årsakene til endringen. Derimot gir han en langt mer omfattende presentasjon av Willoch-regjerings Midtøsten-politikk og Willochs egne uttalelser enn Waage.

Det er i tillegg skrevet en rekke hovedfags- og masteroppgaver om endrede holdninger til Midtøsten-konflikten. Svein Wendelbos masteroppgave *DNA og Midt-Austen* fra 1980 tar for seg Arbeiderpartiets forhold til Midtøsten-konflikten i perioden 1967-1975. Han fokuserer på at AUF i stor grad utfordret og bidro til DNAs holdningsendring overfor Midtøsten.

Heidi Olsens masteroppgave *Seksdagerskrigen – et vendepunkt?* fra 1998 reiser spørsmål om hvorvidt norske aktører endret sitt syn på Israel etter seksdagerskrigen i 1967. Hun konkluderer blant annet med at den sterke pro-israelske holdningen fortsatt var dominerende, men at krigen la grunnlaget for en alternativ tilnærming til konflikten, hovedsakelig på venstresiden i norsk politikk.

Øystein Rovdes hovedoppgave *I solidaritetens navn- LOs forhold til Midt-Østenkonflikten 1947-2002* fra 2004 ser på LOs endrede holdninger til Midtøsten-konflikten. Her fremgår det at press nedenfra, med klare føringer fra LOs ledelse, førte til en mer nyansert Midtøsten-politikk fra 1981, samt økt Israel-kritikk og pro-palestinske holdninger utover 1990-tallet. Tarjei Vågstøls masteroppgave *Solidaritetsrørsla for Palestina, 1967-1986* fra 2007 tar for seg dannelsene av de norske solidaritetsorganisasjonene for Palestina, og deres arbeid som viktig årsak til endringer i holdningene til Midtøsten-konflikten på norsk venstreside.⁷

Tom Rune Strandås masteroppgave *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten, 1948-1996*, tar for seg AUFs overgang fra en pro-israelsk holdning fra 1945-1965, til en nøytral linje fra 1965-1982 og deretter en pro-palestinsk retning fra 1982-1996. Han

⁵ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel: Oslo-Jerusalem 1948-78*. Oslo. Cappelen. 1996, s 3-4.

⁶ Tveit, Odd Karsten, *Krig og diplomati: Oslo-Jerusalem 1978-96*, Oslo. Aschehoug. 2005, s 10

⁷ Resymeene fra de nevnte hovedfags- og masteroppgavene er hentet fra Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 5-7

omtaler AUFs kritikk av Høyres holdning til konflikten i regjeringsperioden på 1980 tallet, hvor særlig Sverre Stray utsettes for kritiske bemerkninger. Unge Høyres holdning til konflikten omtales også, hvor enkelte kontaktflater med AUFs politikk belyses, men hvor hovedskillet ligger i de to ungdomsorganisasjonenes forhold til PLO.⁸

Vi kan dermed se en tendens i norsk Midtøsten-forskning som i all hovedsak fokuserer på venstresiden. Venstresidens holdningsendring er godt dokumentert, også fordi endringen her har vært mer markant. Høyresidens holdninger til Midtøsten-konflikten er imidlertid et lite behandlet tema i norsk historiografi.

Denne oppgaven har som formål å øke innsikten i Høyres Midtøstenholdninger, og i denne sammenheng er Kåre Willoch en nøkkelperson. Foruten å undersøke hvordan og hvorfor Willoch endret sine synspunkter, vil hans holdningsendring kunne bidra til å si noe mer allment om Høyre og dets Midtøsten-politikk og holdninger. Jeg vil undersøke hvordan andre Høyrepolitikere reagerte på de hendelser som medvirket til Willochs holdningsendring, hvordan holdningsendringen ble mottatt i partiet, om det har foregått en generell holdningsendring i partiet og om Willoch har bidratt til en slik eventuell endring.

1.3 Kildesituasjon og utvalg

Fordi Høyres Midtøsten-politikk er et lite omtalt tema norsk historiografi, har jeg måttet basere oppgaven på et bredt spekter av kilder. Rekonstruksjon av fortiden er imidlertid avhengig av hvilke kilder som er tilgjengelige, og hvilke kilder som er overlevert til ettertiden. I arbeidet med denne oppgaven har jeg i flere tilfeller opplevd at personer med relevant innsikt ikke er tilgjengelige for intervju, at arkiver er klausulert eller at annet relevant materiale ikke er overlevert til de arkivene jeg har hatt tilgang til. Kildematerialet til denne oppgaven gir dermed ikke en fullstendig oversikt over den fortidige virkeligheten. Materialet som er benyttet i denne oppgaven kan i hovedsak deles inn i tre overordnede grupperinger: sekundærlitteratur, muntlige kilder og aviser og arkiv.

1.3.1 Sekundærlitteratur

For å få et oversiktsbilde over hendelsesforløpene i Midtøsten fra 1945 fremt til 1990, har jeg benyttet meg av William L. Cleverlands bok *A History of the Modern Middle East*. Boken er kortfattet og oversiktlig, men bokens omfattende perspektiv -fra Det osmanske riket til den første gulfkrigen- går i enkelte tilfeller på bekostning av detaljerte opplysninger om Israel-

---

⁸ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 95-97

Palestina-konflikten. Jeg har i stor grad også benyttet meg av tidligere omtalte bøker av Hilde Henriksen Waage og Odd Karsten Tveit, samt Tom Rune Strandås masteroppgave. Disse verkene har vært en viktig kilde til den generelle holdningsendringen til Israel-Palestina-konflikten i Norge, i tillegg til realhistoriske faktaopplysninger. *Norsk Utenrikspolitikk* redigert av Johan Jørgen Holst og Daniel Heradstveit, *Norsk utenrikspolitisk årbok* redigert av Valter Angell og *Norges utenrikspolitikk* redigert av Knutsen, Sørbø og Gjerdåker har tjent det samme formål. Halvard Notakers bok *Høyres historie 1975-2005: Opprør og moderasjon* har også vært en nyttig kilde, primært for å få en grov oversikt over Willoch-regjeringens Midtøsten-politikk.

1.3.2 Muntlige kilder

Siden oppgaven tar sikte på å avdekke innholdet i, og årsakene til Kåre Willochs endrete syn på Israel-Palestina-konflikten, har det vært helt nødvendig å intervju Willoch, og undersøke når han selv mente en endring fant sted, hva dette innebar og hvilke beveggrunner som lå til grunn for denne endringen. Jeg har intervjuet Kåre Willoch ved to anledninger, og informasjonen fra disse samtaler har vært mest relevant for kapittel 3 og 4, som omhandler perioden 1965-1981. Det er imidlertid et problem i å la hovedaktøren få styre inntrykket av egen bevegelse. I tillegg har det vært et hovedmål gjennom oppgaven å avdekke eventuell bevegelse hos andre Høyre-representanter og i Høyres offisielle materiell, samt å kartlegge Høyres standpunkt i forhold til KrF og Arbeiderpartiet. Jeg har i den anledning intervjuet ni tidligere Høyre-politikere og en forhenværende SV-politiker: Paul Thyness, Lars Roar Langslet, Astrid Gjertsen, Erik Nessheim, Sveinung Lunde, Nils Morten Udgaard, Arne Skauge, Jan Petersen og Anders Sjaastad, samt Theo Koritzinsky. Disse intervjuene har vært en viktig kilde gjennom hele oppgaven for å avdekke innholdet i, og årsakene til Willochs bevegelse, interne uenigheter i partiet, samt årsaker til Høyres standpunkttagen i Israel-Palestina-spørsmålet.

1.3.3 Aviser og arkiv

De skriftlige primærkildene til denne oppgaven omfatter for det første aviser. Aviskildene har først og fremst vært relevante fra 1977 til 2006. De har vært verdifulle i og med at de gir et innblikk i de offentlige uttalte standpunktene til Willoch og Høyres øvrige representanter, i tillegg til Arbeiderpartiets og KrFs representanter. Jeg har i den anledning benyttet meg av informasjon fra VG, Dagbladet, Extra, Høyres avis, Aftenposten, Vårt Land, Klassekampen, Morgenbladet, Folkets framtid, Bergens tidende og Ny tid, og Norsk telegrambyrå. Flertallet

av aviskildene er funnet ved hjelp av søkemotoren Retriever. De øvrige kildene er hentet fra Sveinung Lundes utklippsbok og Kåre Willochs privatarkiv i Riksarkivet.

Kåre Willochs private arkiv PA-1520, har for det andre vært viktig for å belyse de standpunkter som ikke kom til uttrykk i offentligheten. Arkivet er å finne i Riksarkivet og spanner seg fra 1949 til 1999, hvilket har gitt godt innblikk i flere av oppgavens mest sentrale temaer. I tillegg til avisene som allerede er nevnt, har jeg primært benyttet meg av brev, notater og regjeringsreferater. Regjeringsreferatene har vært særlig viktig for å få frem standpunktene i debatten tilknyttet PLOs tiltenkte informasjonskontor i Oslo.

For det tredje har jeg benyttet meg av *Høyres håndbok* og Stortingsarkivets referater fra Høyres stortingsgruppemøter og gruppestyremøter. Det har dessverre vært lite å hente fra sistnevnte kilde, ettersom Midtøsten har vært et lite debattert tema i Høyres stortingsgruppe. Et unntak er debatten om PLOs informasjonskontor i Oslo, hvor referatene har bidratt til å belyse Willochs standpunkt og intern uenighet i Høyre. På den andre siden er ikke-funnene fra disse kildene interessante i seg selv, fordi de underbygger påstandene fra flere muntlige kilder om at Midtøsten ikke var et viktig tema for partiet, og at emnet i liten grad ble debattert internt. *Høyres håndbok* har vært en mer fruktbar kilde til informasjon om Høyres ståsted i Midtøsten-politikken, og har vært relevant for kapitlene 3 til 6. Erik Nessheim, som førte flere av referatene i pennen, har hevdet at håndboken var en sammenfatning av det som var hovedtyngden av Høyres syn fra hver stortingssesjon. Håndboken har dermed vært viktig for å kartlegge i hvor stor grad Willoch og øvrige partifeller var i takt med partiets offisielle standpunkt.

For det fjerde har jeg i tillegg til Høyres materiale fra Stortingets arkiv, benyttet meg av referater fra stortingssalen. Primært fra utenriksdebatter og utenriksministerens utenrikspolitiske redegjørelser. Referatene er svært detaljerte og har vært en viktig kilde gjennom hele oppgaven for å avdekke Willochs og Høyre-, KrF og Arbeiderparti-representanters offentlig uttalte standpunkt til Israel-Palestina.

Jeg har også, dog i mindre grad, benyttet meg av referater fra utenriks- og konstitusjonskomiteens møter. Dette materialet har vært klausulert etter 1975, og jeg har dermed ikke hatt anledning til å få innblikk i perioden 1975-1981 da Willoch var medlem, og 1986-1989 da Willoch var leder av komiteen. Kildematerialet har dermed bare vært relevant i kapitlene 2 og 3. Utenriksdepartementets arkiver har også klausulert materiale for perioder som er relevante for min oppgave. Dette har først og fremst dreid seg om arkivmateriale med informasjon om prosessen i 1984 og 85 rundt PLOs tiltenkte informasjonskontor i Oslo. Her har jeg blant annet måttet benytte meg av de muntlige kildene, aviser og Odd Karsten Tveits,

Hilde Henriksen Waages og Halvard Notakers behandling av saken for å få et helhetlig bilde av prosessen og motivene. Utenriksdepartementets arkivmateriale har imidlertid gitt godt innsyn i hendelsesforløpet under utenriks- og konstitusjonskomiteens reiser til Midtøsten i 1977 og 1988. Det samme gjelder dets innvirkning på endringen av Willochs standpunkter, samt utenriksminister Sverre Strands standpunkter i perioden 1981-1986.

1.4 Metodiske tilnærminger

Knut Kjeldstadli bemerker at fordelene med å benytte seg av muntlige kilder er at man blant annet kan spore opp skriftlige kilder, illustrere informasjon belagt i skriftlige kilder, åpne for nye problemstillinger eller simpelthen finne opplysninger som ikke finnes andre steder.⁹ Det er imidlertid knyttet noen metodologiske utfordringer til bruken av muntlige kilder, særlig når intervjuobjektene selv har vært sentrale aktører i utformingen av Midtøsten-politikken. Det er alltid en viss fare for erindringsforskyvning og glemsel i møte med muntlige kilder, noe som har vært en særlig utfordring i mitt tilfelle, ettersom det er et stort tidsspenn mellom intervjuene og de sentrale hendelsene. I tillegg har de fleste de fleste intervjuobjektene nådd en viss alder. Når det gjelder min problemstilling er det også stor sannsynlighet for ubevisst justering av minnet for å samsvare med de normene som eksisterer i dag. I møte med Israel-Palestina-konflikten, hvor det store flertall av den norske befolkningen og politikere har endret sitt syn fra en pro-israelsk til en pro-palestinsk oppfatning, er det en mulighet for at de daværende holdningene er tilpasset det syn vedkommende har i dag.¹⁰

Det er også en mulighet for at intervjuobjektene ikke har oppgitt sine egentlige motiver, eller operert med vikarierende motiver, hvor ett motiv er oppgitt utad, mens andre er skjult for omverdenen.¹¹ Dette er særlig risikabelt i Willochs tilfelle, ettersom han kan ha hatt en tilbøyelighet til å fremstille holdningsendringen og dets motiver på en bestemt måte. For å løse dette problemet har jeg forsøkt å kryssreferere med andre skriftlige og muntlige kilder for å få et troverdig oversiktsbilde. Men her ligger det fortsatt en svakhet i kildeutvalget, ettersom det i enkelte tilfeller ikke eksisterer verken muntlige eller skriftlige kilder som kan avkrefte eller bekrefte en fremlagt påstand. I disse tilfellene må konklusjonene presenteres som en sannsynlighet eller bare en mulighet. Det er også tilknyttet et problem til de muntlige kildenes representativitet. Med unntak av Paul Thyness, har flertallet av intervjuobjektene vært innehavere av et balansert syn på Israel-Palestina-konflikten. Vi vil i denne sammenheng

---

⁹ Kjeldstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, (Universitetsforlaget: Oslo 2003), s 193-195

¹⁰ Kjeldstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 2003, s 190-197

¹¹ Kjeldstadli, Knut, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 2003, s 251

miste perspektivene fra mer pro-israelske Høyre-politikere som f.eks. Halgrim Berg og Jo Benkow, som jeg ikke har hatt anledning til å intervju.¹²

Det er også forbundet utfordringer med å bruke aviser som kilder. For det første har journalistene og avisen alltid en agenda. Hva de velger å skrive om og hva de ikke velger å skrive om, er ikke nødvendigvis representativt for realitetene. Pressens partitilknytning og journalisters subjektive virkelighetsoppfatninger vil alltid ha innvirkning på dette. For det andre er enkelte av kildene hentet fra private arkiv. Avisartiklene fra Willochs privatarkiv og Lundes utklippsbok er et resultat av et subjektivt utvalg, og relevante artikler kan dermed mangle, samt presentere et ensidig bilde av holdningene som faktisk var tilstede. Dette er for øvrig et problem som også gjelder andre kilder fra Willochs arkiv, som brev og notater. I tillegg har det vært et problem at kildeinformasjon - dato, artikkelnavn og avisnavn - i flere tilfeller mangler, og jeg har i disse tilfellene måttet sannsynliggjøre tidspunkt og opphav på bakgrunn av informasjon presentert i kilden, samt forsøke å fastslå opphav i samråd med muntlige kilder. I Willochs privatarkiv har dessuten flere av avisartiklene vært førsteutkast fra journalisten som Willoch har hatt anledning til å rette. Dermed vet vi ikke hvilke holdninger som faktisk ble presentert i mediene. Dette er imidlertid ikke kritisk, ettersom hovedmålet for oppgaven er å avdekke Willochs standpunkter, men den interessante distinksjonen mellom private og offentlige uttalelser risikerer i disse tilfellene å forsvinne.

I møte med de øvrige skriftlige kildene er det også knyttet noen utfordringer. *Høyres håndbok* er, som tidligere nevnt, en oppsummering av Høyres offisielle standpunkt fra hver stortingssesjon. Man kan imidlertid stille spørsmål ved hvor representativ uttalelsene fra håndboken er, ettersom den er utformet av feilbarlige individer. Det er en viss fare for at deres utvalg, bevisst eller ubevisst, er skjedd i samsvar med egen overbevisning i Israel-Palestina-konflikten. Anders Sjaastad har blant annet hevdet at sekretariats standpunkter kan ha harmonert mer med de balanserte politikernes standpunkter enn de pro-israelske, og dermed gitt en skjev fremstilling av Høyres holdninger i enkelte stortingssesjoner.¹³ Referatene fra interne møter i Willoch-regjeringen, Høyres stortingsgruppe og gruppestyre er også problematiske. For det første er disse referatene mindre detaljerte enn referatene fra stortingsdebattene. For det andre kan temaer ha blitt behandlet i mer uformelle former forut for møtene og for det tredje kan debattene ha basert seg på informasjon som undertegnede ikke har hatt tilgang til, som ikke kommer direkte frem gjennom lesning av referatene.

---

¹² Halgrim Berg fikk jeg ikke tid til å intervju. Hva gjelder Jo Benkow holdt jeg en langvarig e-postkorrespondanse med hans kone Anne Lise Høegh og oversendte en rekke dokumenter om Benkows og andre forhenværende høyre-politikers Midtøsten-uttalelser, men et intervju lot seg dessverre ikke gjennomføre.

¹³ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

1.5 Begrepsavklaring

Jeg skal i denne oppgaven behandle endrete holdninger til Israel-Palestina-konflikten, primært fra 1965 til 1990, men bakgrunnskapittelet gir også en generell innføring som strekker seg tilbake til 1945. Det er i denne sammenheng verdt å nevne at det frem til 1967 er problematisk å snakke om en «Israel-Palestina-konflikt», fordi palestinerne forsvant som en selvstendig politisk aktør etter den arabisk-israelske krigen i 1948-1949. Konflikten ble i dette tidsrommet forstått som en «Midtøsten-konflikt», der Israel og de arabiske nabolandene var de sentrale aktørene, og denne termen vil derfor bli brukt i undersøkelsen av holdningene til og med 1973.¹⁴ Fra 1974 ble det i Norge et sterkere fokus på palestinerne som en selvstendig politisk aktør, i forbindelse med debatten om Yasir Arafats talerett i FNs generalforsamling, og det vil fra dette tidspunkt bli fruktbart å undersøke endrete holdninger til «Israel-Palestina-konflikten».¹⁵

1.6 Avgrensning og struktur

Oppgavens tidsspenn strekker seg over 25 år, fra 1965-1990. Dette er et bevisst og nødvendig grep for å avdekke ytterpunktene i Kåre Willochs standpunkter, samt skape mening til det narrativ oppgaven er strukturert etter. I min fremstilling starter Willoch med et pro-israelsk standpunkt (1965-1977), beveger seg siden mot et balansert syn hvor han i større grad enn tidligere tar inn over seg palestinerne utfordringer (1977-1986), før han ved oppgavens slutt ender med et pro-palestinsk standpunkt (1986-1990). Jeg har valgt å sette sluttpunkt i 1990 fordi jeg mener Willochs uttalelser på dette tidspunkt tydelig gir uttrykk for et pro-palestinsk standpunkt. I tillegg kan vi sammenligne Willochs standpunkter med Midtøsten-politikken i Jan P. Syses kortvarige regjering, og dokumentere hvordan Willochs synspunkter artet seg utenfor en partipolitisk sammenheng. Det er verdt å poengtere at dette er én mulig tilnærming til Willochs holdningsendring, og at anvendelsen av denne som komparativt verktøy er en av flere måter å berette om Høyres Midtøsten-politikk på.

Oppgaven er strukturert kronologisk, og kapitlene er delvis delt inn etter innholdet i Kåre Willochs standpunkter, delvis etter vervene i hans politiske karriere. Før Willochs holdningsendring kan analyseres, må det redegjøres for Midtøsten-politikken som forelå før

---

¹⁴ Butenschøn, Nils A, «Norge og Midtøsten» i *Norges Utenrikspolitikk*, red. Knutsen, Torbjørn L. Sørbø, Gunnar M. Gjerdåker, Svein, (Cappelen Akademisk forlag, 1995,) s 351-353

¹⁵I enkelte tilfelle er imidlertid de to forståelsene av konflikten overlappende. Seksdagerskrigen i 1967, oktoberkrigen i 1973 og Libanonkrigen i 1982, var i hovedsak konflikter mellom etablerte stater, men palestinerne uløste situasjon ble i disse tilfellene også aktualisert.

Willoch kom i en posisjon hvor han selv for alvor hadde befatning med Midtøsten som politisk tema. Dette vil gjøres i kapittel 2, som vil ta for seg norske myndigheters Midtøsten-politikk fra 1945 til 1971. Vi skal se på innholdet i, og årsakene til Arbeiderpartiets pro-israelske linje frem til 1965, for deretter å fokusere på den borgerlige koalisjonsregjeringens forsiktige nyorientering av Midtøsten-politikken under John Lyngs (H) ledelse.

Kapittel 3 omhandler perioden fra 1965-1977 da Willoch var handelsminister, partileder og leder for Høyres stortingsgruppe. Willochs standpunkt var pro-israelsk, observerbart i møte med oktoberkrigen i 1973 og debatten om PLOs talerett i FN i 1974. Imidlertid må hans standpunkt karakteriseres som moderat Israel-vennlig, ettersom han valgte å stå utenfor organisasjonen «Israels venner på Stortinget», og uttrykte forståelse for palestinerne vanskelige situasjon.

Kapittel 4 fokuserer på perioden fra 1977-1981, da Willoch var leder for Høyres stortingsgruppe. Vendepunktet i Willochs standpunkter forekom i denne perioden, hvilket innebar støtte til palestinsk selvbestemmelsesrett og en forsiktig åpning mot PLO. Han kom også med kritikk av israelsk okkupasjon og bygging av bosettinger, en kritikk som riktignok ble fremsatt av hensyn til Israels sikkerhet og omdømme.

Kapittel 5 tar for seg perioden 1981-1986 da Willoch var statsminister. Selv om innholdet i Willochs standpunkter var tilnærmet likt som i foregående tidsrom vil denne perioden utgjøre et eget kapittel. Hensikten er å få et mer konsentrert innblikk i Høyres standpunkter som regjeringsparti, samt hensynet til KrF i utformingen av politikk som angikk Israel-Palestina-konflikten, med særlig fokus på debatten om PLOs tiltenkte informasjonskontor i Oslo.

Kapittel 6 behandler perioden fra 1986-1990 da Willoch var leder for Stortingets utenriks- og konstitusjonskomite og senere tiltrådte som fylkesmann i Oslo og Akershus. Willoch gikk ut med støtte til PLOs deltagelse i fredsforhandlinger, la økt vekt på palestinerne rett til et eget hjemland ved å vise til deres historiske og religiøse tilknytning til området og kom med krassere kritikk av Israel og deres håndtering av intifadaen og manglende bevegelse i fredsspørsmålet.

KAPITTEL 2:

Fra «beste venn» til balansert sympatisør - Norges Midtøsten-politikk 1945-1971

2.1 Innledning

Vi skal i dette kapittelet se på utviklingen i Norges Midtøsten-politikk i årene 1945-1971, og avdekke hvilke holdninger og hvilken politikk som eksisterte hos norske myndigheter i tiden før Kåre Willoch for alvor trådte inn som en aktiv figur i norsk politikk. Fra 1945-1965 satt Arbeiderpartiet med regjeringsmakten, og under dets ledelse landet Norge på et pro-israelsk standpunkt i den pågående konflikten. Etter krigen i 1948/1949 forsvant palestinerne som en selvstendig politisk aktør, og konflikten ble oppfattet som en større «Midtøsten-konflikt» hvor Israel, de arabiske nabolandene og stormaktene USA, og Sovjetunionen var de viktigste aktørene. Hva var årsakene til denne oppfatningen av konflikten og bakgrunnen for den pro-israelske politikken?

Under den borgerlige koalisjonsregjering fra 1965 til 1971, og først og fremst under John Lyngs utenrikspolitiske ledelse, skjedde imidlertid en endring i retning av en mer balansert politikk, som følge av seksdageskrigen i 1967. Støtten til Israel var fortsatt sterk, eksemplifisert gjennom kravet om anerkjennelse av Israels suverenitet fra alle hold. Men i motsetning til tidligere, tok norske myndigheter nå til orde for en løsning av konflikten som også tilfredsstilte palestinerne «krav og status», hvilket gjeninnførte palestinerne som aktør i norsk Midtøsten-politikk og utfordret oppfatningen av situasjonen utelukkende som en «Midtøsten-konflikt». Hvordan kan vi forklare denne endringen? Tyder dette på en utvikling i holdningene innenfor Høyre i tiden før Kåre Willoch ble en sentral aktør? Hadde den borgerlige koalisjonsregjeringen en grunnleggende annerledes oppfatning av konflikten enn Arbeiderpartiet, og viser dette at Midtøsten-politikken var mer sammensatt og nyansert enn det man tidligere har trodd?

2.2 Midtøsten-politikken under Arbeiderpartiet 1945-65:

29. november 1947 la FN frem delingsplanen som vedtok å dele det britiske mandatområdet i en jødisk og en arabisk stat, en løsning regjeringspartiet Arbeiderpartiet sluttet seg til. Men da staten Israel ble proklamert 14.mai 1948, var den norske Regjeringen motvillig til å ta et umiddelbart standpunkt. Dette skyldtes først og fremst at det norske embetsverket ikke ønsket å anerkjenne den nye staten, noe den politiske ledelsen til å begynne med stilte seg bak. Men ettersom presset fra norsk opinion om anerkjennelse økte, inntok den politiske ledelsen

standpunkter som skilte seg fra embetsverkets vurderinger.¹⁶ Dette kom klarest til uttrykk da utenriksminister Halvard Lange i 1949 gav den norske FN-delegasjonen klarsignal til å stemme for Israelsk medlemskap i FN 4. mars og 11.mai 1949.¹⁷

Norges Midtøsten-politikk under Arbeiderpartiets ledelse landet med dette på en pro-israelsk linje. Flere faktorer kan hjelpe oss å forklare dette valget og den videre pro-israelske politikken. For det første var det i Norge, som i mange andre europeiske land, en følelse av skyld overfor det jødiske folk og deres skjebne under og etter 2. verdenskrig. I Norge ble 772 jøder, av en populasjon på ca 2100, deportert til konsentrasjonsleirer, hvorav kun 34 overlevde.¹⁸ Lite var blitt gjort under krigsårene for å redde de norske jødene. For det andre hadde det norske folk gjennom kristendomsundervisningen i skolen fått et nært forhold til det bibelske Israel, hvilket skapte grunnlag for et positivt og nært forhold til det nye og moderne Israel. I tillegg eksisterte det i lavkirkelige miljøer en oppfatning om at etableringen av staten Israel var en fullføring av bibelske profetier. Den tredje og kanskje viktigste faktoren var Arbeiderpartiets begeistring for den nye staten som nå var i ferd med å etableres. At jødene tok grep og opprettet sin egen stat i Palestina, førte til klar Israel-støtte i Arbeiderpartiet, og fjernet tiltroen til de tidligere alternativene med integrasjon i Europa eller kolonier i Sør-Amerika.¹⁹ Selv om alle de norske partiene var pro-israelske, skulle Arbeiderpartiets engasjement få særlig utslag for den norske linjen. Den norske arbeiderbevegelsen var overbevist om at en sosialistisk mønsterstat var under oppseiling i Palestina, med en levestandard som overgikk de øvrige arabiske landenes. Det faktum at regjeringsmakten lå hos et sosialdemokratisk parti, at fagforeningene sto sterkere enn i Norge og at disse foreningene drevet et kooperativt jordbrukssystem i *Moshavene og kibbutzene*, bidro sterkt til begeistringen. Det som foregikk i Israel samsvarte med måten ledende arbeiderpartipolitikere mente et samfunn burde organiseres. I tillegg var det likheter mellom de to landene som bidro til å styrke sympatien. Begge landene var små og egalitære. De var nylig blitt truet av aggressive fiender og var i en oppbyggingsfase. At ledende arbeiderpartiskikkelser hadde blitt internert i konsentrasjonsleirer, som jødene under krigen, deriblant Einar Gerhardsen, Trygve

¹⁶Waage, Hilde Henriksen, *Da staten Israel ble til: Et stridsspørsmål i norsk politikk 1945-1949* (Oslo: Gyldendal, 1989), s 257-263. Fra 1945-1947 foretrakk Arbeiderpartiet tidspunkt en ikke-sionistisk løsning på det jødiske flyktningproblem etter 2. verdenskrig, og anså dannelsen av en jødisk stat som verken rettferdig eller realistisk.

¹⁷ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten, 1948-1996*. Masteroppgave i historie, Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo, 2010, s 11-12

¹⁸ Hlsenteret.no, «Deportasjon av de norske jødene»,

<http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/holocaust/norge/deportasjonen-av-de-norske-jodene.html> , (oppsøkt 21.10.2013)

¹⁹ Waage, Hilde Henriksen, *Norge – Israels beste venn: Norsk Midtøsten-politikk 1949-1957*. (Oslo: Universitetsforlaget, 1996), s 20

Bratteli og Halvard Lange, bidro også til å styrke sympatien for jødene, og båndene mellom de to landene.²⁰

Den pro-israelske holdningen kom blant annet til uttrykk i spørsmålet om Jerusalems status. Byen skulle i henhold til FNs delingsplan være en internasjonal sone, men var etter krigen i 1948 blitt delt i en israelsk og en jordansk del. Til tross for at et flertall i FN fortsatt ønsket byen som en internasjonal sone, støttet Norge delingen, en løsning som Israel så ut til å foretrekke. Kritikken ble heller ikke fremstilt fra Norge da Israel senere proklamerte Jerusalem som sin hovedstad og flyttet utenriksdepartementet fra Tel Aviv til Jerusalem i 1952.²¹

I forbindelse med Suezkrisen i 1956, hvor Israel, Frankrike og Storbritannia angrep Egypt for å få tilbake kontrollen over Suez-kanalen, viste norske myndigheter imidlertid tegn til en mer balansert Midtøsten-politikk. Til tross for Norges nære forhold til Israel og Storbritannia, ble aksjonen sterkt kritisert av norske myndigheter i både FN og NATO.²² Etter krigen bidro Norge dessuten med personell til FNs fredsbevarende styrke, og FNs observatørkorps(UNTSO), hvis hovedoppgave var å megle mellom Israel og de arabiske nabostatene.²³

Den norske støtten til Israel fortsatte imidlertid innenfor FN på 60-tallet som den hadde gjort på 40 og 50-tallet, og kan delvis forklares ved det faktum at Suezkrisen bidro til å trekke Midtøsten-konflikten tettere opp mot den kalde krigen. Sovjetunionen hadde etter oppgivelsen av den pro-sionistiske linjen i 1949 nærmet seg araberstatene i større grad utover 50-tallet, og hadde støttet Egypt militært og økonomisk både før og etter Suezkrisen. For Sovjet var de nye radikale republikkene blitt en mulig plattform for stormakts-innflytelse, mens for USA var regionen en strategisk buffer rundt Sovjetunionen. Dette resulterte i at USA, som tidligere hadde ført en nokså forsiktig politikk i Midtøsten, økte sin støtte til Israel gjennom lån og våpenleveranser, i tillegg til fremstøt mot de arabiske landene gjennom Eisenhower-doktrinen.²⁴ At konflikten mellom Israel og araberstatene nå var trukket inn i den kalde krigs polarisering, med henholdsvis USA og Sovjet på hver sin side, kan ytterligere bidra til å forklare Norges pro-israelske politikk. Forestillingen om en større «Midtøsten-konflikt»

---

²⁰ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 12-14, og Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?: Explaining the Oslo back channel: Norway's political past in the Middle East* (Oslo: PRIO Peace Research Institute, 2000), s 15 -16

²¹ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 17-18

²² Waage, Hilde Henriksen, *Norge – Israels beste venn*, 1996, s 369-398.

²³ Heradstveit, Daniel, «Norsk politikk i Midtausten», i *Norsk Utenrikspolitikk*, red: Holst, Johan Jørgen. Heradstveit, Daniel, (Oslo: Tano, 1985)s 237

²⁴ Butenschön, Nils A, «Norge og Midtøsten» i *Norges Utenrikspolitikk*, red. Knutsen, Torbjørn L. Sørbo, Gunnar M. Gjerdåker, Svein, (Cappelen Akademisk forlag, 1995,) s 351-352 og Persson, Sune, *Palestinakonflikten*, (Lund: Studentlitteratur, 1994), s 79-83

hadde også gjort sitt til at palestinerne forsvant som en selvstendig politisk aktør, og til at «Palestina-spørsmålet» ble redusert til et humanitært problem.²⁵ Hva gjaldt de palestinske flyktingene stemte, Norge for FN-resolusjon 194 hvert år, som fastslo flyktingens rett til å velge mellom erstatning for tap av eiendom i Israel eller repatriering. Holdningene i Norge helte likevel mot at løsningen på problemet lå i integrering av flyktingene i de arabiske landene, ettersom flyktingene ble ansett som Arabere - en holdning som eksisterte til langt ut på 1960-tallet.²⁶

Som vi har sett så langt var båndene mellom Norge og Israel under Arbeiderpartiets styre svært nære, og det tydeligste uttrykket for dette kom i 1959 da Norge besluttet å selge tungtvann til Israel, en viktig komponent i produksjon av atomvåpen.²⁷

2.3 Midtøsten-politikken 1965-71

I 1965 mistet DNA regjeringsmakten til fordel for en koalisjon bestående av Høyre, KrF, SP og Venstre under Per Bortens ledelse. Trass i koalisjonspartienes pro-israelske grunnholdning, skjedde det i denne perioden en forsiktig, men interessant endring av norsk Midtøsten-politikk som banet vei for en mer balansert norsk holdning til konflikten.

Seksdagerskrigen i 1967 var den største og viktigste hendelsen i Midtøsten Borten-regjeringen måtte ta hensyn til. Regjeringens håndtering viste fortsatt sterk sympati med Israel, men også et ønske om å ta andre hensyn. Dette kan man se i forbindelse med Norges reaksjoner da Egypt i forkant av krigen stengte Tiran-stredet for israelske skip, samt skip fra andre nasjoner som transporterte strategiske varer til Israel. Israel forsøkte å få vestmaktene over på sin side for å sikre fri gjennomfart. Dersom dette ikke skjedde, varslet Israel at de kom til å gå til krig.²⁸ Sammen med blant annet Storbritannia og USA forlangte Norge at prinsippet om fri gjennomfart måtte overholdes, og stilte seg dermed på Israels side. Men støtten gikk ikke lenger enn det prinsipielle. Da Storbritannia og USA foreslo en mulig væpnet aksjon for å løse problemet, nektet norske myndigheter å delta i konsultasjonene. Forslag om å sende inn en konvoi med militæreskorte for å bryte blokaden ble også avvist fra

²⁵ Butenschøn, Nils A, «Norge og Midtøsten», 1995, s 351-53

²⁶ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten* 2010, s 22-23

²⁷ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s19-20 og Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel: Oslo-Jerusalem 1948-78*, (Oslo:JW. Cappelens forlag, 1996), s 256-74 Til å begynne med var utenriksminister Halvard Lange, og statssekretær Hans Engen kritiske når det gjaldt leveranser av tungtvann til Israel, hvor særlig Engen mente et salg kunne forverre Norges muligheter til fortsatt mekling i området, samt skade USAs forsøk på å stanse spredning av kjernefysisk materiale. Prosessen løsnet da UD mente å ha fått tilstrekkelige garantier for at leveransen utelukkende ville bli brukt til fredelig atomenergi og ikke militære formål, med tilhørende inspeksjonsrett i forhold til de nevnte garantier.

²⁸ Heradstveit, Daniel, «Norsk Politikk i Midt-Austen» i *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982*, red. av Angell, Valter (Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt, 1983), s 29

norsk hold. Utenriksdepartementet ønsket ikke at Norge skulle knyttes til angrep på Egypt, da dette i følge dem ville skade norske shippinginteresser. Et angrep ville også være skadelig for Norges engasjement i daværende og fremtidige fredsprosesser. Norge hadde på det daværende tidspunkt både personell i UNTSO (United Nations Truce Supervision Organisation) ledet av nordmannen Odd Bull og UNEF (United Nations' Emergency Force) som var blitt opprettet etter Suezkrisen i 56.²⁹

Også etter krigens utbrudd 5.juni 1967, la utenriksminister John Lyng seg på en nøytral linje. «Regjeringen håper at det gjennom De Forente Nasjoner må være mulig å få partene til å innstille fiendtlighetene, og til å akseptere FN's medvirkning for å skape ro i området. Norge er rede til å samarbeide om alle tiltak som kan bidra til en fredelig bileggelse av konflikten». Sett opp mot den øvrige verdenspolitiske situasjon med den kalde krigs polarisering var det innenfor Regjeringen også bekymring for hvilke konsekvenser konflikten ville få for Norge. Forsvarsminister Grieg Tidemands uttalelse viser hvordan konflikten i Midtøsten var vevd inn i den kalde krigen.

«De åpne krigshandlinger i Midt-Østen har ytterligere tilspisset den internasjonale situasjon. Selv om det i øyeblikket ikke er indikasjoner på økt aktivitet i de nordlige områder utover den som har vært i de senere dager, anser Forsvarssjefen det likevel påkrevet å skjerpe Forsvarets beredskap».³⁰

Videre presiserte Lyng at Norge i sin prinsipielle motstand mot stengning av Tiran-stredet opptrådte som skipsfartsnasjon og ikke som NATO-land. En vurdering som må sees i sammenheng med et ønske om å dempe motsetningene mellom øst og vest.³¹

Seksdagerskrigen endte med israelsk seier over de jordanske, syriske og egyptiske styrkene, en tredobling av land under israelsks kontroll. Mellom 175 000-350 000 palestinere ble drevet på flukt.³² Krigen resulterte også i en ytterligere tilspissing av motsetningene mellom Øst og Vest. Sovjet brøt de diplomatiske forbindelsene med Israel, og bidro til gjenoppbygging av de arabiske militære styrkene. USA bidro på sin side med økonomisk og militær hjelp for å opprettholde Israels militære overlegenhet over araberstatene.³³

Også etter krigen forsøkte norske myndigheter å vise balanse i sine reaksjoner. På FNs ordinære sesjon høsten 1967 la John Lyng 4. oktober frem Regjeringens syn i tre hovedpunkter. For det første uttalte Lyng at «...territoriale utvidelser som er oppnådd ved

²⁹ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, s 20-21

³⁰ Stortingsarkivet. Referat fra «Den utvidede Utenriks- og konstitusjonskomite. Møte mandag den 5. juni 1967 kl. 19», s 7

³¹ Stortingsarkivet. Referat fra «Den utvidede Utenriks- og konstitusjonskomite. Møte mandag den 5. juni 1967 kl. 19», s 18

³² Butenschön, Nils, *Midtøsten: Imperiefall, Statsutvikling, Kriger*(Oslo: Universitetsforlaget, 2008), s 369-372

³³ Butenschön, Nils A, «Norge og Midtøsten», 1995, s 352

bruk av maktmidler, kan ikke anerkjennes- i denne konflikt like lite som i andre konflikter».³⁴ Lyng og Regjeringen støttet med dette grensejusteringer, men la vekt på at justeringene måtte skje gjennom gjensidige forhandlinger. Selv om Lyng gikk klart ut mot Israels territoriale utvidelser, la han seg likevel tettere opp mot Israels krav enn araberstatene, som ønsket tilbaketrekning før forhandlinger. For det andre la Lyng vekt på at «...samtlige stater i området har krav på å få anerkjent sin nasjonale eksistens og sin territoriale integritet». For Lyng innebar dette først og fremst at Israels suverenitet måtte anerkjennes fra alle hold, hvilket viser at sympatien i hovedsak lå på Israels side. For det tredje måtte man finne en løsning som på rimelig måte tilfredsstilte Palestina-flyktningenes «krav og status». Det siste punktet kunne i følge Lyng bare løses gjennom felles internasjonal innsats.³⁵

Fremlegget er interessant av flere grunner. For det første viser den en mer balansert holdning til konflikten fra norske myndigheter enn tidligere, ettersom man ga visse innrømmelser til de arabiske landene i tillegg til at palestinernes krav og status er nevnt. Representanter i utenriksdepartementet og Norsk FN-personell hadde fra 1945-1967 stort sett vært alene om et slikt balansert syn, og slike holdninger kom ikke til uttrykk i offentligheten.³⁶ For det andre var innholdet i Lyngs fremlegg så å si identisk med resolusjon 242 som sikkerhetsrådet vedtok 22. november 1967, som skulle bli grunnlaget for den nye linjen i Norsk Midtøsten-politikk.³⁷ Resolusjonen baserte seg på USAs prinsipper for en fredsordning i Midtøsten, lansert 19. juni 1967, med krav om «...en varig fred der enhver stat i området kunne leve i fred, israelsk tilbaketrekking fra territorier okkupert i Seksdagerskrigen, samt en løsning på flyktningsspørsmålet».³⁸ FN slo deretter fast at de ikke kunne godta territoriale utvidelser som var anskaffet ved hjelp av makt, men anerkjente Israels rett til eksistens samt oppfordret til å løse flyktningproblemet.³⁹

Vi ser med dette at norske myndigheter støttet resolusjonen som så hen til begge sider, men at de selv hadde utarbeidet en balansert linje i forkant av resolusjon 242, hvilket tyder på at man hadde foretatt vurderinger overfor begge parter i saken før det forelå som offisielt standpunkt fra FN. Egyptiske og israelske talsmenn hadde, i forkant av Hovedforsamlingens ekstraordinære sesjon i juni 1967, kontaktet Lyng og bedt om støtte til de standpunkter de skulle legge frem, hvorpå det er nærliggende å tro at disse synspunktene bidro til å forme

³⁴ Lyng, John, *Mellom Øst og Vest: erindringer 1965-1968*(Oslo: Cappelens forlag, 1976), s 267-268

³⁵ Lyng, John, *Mellom Øst og Vest*, 1976, s 268.

³⁶ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, s 23.

³⁷ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, s 24.

³⁸ Snl.no, «Midtøsten-konflikten», <http://snl.no/Midt%C3%B8sten-konflikten> 15.17. (Oppsøkt 22.02.2012.) og Butenschøn, Nils, *Midtøsten*, 2008, s 377

³⁹ Tamnes, Rolf, *Norsk utenrikspolitisk historie, bind 6, Oljealder: 1965-1995*, (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), s 377

Lyngs holdninger. I tillegg er det stor grunn til å tro at USAs prinsipper for en fredsløsning, som resolusjon 242 kom til å bygge på, bidro til å forme Lyngs holdninger, samt gjorde det lettere for Lyng å legge frem et så nyansert innlegg i FN.

For det tredje gikk Lyngs fremlegg lenger enn resolusjon 242 når det gjaldt forholdet til palestinerne. Resolusjonen omtalte en «rettferdig løsning på flyktningproblemet», mens Lyng mente man måtte finne en løsning som tilfredstilte palestinerne «krav og status». Selv om Lyngs innlegg i all hovedsak dreide seg om «Midtøsten-konflikten», forholdet mellom Israel og nabolandene, ser vi her en større interesse for «Palestina-spørsmålet» enn tidligere i norsk Midtøsten-politikk. Lyngs fokus på «krav og status» kan dessuten tyde på at Lyng i større grad så på «Palestina-spørsmålet» som et politisk, i tillegg til et humanitært problem. Denne påstanden styrkes av at både Lyng og Borten under regjeringsperioden offentlig uttalte at det ikke kunne bli noen politisk løsning på problemene i Midtøsten om ikke palestinerne rettigheter ble inkludert i fremtidige løsninger. Masseintegrasjon i de arabiske landene var blitt forlatt som løsning, men alternativet er uklart.⁴⁰ Det er vanskelig å vite hvilke rettigheter Lyng refererte til på daværende tidspunkt. Dette kom imidlertid tydeligere frem hos John Lyng i 1976 hvor han påpekte at «Det blir aldri en virkelig fred i Midtøsten hvis man ikke samtidig kan sikre de palestinske flyktninger et nasjonalt eksistensgrunnlag».⁴¹

Utviklingen i Lyngs Midtøsten-politikk må sees i sammenheng med nyorienteringen i den øvrige utenrikspolitikken. Verdensbildet var i 1965 endret, noe den nye Regjeringens utenrikspolitik kom til å måtte forholde seg til. Frontene mellom Øst og Vest var ikke like steile som tidligere.⁴² Som utenriksminister la John Lyng stor vekt på å utvikle forbindelsene mellom de øst- og vesteuropeiske statene. Dette ble forsøkt gjort gjennom bilaterale forhold mellom Norge og de enkelte østeuropeiske landene, samt forbindelser mellom NATO og Warszawa-pakten. Øst-vest-samarbeidet var en logisk konsekvens av hans holdning til NATO-samarbeidet, og i følge Lyng var det NATOs styrke og samhold som hadde skapt de stabile politiske forhold i Europa som muliggjorde dialog med øst-statene.⁴³

Lyng møtte mye kritikk for sin utenrikspolitik, særlig i eget parti. Lyngs kritikere i Høyre bygde sitt utenrikspolitiske grunnsyn på et mer ideologisk verdensbilde enn John Lyng. I følge Jan Otto Johansen dominerte kald kriges stereotypier og sort-hvitt tenkning deres vurdering av internasjonal politikk, hvilket var fremmed for Lyng. Johansen bemerker at

⁴⁰ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 24

⁴¹ Lyng, John, *Mellom Øst og Vest*, 1976, s 248

⁴² Johansen, Jan Otto, «Utenrikspolitikeren John Lyng», i *I pakt med fremtiden: Festskrift til John Lyng på 70-årsdagen 22. august 1975*, red av Hanssen, Kjell, Langslet, Lars Roar, Thyness, Paul (Oslo: Cappelens forlag, 1975), s 54-55.

⁴³ Johansen, Jan Otto, «Utenrikspolitikeren John Lyng», 1975, s 70

Lyng sto i en større *konservativ* utenrikspolitisk tradisjon med kontakt østover. Det var konservative politikere fra hovedsakelig USA og Storbritannia, men også andre vestlige land, som i størst grad hadde utviklet kontakten med de østeuropeiske landene og Sovjet. Blant annet peker han på at britiske konservative hadde lettere for å komme i kontakt med sovjetiske statsledere enn representanter fra Labour. Johansen hevder at Høyre holdt fast ved ideologiske forestillinger i utenrikspolitikken lenger enn konservative partiet i andre vestlige land.⁴⁴ Det er også grunn til å tro at det ideologiske verdensbildet og sort-hvitt tenkningen preget flertallet av høyrepolitikeres holdning til Israel. Etter krigen i 1967 ble det foretatt en meningsmåling av et representativt utvalg, hvor resultatet avdekket at 74 % sympatiserte med Israel, 5 % med araberstatene mens 21 % ikke visste.⁴⁵ Det er nærliggende å tro at flertallet av Høyrevelgere, samt velgerne til de andre koalisjonspartiene, befant seg blant de 74 prosentene, hvilket er en interessant kontrast til John Lyngs mer nyanserte synspunkter.

Hvordan kan vi da forklare hvorfor endringen i Norges Midtøsten-politikk ble gjennomført på et tidspunkt da H, KrF, SP og V satt med makten? Det er grunn til å anta at endringen i norsk Midtøsten-politikk skyldes Lyngs pragmatiske tilnærming til utenrikspolitiske spørsmål, også de som gjaldt Midtøsten. Lyngs pragmatiske politiske stil i Midtøsten-relaterte spørsmål tydeliggjøres i Lars Roar Langslet biografi *John Lyng: Samarbeidets arkitekt*. Her hevder Langslet at utenriksministeren var svært opptatt av Midtøsten fordi spenningen i området kunne sette verdensfreden i fare. Lyng foretok i den forbindelse en reise til Egypt i desember 1966 og til Israel i april 1967. Langslet hevder det bidro til Lyngs balanserte syn at han trivdes bedre i det egyptiske fremfor det israelske vertskapet. Både president Nassers og utenriksminister Riads rasjonelle argumentasjon stod i kontrast til de arabiske ledernes krigerske retorikk utad, og gjorde sterkt inntrykk på Lyng. Besøket hos utenriksminister Eban i Israel førte i følge Langslet til et kjøligere forhold som Langslet forklarer med at «...Ebans ustoppelige engelske veltalenhet og pågående stil førte til at Lyng trakk seg desto mer inn i sitt eget skall».⁴⁶ Selv skriver Lyng at Eban gikk langt i å innrømme at Israel hadde nådd visse resultater på atomforskning, hvilket kan ha bidratt til det kjølige forholdet. Under Israel-besøket utviklet han også en kritisk holdning til israelsk anneksejon av land i forbindelse med et besøk i en bosetning. «Man kan kanskje snakke om en sivil grensefestning, ubevæpnet, men offensiv. For det var faktisk en offensiv som foregikk

⁴⁴ Johansen, Jahn Otto, «Utenrikspolitikeren John Lyng», 1975, s 66-68.

⁴⁵ Heradstveit, Daniel, «Norsk Politikk i Midt-Austen», 1983, s 35.

⁴⁶ Langslet, Lars Roar, *John Lyng*, 1989, s 301-302.

fra disse forpostene ved grensen, en planmessig nydyrkning som la stadig større deler av de omstridte områdene under Israels kontroll».⁴⁷

Det må i denne sammenheng riktignok nevnes at Lyng påpekte overfor Eban at Norge, om det skulle bli nødvendig, selvsagt var villige til å gjenta sin erklæring fra 1957 om at Tiranstredet måtte holdes åpent for internasjonal skipsfart. Dette tyder på at Lyngs kjølige forhold til Eban ikke fikk noe stort utslag for Norges politikk overfor Israel. Et interessant aspekt i denne sammenheng er at Lyng, i 1967-krigens første fase, vurderte situasjonen på et helt annen vis enn «de fleste her hjemme». «Det store flertallet lot til å føle at krigen bare kunne få én utgang, at det som foregikk betydde slutten for Israel». Lyngs innblikk i Israels rolige selvtillit og effektivitet gav han en annen oppfatning av krigen. «...jeg fikk meg likevel ikke til å dele engstelsen for Israels skjebne».⁴⁸ Langslet hevder at Lyngs nøkterne og upartiske holdning ble godt mottatt i Utenriksdepartementet, hvor det tidligere hadde vært spenninger mellom den pro-israelske Halvard Lange og de pro-arabiske embetsmennene. Opposisjonen verdsatte også Lyngs holdninger, hvilket Finn Gustavsen (SV) i 1984 adresserte da han hevdet at «...Lyngs syn var en «milepæl» i utviklingen av norsk Midt-Østen-politikk».⁴⁹

Paul Thyness' oppfatning av Lyng kan også bidra til å forklare endringen. I følge Thyness var Lyng en ytterst cerebral⁵⁰ politiker, uten noe dypt følelsesmessig engasjement på noens side. Utenrikspolitikken var for ham et spill som skulle spilles, og «...han lot ikke slike ting som følelser spille noen hovedrolle».⁵¹ Lyngs holdninger kan på den ene siden bidra til å forklare hvorfor Norge fikk en ny Midtøsten-politisk retning som for første gang tok høyde for palestinerne som en part i saken. Den mer balanserte Midtøsten-politikken kan også sees i sammenheng med Lyngs fokus på samarbeidet mellom Øst og Vest.

På den andre siden bør det påpekes at det eksisterende forholdet mellom UD og Stortinget i 1967 gjorde det lettere å føre en nøytral, balansert politikk. I følge Daniel Heradsvteit fikk nemlig ikke Stortingets pro-israelske holdninger utslag i en pro-israelsk politikk. UD's nøytrale politikk tok hensyn til skipsinteresser, Norges rolle i FN og faren for å bli trukket inn i stormaktsinitiativ - som ville gått på tvers av norske sikkerhetsinteresser. Det interessante i denne sammenheng er at Stortinget stilltiende godtok UD's nøytrale politikk. I følge Heradstveit kunne utenriksministeren føre en politikk på tvers av opinionen fordi dens

⁴⁷ Lyng, John, *Mellom Øst og Vest*, 1976, s 252-257

⁴⁸ Lyng, John, *Mellom Øst og Vest*, 1976, s 252-263

⁴⁹ Langslet, Lars Roar, *John Lyng*, 1989, s 301

⁵⁰ Cerebral: En som bruker intellekt fremfor intuisjon eller instinkt.

⁵¹ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo

holdning til Midtøsten-konflikten var preget av konsensus. Dette kan virke paradoksalt, men det er nettopp dette paradokset som muliggjorde politikken. Siden det norske folk og Stortinget var ensidig pro-israelske, utgjorde ikke den mer nyanserte Midtøsten-politikken noen trussel mot den innenrikspolitiske stabiliteten. Det var først da aktivistgrupper til støtte for PLO og en mer Israel-kritisk holdning i mediene ble etablert at Stortinget i større grad reagerte på endringer i Midtøsten-politikken. Reaksjonen kom fordi de Israel-vennlige politikerne fryktet at en potensiell velgergruppe, som nå var uttalt kritiske til Israel (jfr:aktivistgrupper til støtte for PLO) kunne skape innenrikspolitiske problemer.⁵²

Vi kan altså registrere en forsiktig endring av norsk Midtøsten-politikk under koalisjonsregjeringens periode. Et interessant spørsmål er om Arbeiderpartiet ville ha gjennomført en lignende politisk nyorientering om de satt med makten?

Johansen hevder langt på vei at Arbeiderpartiet ikke ville ført en lignende utenrikspolitikk i perioden. « ... innen Det norske Arbeiderpartiet var det mange som langt ut i slutten av 1960-årene hadde et mer ideologisk bundet utenrikspolitisk syn enn den konservative utenriksminister John Lyng.»⁵³ Hvorvidt dette er overførbart til Midtøsten-politikken, og om Arbeiderpartiet ville ha ført en lignende Midtøsten-politikk under og etter seksdagerskrigen, er usikkert. På den ene siden kunne man med Johansens ord ha regnet med en Midtøsten-politikk preget av mer «tankemessig bundethet og treghet» med særlig adressat til palestinerne «krav og status». I skarp kontrast til dette sto AUFs nye linje, som skapte hodebry i DNAs ledelse. Det tidligere så Israels-vennlige AUF besluttet på sitt landsmøte i 1967 å støtte frigjøringsbevegelser som kjempet for nasjonal selvstendighet, hvilket også favnet palestinerne. På landsmøtet 1971 gikk de derfor inn for opprettelse av en demokratisk stat i Palestina bestående av jøder og palestinere.⁵⁴

På den andre siden er det viktig å trekke frem at det, selv blant de nærmeste Israel-vennene i Arbeiderpartiet, var tegn til en mer balansert politikk. Da Stortingets utvidete utenriks- og konstitusjonskomité holdt møte 30.mai 1967, gjorde Einar Gerhardsen det klart at sympatien lå på Israels side. Dette ville han imidlertid ikke uttale offentlig, ettersom han ønsket at Norge skulle opptre formelt, nøytralt og korrekt.⁵⁵ Overgangen til å omtale palestinerne som palestinere - ikke arabere - forekom også blant representanter fra DNA. Da Rakel Seweriin i 1967 var ordfører for en innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomiteen om humanitær hjelp til flyktningene i Midtøsten, omtalte hun flyktningene konsekvent som

⁵² Heradstveit, Daniel, «Norsk Politikk i Midt-Austen», 1983, s 27-28.

⁵³ Johansen, Jahn Otto, «Utenrikspolitikeren John Lyng», 1975, s 69.

⁵⁴ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 49-52

⁵⁵ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 338.

Palestina-flyktninger.⁵⁶ Seweriin hadde i 1964 besøkt Midtøsten som UNWRAs gjest, og mente at opprettelsen av staten Israel hadde ført til et flyktningproblem man ikke kunne lukke øynene for.⁵⁷

Vi ser at den nyanserte holdningen som medvirket til Lyngs omskifte av Midtøsten-politikken, også eksisterte blant politikere i Arbeiderpartiet. Den kunne dermed ha vært foretatt av arbeiderpartiet om de satt med makten. Et eksempel på dette ser vi da utenriksminister Andreas Cappelen (DNA) i 1971, i likhet med Lyng, uttalte i FN at det ikke ville bli noen rettferdig eller politisk løsning på konflikten i Midtøsten om ikke palestinernes rettigheter ble tatt med i betraktningen.⁵⁸

Som i Arbeiderpartiet var det i Høyre også forskjellige standpunkter tilknyttet den pågående konflikten i Midtøsten. Utenriksministerskiftet i 1970, da Sverre Stray overtok, viser at John Lyngs utenriks- og Midtøsten-politikk ikke nødvendigvis var i takt med partiets. Børge Brende (H) hevder det «...var nesten slik at man kunne få inntrykk av at Høyre trakk et lettelsens sukk den dagen Lyng var ute av utenriksministerstolen», hvilket tyder på at det var en avstand mellom Lyngs politikk og de generelle utenrikspolitiske holdninger som eksisterte innenfor Høyre på daværende tidspunkt.⁵⁹ Denne avstanden kan man også se i forholdet til Midtøsten-problematikken. Med Sverre Stray kan det se ut som om koalisjonsregjeringen fikk en utenriksminister som, i større grad enn Lyng, representerte den generelle holdningen til Midtøsten i Høyre. I følge Paul Thyness, selv en engasjert Israel-venn, var Høyres generelle holdning til Israel positiv under koalisjonsregjerings periode. Det var full forståelse for Israels kamp, og man var svært imponert over måten Israel vant krigene.⁶⁰ Denne holdningen kan forklares med at man så israelerne som den utsatte part i konflikten, samt at Norge og andre vestlige land anerkjente Israel som en legitim politisk enhet. Dette kan settes i sammenheng med det ideologiske verdensbildet og den sort/hvitt tenkning John Otto Johansen hevder preget Høyres utenrikspolitiske grunnholdninger. En lignende holdning kan observeres hos den nye utenriksministeren. Odd Karsten Tveit hevder i boken *Alt for Israel*, at Sverre Stray «...var langt mindre balansert i Midtøsten-politikken enn John Lyng. Stray var trygt og

⁵⁶ St.tid, (1966-1967), s 4261-4262

⁵⁷ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 22-23

⁵⁸ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 20

⁵⁹ Brende, Børge, «Utenrikspolitiske brytninger i Høyre» i *Politikk og ansvar: Debattskrift til Kåre Willoch 3.oktober 1993*, red. av Brende, Børge, Clemet, Kristin, Norvik, Erling, Stray, Sverre(Oslo: Schibsted, 1993), s 47

⁶⁰ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo

ensidig forankret til Israel». ⁶¹ Paul Thyness hevder også Stray var mer positivt innstilt til Israel enn Lyng, men at det ikke skjedde noen stor politisk endring ved Strays overtakelse. ⁶²

2.4 Sammenfattende vurderinger

Hva var innholdet i den norske Midtøsten-politikken fra 1945-1971, og hvordan kan dette innholdet forklares? Da Arbeiderpartiet gikk inn for israelsk medlemskap i FN i 1949, markerte dette starten på Norges pro-israelske standpunkt til den pågående konflikten i Midtøsten. Dette er blant annet eksemplifisert gjennom Norges støtte til Israels kontroll over Vest-Jerusalem, stilltiende samtykke til Jerusalem som Israels hovedstad samt salget av tungtvann fra Norge til Israel. Likevel er det forhold som viser at Norge strebet etter å opprettholde en viss balanse i sin Midtøsten-politikk. Norges kritikk av Israels, Storbritannias og Frankrikes angrep på Egypt i forbindelse med Suezkrisen i 1956 og Norges påfølgende bidrag til FNs fredsbevarende styrke i området underbygger dette. Den pro-israelske holdningen i Norge og Arbeiderpartiet kan forklares ut fra flere faktorer. De mest utslagsgivende faktorene var den norske sympatien med jødene etter holocaust, det nære forholdet mellom Det norske Arbeiderpartiet og dens israelske ekvivalent, Arbeiderpartiets begeistring for den sosialistisk pregede staten som ble bygget i Israel samt det faktum at sentrale arbeiderpartirepresentanter hadde sittet i konsentrasjonsleirer under krigen. At Midtøsten-konflikten etter 1956 ble trukket inn i den kalde krigs polarisering, kan ytterligere ha bidratt til den pro-israelske norske Midtøsten-politikken ettersom at Norge var alliert med USA gjennom NATO.

Da den borgerlige koalisjonsregjeringen overtok makten i 1965, fant det derimot sted en forsiktig nyorientering i den norske Midtøsten-politikken. Selv om Norge tok Israels parti i forkant av krigen i 1967- og krevde anerkjennelse av Israels suverenitet fra alle hold etter krigen- uttalte både Lyng og Borten at det ikke kunne bli noen politisk løsning på konflikten i Midtøsten om ikke palestinerne rettigheter ble inkludert i fremtidige løsninger. Hensynet til Palestina-flyktningenes krav og status viste at norske myndigheter i langt større grad enn tidligere anså palestinerne som en legitim part i konflikten etter seksdagerskrigen. Selv om nyorienteringen ble foretatt under ledelse av en Høyrepolitiker, bør det likevel påpekes at den nyanserte holdning til konflikten også eksisterte blant sentrale politikere i Arbeiderpartiet. Det er dermed nærliggende å tro at Arbeiderpartiet kunne ha foretatt ett lignende omskifte i Midtøsten-politikken om de satt med makten.

---

⁶¹ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 436

⁶² Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo

Vi kan slå fast at nyorienteringen i den offisielle norske Midtøsten-politikken hovedsakelig skyldtes to faktorer. For det første skapte det eksisterende forholdet mellom UD og Stortinget et gunstig rammeverk for å føre en nøytral og balansert politikk.

Utenriksministeren kunne føre en balansert linje på tvers av de pro-israelske holdningene på Stortinget fordi politikken ikke utgjorde noen trussel mot den innenrikspolitiske stabiliteten. For det andre skyldtes den forsiktige endringen John Lyngs nøkterne og pragmatiske forhold til utenrikspolitiske spørsmål generelt og Midtøsten spesielt. Lyngs inntrykk fra besøkene i Egypt og Israel forut for seksdagerskrigen gav han innsikt i de involverte parterers situasjon, og bidro til hans balanserte syn. I motsetning til representantene fra Arbeiderpartiets regjering, hadde heller ikke Lyng noe dypt følelsesmessig engasjement på noen av partenes side, hvilket ytterligere muliggjorde et nøytralt standpunkt. Lyngs utenrikspolitiske grunnholdning var imidlertid ikke et utbredt fenomen i Høyre, der man i større grad holdt fast ved ideologiske forestillinger. Dette bidro til den pro-israelske holdningen som Paul Thyness hevdet var gjennomgående i partiet. Dette så vi blant annet eksempel på hos Svenn Stray, som var trygt og ensidig forankret til Israel.

Men hva var Kåre Willochs standpunkt? Vurderte Willoch, i kraft av sitt nære forhold til Lyng, situasjonen med den samme balanserte nøkternhet og pragmatisme som den tidligere utenriksministeren? Eller var Willoch som handelsminister,⁶³ og senere som Høyres formann og stortingsgruppens parlamentariske leder, mer influert av den pro-israelske holdningen i partiet, som særlig Svenn Stray og Paul Thyness var representanter for?

---

⁶³ Kåre Willoch var statsråd for Handels og skipsfartsdepartementet i den borgerlige koalisjonsregjeringen fra 12.oktober 1965 til 5.juni 1970.

KAPITTEL 3: Willoch i takt med tradisjonen (1965-1977)

3.1 Innledning

Det er vanskelig å få et fullstendig bilde av Kåre Willochs holdninger til Lyngs nye Midtøsten-politikk som handelsminister i den borgerlige koalisjonsregjeringen. Dette skyldes hovedsakelig to forhold. For det første finnes det få uttalelser fra Willoch om Midtøsten i den gitte perioden, og for det andre gir de få eksisterende kildene et sprikende inntrykk, hvor Willoch både kan se ut til å dele holdninger med Lyng, og Stray. Vi vil her undersøke om de begrensede uttalelsene skyldes et manglende engasjement for Midtøsten-problematikken, eller om dette kan begrunnes med handelsministerpostens begrensninger for hva Willoch kunne uttale seg om.

Kåre Willoch gikk, etter sitt verv som handelsminister i 1972, over i stillingen som Høyres formann og parlamentarisk leder.⁶⁴ Han uttalte seg hyppigere om Midtøsten enn tidligere, og hans standpunkt gikk i stor grad i Israels favør, hovedsakelig i møte med oktoberkrigen i 1973 og stemmegivningen vedrørende PLOs talerett i FNs hovedforsamling i 1974. På den andre siden ser vi tegn som antyder en mer nyansert holdning ved at Willoch valgte å stå utenfor stortingsorganisasjonen «Israels Venner på Stortinget», og i stortingsdebatter viste forståelse for konfliktens andre berørte parter, palestinerne og araberne.

Det er et åpent spørsmål om disse tegnene til nyanse skilte Willoch nevneverdig fra de øvrige Høyre-representantens standpunkt. Sammenlignet med de andre partiene skal vi se at Høyres holdninger lå tett opp mot både KrF og store deler av Arbeiderpartiet. Men Arbeiderpartiets Midtøsten-politikk var likevel i en overgangsfase, hvilket vakte sterke reaksjoner fra KrF og Høyre i tillegg til hos egne politikere.

3.2 Taus Israel-venn i posisjon?

Som poengtert ovenfor er bildet av Willochs holdninger uklart fordi det finnes få uttalelser i medier og stortingsdebatter. Kan Willochs begrensede uttalelser skyldes et manglende engasjement for utenrikspolitikk generelt og Midtøsten-politikken spesielt?⁶⁵

Paul Thyness hevder at Kåre Willoch ikke var nevneverdig interessert i utenrikspolitikk før han ble statsminister, og at han til tross for å snakke om generelle spørsmål, aldri gikk i

---

⁶⁴ Kåre Willoch var partiformann frem til 1974, og parlamentarisk leder frem til han ble statsminister i 1981.

⁶⁵ Dette er en forklaring Paul Thyness har lagt frem i forbindelse med Willochs valg om å stå utenfor stortingsorganisasjonen «Israels Venner på Stortinget». Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo

dybden på det utenrikspolitiske felt, men snarere holdt seg til de økonomiske spørsmål.⁶⁶ Willochs manglende deltagelse i Stortingets utvidete utenriks- og konstitusjonskomité's behandling av den nylig utbrutte seksdagerskrigen 5. juni 1967, støtter Thyness påstand. Willoch hadde fungert som stedfortreder for utenriksminister Wikborg under Lyng-Regjeringen i 1963, og skulle gjøre det senere for Lyng i Borten-regjeringen.⁶⁷ Med dette utgangspunktet virker det spesielt at Willoch ikke uttalte seg nærmere om den utenrikspolitiske situasjonen, til tross for at han var tilstede på møtet. Willochs manglende uttalelser er også spesielle med tanke på Egypts stenging av Tiran-stredet, som ville få konsekvenser for norsk skipsfart og dermed direkte berøre Willochs departement. I debattene hvor John Lyng la frem Regjeringens Midtøsten-politikk, deltok heller ikke Kåre Willoch, hvilket kan underbygge Thyness påstand om manglende interesse for saken.

Det er imidlertid liten grunn til å tro at Willoch skal ha gått fra en nærmest a-politisk holdning som handelsminister, for siden å utvikle en pro-israelsk holdning i sine første år som partiformann og parlamentarisk leder. Det er snarere sannsynlig at Willochs verv som handelsminister la bånd på hvilke ytringer han kunne tillate seg å komme med, og at det er dette som er årsaken til de begrensede uttalelsene om Midtøsten. John Lyng, forsvarsminister Grieg Tidemand og Kåre Willoch hadde et tett samarbeid i den borgerlige koalisjonsregjeringen. John Lyng skal hovedsakelig hatt hovedansvar for utenrikspolitisk kontakt østover, Grieg Tidemand tok seg av kontakten vestover og Willoch skulle ta seg av handelspolitiske saker, også i de tilfeller hvor de berørte UD's ansvarsområde.⁶⁸

Denne arbeidsinndelingen taler dermed for at Willoch ikke kunne uttale seg om Midtøsten, fordi dette var et utenrikspolitisk tema som lå utenfor hans arbeidsområde. At Willoch ikke tok ordet i utenriks- og konstitusjonskomiteens møte 5. juni 1967 kan dermed forstås med denne bakgrunn. John Lyng hadde i sin redegjørelse, i det samme møtet, dessuten lagt stor vekt på krigens betydning for norsk skipsfart i området, hvorpå en lignende uttalelse fra Willoch ville ha blitt overflødig.⁶⁹

---

⁶⁶ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012. Oslo. Thyness påstand strekker seg langt utover kapittelets kontekst, og legger føringer for Willochs holdninger helt frem til 1981. Thyness påstand om manglende engasjement for Midtøsten fra 1970 til 1981, kan raskt tilbakevises ved å vise til Willochs uttalelser i forbindelse med Oktoberkrigen i 1973 og stemmegivningen vedrørende PLOs talerett i FN's hovedforsamling, som vi senere skal se avdekket et engasjement til fordel for Israel. Derimot er Thyness påstand vanskeligere å tilbakevise om vi anvender den på Willochs tid som handelsminister.

⁶⁷ Langslet, Lars Roar, *John Lyng*, 1989, s 186 og 225-226

⁶⁸ Langslet, Lars Roar, *John Lyng*, 1989, s 225

⁶⁹ Stortingsarkivet. Referat fra «Den utvidede Utenriks- og konstitusjonskomite. Møte mandag den 5. juni 1967 kl. 19», s 4-5

Det er også mulig at spenning mellom Lyng og Willoch kan ha bidratt til å dempe Willochs utenrikspolitiske uttalelser. Lars Roar Langslet skriver i sin Lyng-biografi at hver gang Willoch hadde fungert som vikarierende utenriksminister, skal Lyng ha uttalt: «Nå har Willoch vært her, nå får vi åpne skuffene og telle sølvtøyet».⁷⁰ Lyngs skepsis antyder at Willoch tok seg friheter på det utenrikspolitiske område når han hadde muligheten, men Willochs begrensede offentlige uttalelser kan tyde på at Lyng maktet å holde Willoch i tømmene på dette området.

Selv om Thyness påstand om Willochs manglende engasjement og interesse for det utenrikspolitiske område viser seg vanskelig å belegge, har han åpenbart rett på ett punkt, nemlig det som gjelder Willochs vektlegging av de økonomiske spørsmål. Da John Lyng ble utenriksminister, førte hans nye oppgaver til at han ikke lenger hadde det samme overskuddet til å fremme Høyres innenrikspolitiske kjernesaker i Regjeringen; skattepolitikk og budsjettpolitikk. Her skal derimot Kåre Willoch, i følge Lars Roar Langslet, ha trådt inn som Høyres «vakthund» i regjeringsskollegiet.⁷¹ Willochs arbeid for å fremme Høyres innenrikspolitiske kjernesaker kan dermed ha vært viktigere for ham enn å beskjeftige seg med utenrikspolitiske uttalelser.

Som vi har sett var seksdagerskrigen i 1967 den største og viktigste Midtøsten-hendelsen Borten-regjeringen måtte ta stilling til. Om seksdagerskrigen har Kåre Willoch hevdet at han antagelig reagerte på samme vis som John Lyng gjorde. Willoch legger vekt på at man i 1967 var kommet et stykke på vei mot en rimelig anerkjennelse av de faktiske forhold, og at John Lyng, allerede før FN hadde behandlet saken, tok et klart standpunkt for at Norge måtte kreve at Israel skulle trekke seg tilbake til grensene som eksisterte før konflikten begynte og at våpenhvilen og freden måtte bygge på dette grunnlaget. Dette standpunktet fikk i følge Willoch enstemmig tilslutning fra Regjeringen, inklusiv KrFs ledende politiker Kjell Bondevik, og ble begrunnet av Willoch med at «...modningen var kommet så vidt at man så dette».⁷² Willoch skal dessuten ha uttalt i 2006 at han allerede i 1967 uttrykte skepsis til Israels okkupasjonspolitikk.⁷³ Willochs uttalelser gir dermed et inntrykk av at han som handelsminister ikke delte Høyres generelle positive holdning til Israel.

På motsatt side avdekker hans memoarer fra 2002 en mer vennligsinnet holdning til Israel i forbindelse med håndteringen av den såkalte *Cherbourg-saken* fra 1969. Israel hadde

⁷⁰ Langslet, Lars Roar, *John Lyng*, 1989, s 226

⁷¹ Langslet, Lars Roar, *John Lyng*, 1989, s 222.

⁷² Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012, Oslo.

⁷³ Fagpressen.no, «Engasjert og skarp Willoch hos fagpressen», <http://fagpressen.no/id/661.0> (opp søkt 29.10.2012)

på ulovlig vis anskaffet franske kanonbåter ved hjelp av Akergruppens generaldirektør Ole Martin Siem og et Panama-registrert selskap. Det gikk rykter om at båtene hadde seilt under norsk flagg fra Frankrike til Israel, og saken berørte dermed Kåre Willochs departement.

Under overskriften «En beundrer av Israel som handelsminister i Norge», skriver Willoch: «Jeg nevner blant annet saken fordi jeg nok må erkjenne at min behandling av den skjedde med stor sympati for den israelske part og deres støttespillere, men heldigvis uten at det kunne ha noen avgjørende betydning».⁷⁴ Willoch utdyper dette i ettertid med at man så med sympati på at Israel fikk båtene, men ettersom Norge verken hadde politisk eller juridisk ansvar i saken, hadde de ikke noe grunnlag for å gripe inn mot den norske forretningsparten. Willochs synspunkter fikk dermed ikke noen praktisk betydning.⁷⁵

Willochs beundring og sympati for Israel taler for at han delte den pro-israelske holdningen som rådet blant flertallet i Høyre. I så måte stod han nærmere Strays synspunkter enn Lyngs. Om Stray hevder Willoch at «...han hadde en sterkere vilje til å opptre til Israels fordel, enn for eksempel jeg etter hvert. Til å begynne med var det temmelig likt».⁷⁶ Dette er en interessant uttalelse, ettersom Willoch langt på vei innrømmer at de hadde et lignende standpunkt til å begynne med. Hvilken tidsperiode dette dreier seg om er imidlertid vanskelig å fastslå, men det er nærliggende å tro en lignende holdning hos de to var tilstede frem mot 1977, særlig i etterkant av oktoberkrigen i 1973 og Norges stemmegivning i til fordel for PLOs talerett i FNs hovedforsamling, noe vi skal se senere i dette kapittelet.

Willochs beundring av Israel mens han var handelsminister kom imidlertid ikke til uttrykk offentlig. Da Cherbourg-saken ble kjent, gjorde både Lyng og Willoch det klart at norske myndigheter, eller representanter for norske myndigheter, ikke hadde blitt gjort kjent med eller konsultert om hendelsesforløpet, og at Norge dermed ikke hadde hatt noen befatning med saken.⁷⁷ Reaksjonsmønsteret kan dermed beskrives som nøytralt, noe som også var i samsvar med Lyngs utenrikspolitiske linje etter seksdagerskrigen.

Fraværet av uttalelser fra Willoch om Midtøsten i perioden 1965-1970 skaper et svakt grunnlag for å fastslå hans standpunkt til den pågående konflikten. De sprikende uttalelsene i ettertid, og behandlingen av Cherbourg-saken, antyder imidlertid at han stod i et skjæringspunkt mellom John Lyngs og Svern Strays standpunkt. Den 5. juni 1970 gikk Kåre Willoch ut av Regjeringen, og trådte inn i stillingen som Høyres formann og parlamentarisk

⁷⁴ Willoch, Kåre, *Myter og virkelighet: Om begivenheter frem til våre dager med utgangspunkt i perioden 1965-1981*, (Oslo: Cappelen, 2002), s129.

⁷⁵ Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012, Oslo

⁷⁶ Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012, Oslo.

⁷⁷ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 419-429

leder for Høyres stortingsgruppe. Som vi skal se uttalte Willoch seg fra da av hyppigere om Midtøsten, og klarere til fordel for Israels sak enn han hadde gjort i Regjeringen. Dette antyder på den ene siden at de Israel-vennlige uttalelsene fra memoarene var mer representative for hans syn som handelsminister enn den mer skeptiske holdningen til Israels politikk Willoch også har hevdet han hadde som regjeringsmedlem.⁷⁸ I tillegg styrker det påstanden om at et Israel-vennlig syn ble underkommunisert på grunn av rollen som handelsminister, og av hensyn til John Lyngs balanserte utenrikspolitiske linje. På den andre siden skal vi se at Willoch også etter sin tid som handelsminister viste tegn til nyanse ved å uttrykke forståelse for de palestinske flyktningene, samt unnlate å melde seg inn i Israels Venner på Stortinget.

3.3 Krig på Jødernes helligste dag

6. oktober 1973 iverksatte Egypt og Syria et overraskelsesangrep mot Israel under den jødiske høytiden «Yom Kippur». Araberstatenes mål var å gjenerobre de okkuperte områdene fra seksdagerskrigen i 1967, samt å tvinge Israel og USA til å innse behovet for en fredsavtale. I løpet av krigens første fase gjenerobret Egypt Østbredden og Suez-kanalen, og Syria deler av Golanhøydene. Israel maktet imidlertid å vinne tilbake disse områdene før krigen ble avsluttet 26.oktober. Våpenstillstanden berodde på en våpenhvileavtale fremforhandlet av USAs utenriksminister Kissinger og Sovjets utenriksminister Gromyko, som 22.oktober ble vedtatt i sikkerhetsrådet som resolusjon 338. Til tross for stormaktenes bidrag til våpenhvileavtalen, hadde likevel krigen i 1973 brakt den kalde krigen enda nærmere Midtøsten-konflikten gjennom deres militære forsyninger til sine klientstater. Utviklingen med supermaktenes rivalisering i Midtøsten, fra Suez-krisen i 1956 og seksdagerskrigen i 1967, kulminerte under krigen i 1973, da USA satte sine atomstridshoder i beredskap. Dette viste omverdenen at en storkrig mellom supermaktene kunne bli utløst av konflikten mellom deres klientstater i Midtøsten.⁷⁹ Krigen resulterte også i en oljeembargo fra de oljeproduserende arabiske OPEC-landene mot landene som støttet Israel. Embargoen og araberstatenes delvise militære suksess

---

⁷⁸ Det er naturligvis mulig at Willoch kan ha uttrykt skepsis til Israels okkupasjonspolitikk etter seksdagerskrigen. Men en slik skepsis kan umulig ha vært sterkt tilstede hos Willoch ettersom han i forbindelse med oktoberkrigen i 1973 forsvarte Israels okkupasjonspolitikk ut fra landets sikkerhetshensyn. Tydelig offentlig uttalt skepsis til Israels okkupasjonspolitikk kom som vi i neste kapittel skal se, først i 1978. At Willoch velger å løfte dette frem i 2006 må dermed sees i lys av hans senere markante holdningsendring, enn som et syn som var representativt for helheten av hans tidligere holdninger.

⁷⁹ Butenschøn, Nils A, «Norge og Midtøsten», 1995, s 351-352

skapte incentiver for Israel og USA til å inngå en fredsavtale med Egypt i september 1975, noe som resulterte i tilbaketrekning av israelske styrker fra Vest-Sinai.⁸⁰

3.4 Ambivalens i norske reaksjoner

Krigen i 1973 viste tendenser til en voksende ambivalens i de norske holdningene til Midtøsten-konflikten, noe som særlig viste seg gjennom medias dekning av konflikten.

På den ene ytterkanten fant man igjen den tradisjonelle støtten til Israel. Dette var særlig tydelig i de to kristelige dagsavisene *Dagen* og *Vårt Land*. *Vårt Land* skrev at araberstatenes angrep hadde kommet på en av jødernes største høytider, Yom Kippur, i håp om å «ta det bedene folk på senga», og *Dagen* beskrev krigen som et spørsmål om Israels eksistens under overskriften «Israels kamp for livet».⁸¹

Den samme pro-israelske holdningen fant man i *Dagbladet* som kritiserte FN for ikke å fordømme den angripende part. «Israel kan ikke vente rettferdighet fra FN». Tilbakevendende skepsis til FNs evne til å løse konflikten fant man også i *Aftenposten*. Likevel var både kommentarer og lederartikler mer nyanserte enn under seksdagerskrigen. Det samme gjaldt andre store riksaviser som *Verdens Gang*, *Bergens Tidende* og *Arbeiderbladet*. *Arbeiderbladet*, som tidligere hadde vært blant de mest pro-israelske avisene, fremsto nå mer balansert ved å hevde at man måtte finne en løsning som ikke bare dreide seg om de okkuperte områdene som Syria og Egypt krevde tilbake, men at «...man må gå inn i selve kjernen i konflikten, nemlig Palestina-arabernes fremtid».⁸²

På den andre ytterkanten stod avisene på venstresiden som gikk kraftigere ut mot Israel, og markerte en klarere støtte til palestinerne. AUFs avis *Fritt Slag* skrev på forsideplass «Palestina-araberne trenger vår hjelp», og *Alle Kvinners Blads* redaktør, Brita Ruud, kom med et opprop til styresmaktene om å innta et mer nyansert standpunkt til konflikten.⁸³ NKPs avis *Friheten* og *Klassekampen* gikk lengst i sin kritikk. *Friheten* beskyldte Israel for «konstant aggresjon mot sine arabiske naboer», og *Klassekampen* omtalte Israel som krigerstat og rasiststat, og talte for en palestinsk stat på bekostning av den israelske. En spørreundersøkelse foretatt i desember 1973 viste likevel at den norske opinionen i all hovedsak sympatiserte med Israel. 78 % av de spurte opplyste at de støttet Israel i striden med araberstatene. Dette var en høyere prosentandel enn fra meningsmålinger etter seksdagerskrigen, og blant de høyeste i

⁸⁰ Cleveland, William, *A history of the modern Middle East*, 2004, s 376-377

⁸¹ Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling: Norske haldningar til Jødane og staten Israel*, (Kristiansand: Portal, 2008), s 118.

⁸² Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling*, 2008, s 113-114

⁸³ Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling*, 2008, s 117, og Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 67.

Europa.⁸⁴ Dette må sees i forbindelse med det faktum at Israel ble angrepet under en av jødernes viktigste høytider, men det er likevel oppsiktsvekkende tatt i betraktning det såkalte «Lillehammerdrapet» våren 1973.⁸⁵

Den samme pro-israelske holdningen viste seg gjennom den tverrpolitiske støtteaksjonen «La Israel Leve» som ble igangsatt av Haakon Lie og frontet av Finn Lied, begge gamle DNA-veteraner. Kampanjen, som mer eller mindre kopierte innhold og slagord fra en lignende kampanje fra 1956, hadde som siktemål å mobilisere massene til støtte for Israel. Artikler som favoriserte Israel ble distribuert til avisene, og «La Israel leve»-kampanjen lanserte en appell som ble sendt til hundrevis av kjente norske kvinner og menn. Omkring 150 personer skrev under på appellen som bad om støtte til Israel og dets folk som fra 2. verdenskrig hadde ført en daglig kamp for å bevare regionens eneste demokratiske stat.⁸⁶

Men støtteaksjonen fikk, tross sitt organisatoriske utgangspunkt i arbeiderbevegelsen, ikke like stor tilslutning fra Arbeiderpartiet og LO som en tilsvarende aksjon etter seksdagerskrigen. LO-sekretariatet nektet sammen med Arbeiderpartiets kvinneorganisasjon å delta i kampanjen, og AUF reagerte kraftig på støtteaksjonen. Dette viste at den samme ambivalensen vi så i medienes dekning også gjaldt innenfor det tidligere så pro-israelske Arbeiderpartiet.⁸⁷

I løpet av krigen hadde Norge fått en ny regjering. Lars Korvalds regjering (Krf, SP og V) gikk av 16.oktober, og Tryggve Brattelis andre regjering, med Knut Frydenlund som utenriksminister, tok over. Frydenlunds utenrikspolitiske redegjørelse 9. november 1973 var forsiktig og balansert, og fremmet et syn som var identisk med linjen som var blitt lagt frem av Lyng i 1967. Han vektla Israels rett til å eksistere innenfor trygge og anerkjente grenser, at erobring av landområder med makt ikke kunne aksepteres og at det måtte finnes en rettferdig ordning for palestina-araberne. Holdningene som kom til uttrykk lå dermed i skjæringspunktet mellom «La Israel Leve»-kampanjens og AUFs holdning. I motsetning til FN-skepsisen uttrykt i enkelte medier, gjorde Frydenlund det klart at regjeringen ville gi sin fulle støtte til FNs arbeid for fred i området, og at deres målsetting var å bidra til FNs fredsbevarende styrker i området samt å bidra med bistand til de krigsrammede, uansett nasjonalitet. Utenriksministeren uttrykte dessuten bekymring for hvilke effekter Sovjets og USAs

⁸⁴ Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling*, 2008, s115-120.

⁸⁵ Våren 1973 ble marokkaneren Ahmed Boutchiki drept på Lillehammer av agenter fra den israelske etterretningsorganisasjonen Mossad, som forvekslet Boutchiki med en terrorist fra den palestinske terroristorganisasjonen «Svart September». Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 495-502

⁸⁶ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 544.

⁸⁷ Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling*, 2008, s 116-117.

engasjement i konflikten kunne få for avspenningspolitikken, men så også med en viss optimisme på stormaktenes rolle, ettersom det så ut til at de ønsket å unngå direkte konfrontasjon. Frydenlund hevdet dette markerte en overgang i stormaktenes rivalisering i Midtøsten. «Dermed synes den kalde krigens konfrontasjon å være avløst av en situasjon hvor de to stormakter søker å avgjøre internasjonale konflikter gjennom direkte kontakter seg i mellom». ⁸⁸

3.5 Moderat pro-israelsk i opposisjon

Kåre Willochs reaksjoner på oktoberkrigen kom til uttrykk i Stortingets utenriksdebatt 20.november 1973, og var et direkte svar på Frydenlunds redegjørelse. Willochs innlegg presenteres i Karl Egil Johansens bok om norske holdninger til jødene og staten Israel, og kommenteres på følgende måte: «Innlegget inneholdt også enkelte formuleringar som synte forståing for den arabiske sida. Samla sett var det likevel ingen tvil om at denne politikaren var proisraelsk». ⁸⁹ Viser dette at Willoch var i takt med den pro-israelske holdningen i Høyre? Og i hvor stor grad skilte formuleringene som viste forståelse for den arabiske siden Willoch fra hans partikolleger?

Willoch innledet ved å påpeke at det var en selvfølge at de berørte arabiske landene forlangte tilbake de okkuperte områdene, men gikk likevel langt i å forsvare Israels okkupasjon ved å hevde at det var «...ingen grunn til å kritisere at Israel krever mer enn ord som garanti for sin stats eksistens». Deretter gikk Willoch Frydenlund etter i sømmene på det som fra 1967 hadde blitt Norges nye offisielle Midtøsten-politikk.

For det første etterlyste Willoch klarhet i hvilke grenser Frydenlund henviste til når han snakket om at alle stater i området hadde rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser. Willoch spurte særlig bekymret om dette betød at de arabiske nabolandene skulle få rykke frem til linjene fra før 1967, for da ville Israel være prisgitt sine naboer. Sammen med Sovjetunionens opprustning av de arabiske landene, ville Israels sjanse til å stanse et lynangrep bli så små, at en slik grensejustering ikke kunne godtas av Israel uten mer pålitelige garantier enn de som hittil var fremmet.

For det andre ville Willoch vite hva slags ordning Frydenlund refererte til da han snakket om en rettferdig ordning for Palestina-araberne. På dette punkt er Willochs innlegg kontrastfylt. Han erkjente at en slik «...ordning bør oppnås ved ofre fra både Israel og araberlandene». Men med dette mente Willoch at Israel ikke alene kunne ta hånd om de

⁸⁸ St.tid. (1973-74) s 315-317

⁸⁹ Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling*, 2008, s 115.

palestinske flyktningene. Araberstatene måtte også bidra. Willoch hevdet videre at «Israel ville neppe kunne overleve som stat hvis hele denne store og ulykkelige og naturlig sterkt israel-fiendtlige gruppe skulle flytte inn på Israels allerede tettbefolkede område.» På den andre siden bærer hans innlegg også preg av en viss sympati med de palestinske flyktningene. Willoch påpekte at man kan «... selvfølgelig heller ikke tro at denne hardt rammede gruppe kan unngå hat og krigslyst så lenge den er henvist til de uverdige kår den lever under». Willoch mente de stridende parter og andre land burde bruke sine midler til å øke hjelpen til Palestina-araberne for å «...skaffe denne urettferdig behandlete gruppe bedre kår». Willoch hevdet at søkelyset måtte rettes mot Sovjetunionen, de pengesterke arabiske landene og deres uvilje mot å bidra til løsning av dette problem. For det tredje var Willochs oppfatning av USAs rolle i konflikten svært positiv, til forskjell fra Frydenlund som valgte å anerkjenne både Sovjet og USAs innsats. «...det er naturlig å legge til at det synes å være temmelig klart at uten USA's støtte ville Israel ikke ha eksistert i dag».⁹⁰

Willochs innlegg ble av neste person på talerlisten, Reidar Larsen (NKP/SV) oppfattet som svært pro-israelsk, og Larsen kritiserte Willoch på det sterkeste for hans støtte til Israels okkupasjon.⁹¹ Det er nettopp Willochs forsvar av den israelske okkupasjonen, ut fra sikkerhetshensyn, som klarest vitner om en pro-israelsk holdning. Dette svekker dessuten Willochs påstand om at han så tidlig som i 1967 hadde uttalt skepsis til den israelske okkupasjonspolitikken. På dette punktet skiller han seg også fra Lyngs reaksjonsmønster fra 1967, ettersom Lyng la vekt på at territorielle utvidelser oppnådd ved makt ikke kunne aksepteres. Willochs forsvar for Israels okkupasjon sammenfalt dessuten med standpunktene til Jo Benkow, en av Høyres tydeligste pro-israelske politikere. Benkow, selv sønn av jødiske innvandrere til Norge, ytret i den samme debatten forståelse og respekt for Israels sikkerhetstiltak, ved å hevde at Israel var et truet land uten muligheter til retrett.⁹² Benkow mente det var lettere for dem som satt på trygg avstand å hevde at Israel burde være mer imøtekommende og mer ettergivende overfor de mange FN-resolusjoner. «Det er vel og bra å bøye av for FN-krav, for resolusjoner, for verdensopinionen. Men verdensopinionen innebærer så vidt jeg vet, ingen sikkerhetsgaranti.», et syn som lå tett opp mot det *Dagbladet* hadde gitt uttrykk for. Benkow la videre vekt på at: «Det desperate behov for sikkerhetsgaranti Israel har, burde bli forstått og respektert uten at man dermed blir beskyldt

---

⁹⁰ St.tid. (1973-74) s 632

⁹¹ St.tid. (1973-74) s 635

⁹² St.tid. (1973-74) s 714

for å være uten forståelse for de store nasjonale, menneskelige og politiske problemer den arabiske motpart ut fra sin virkelighet selvsagt må føle like sterkt.»⁹³

Willochs påstand om at Israel neppe ville overleve om hele den palestinske flyktninggruppe flyttet tilbake, viser en pro-israelsk holdning ved at den la større vekt på Israels sikkerhet enn palestinerne rett til repatriering, fastslått i FN-resolusjon 194. Willoch avviste ikke at Israel også måtte ta et visst ansvar for flyktningene, men presiserte at araberstatene også måtte ta en del av dette ansvaret.

I følge Erik Nessheim, Høyres gruppesekretær, var holdningen i Høyre lenge den at man mente flyktningleirene var araberstatens ansvar.⁹⁴ Paul Thyness stod sterkt på denne linjen, og mente de arabiske landene burde klare å integrere sine «trosfeller» og «blodsbrødre».⁹⁵ Forskjellen mellom Thyness og Willoch var likevel den at Willoch, som nevnt, mente en «...ordning bør oppnås ved ofre fra både Israel og araberlandene»⁹⁶ Willochs uttalelse: «... uten USAs støtte ville Israel ikke ha eksistert i dag», er mer på linje med Israel-vennene. Med dette ytret Willoch en alvorlig bekymring for Israels eksistens, og hans holdninger kan dermed sammenlignes med bekymringen som ble uttrykt gjennom «La Israel Leve»-kampanjen. Den samme bekymringen kom til uttrykk i Benkows innlegg.

Willochs innlegg inneholdt likevel en rekke uttalelser som viste sympati med de palestinske flyktningene. Han omtalte dem, som vi har sett, blant annet som en «urettferdig behandlet gruppe». Viste Willoch med dette en holdning som skilte ham fra partikollegenes holdning?

Per Hysing-Dahls innlegg i den samme utenriksdebatten viser at Willoch ikke var alene i Høyre om disse synspunkter, men han gikk ikke like langt som Willoch i sympatierklæringene. Hysing-Dahl la som Willoch vekt på Israels sikkerhet, samtidig som han presiserte behovet for å finne en løsning på Palestina-arabernes situasjon, en utfordring som han håpet kunne løses av Israel og Jordan.⁹⁷ Dermed ser vi at Willoch heller ikke var alene om å mene at både Israel og araberstatene måtte bidra til å løse flyktningproblemet. Hysing-Dahls og Willochs vektlegging av en løsning på Palestina-arabernes situasjon var likevel ikke spesiell i Høyresammenheng, ettersom dette var et av premissene Lyng hadde lagt for den norske Midtøsten-politikken i 1967.

---

⁹³ St.tid. (1973-74) s 714

⁹⁴ Intervju med Erik Nessheim 20.09.2012, Oslo. Erik Nessheim var gruppesekretær for Høyres stortingsgruppe 1967-1981, sekretariatsleder fra 1969 og statssekretær ved statsministerens kontor 1981-1986.

⁹⁵ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo

⁹⁶ St.tid. (1973-74) s 632

⁹⁷ St.tid. (1973-74) s 695

Av de syv Høyrerepresentantene, deriblant, Stray, Langslet og Benkow, som uttalte seg om Midtøsten i utenriksdebatten, var det imidlertid bare Willoch og Hysing-Dahl som omtalte «palestina-arabernes situasjon». Dette behøver ikke bety at Willochs og Hysing-Dahls holdning skilte seg nevneverdig fra resten av Høyre-politikernes standpunkt.

Jo Benkow viste til en viss grad også forståelse for den «arabiske motparts» politiske, nasjonale og menneskelige problemer, som man kan hevde berører også de palestinske flyktningene. Vi kan også observere at Paul Thyness, medstifter av «Israels Venner på Stortinget», i 1970 hadde engasjert seg kraftig for å redde UNWRA⁹⁸ fra økonomisk krise. Thyness engasjement for de palestinske flyktningene gjorde ham trolig ikke noe mindre vennligsinnet overfor Israel. Det er nærliggende å tro at det samme gjaldt i Willochs tilfelle. At de øvrige representantene ikke uttalte seg om Palestina-arabernes situasjon kan sees i sammenheng med oktoberkrigens karakter. Israel var tross alt blitt angrepet, og det kan dermed bety at de fant det mest naturlig å fronte Israels sak i utenriksdebatten. Men dette betyr ikke dermed at de ikke var oppmerksomme på de palestinske flyktningenes situasjon.

Et siste moment ved Willochs innlegg er at det bærer preg av en oppfatning av konflikten som en «Midtøsten-konflikt». I forrige kapittel så vi at krigen i 1948-49 midlertidig fjernet palestinernes som en selvstendig politisk aktør, og reduserte «Palestina-spørsmålet» til et humanitært problem knyttet til flyktningene. «Palestinas-spørsmålet» ble erstattet av forestillingen om en større «Midtøsten-konflikt», hvor Israel og de arabiske nabostatene nå var blitt hovedaktørene - USA og Sovjet støttespillere.⁹⁹ Oppfatningen gir seg til kjenne gjennom Willochs fokus på Sovjetunionens opprusting av de arabiske landene, USAs støtte til Israels eksistens og omtalen av Palestina-arabernes situasjon som et flyktningproblem.¹⁰⁰ I motsetning til Knut Frydenlund, som hevdet at stormaktenes samtaler om våpenhvile «...markerte en overgang i stormaktenes rivalisering i Midtøsten», virket Willoch i sitt innlegg mer skeptisk til Sovjetunionens rolle i regionen. Willochs generelle holdning overfor den kalde krigs utfordringer var å møte østlig press med vestlig enhet, og han nærret en dyp mistillit til Sovjetunionen. Denne holdningen gav først og fremst utslag innenfor NATO-samarbeidet, men det er nærliggende å tro at denne holdningen har en viss overføringsverdi til hans Israel-vennlige syn. En realpolitisk dimensjon ved Willochs pro-israelske holdning kan dermed ha vært at Israel gjennom USAs opprusting fungerte som en buffer mot sovjetisk

⁹⁸ FNs hjelpeorganisasjon for palestinske flyktninger i Midtøsten

⁹⁹ Butenschøn, Nils A, «Norge og Midtøsten», 1995, s 351-53

¹⁰⁰ Denne oppfatningen må kunne sies å være utbredt blant flertallet av norske politikere, ettersom spørsmålet om palestinerne som en selvstendig politisk aktør ikke ble aktualisert i Norge før høsten 1974, da Frydenlund gikk inn for PLOs talerett i FNs hovedforsamling.

innflytelse i Midtøsten - en politikk som de vestlige landene måtte støtte opp om, fordi det dempet Sovjetunionens makt.

For å oppsummere kan vi se at Willochs innlegg, sammenlignet med mediernes reaksjoner, lå i et skjæringspunkt mellom *Dagens* og *Arbeiderbladets* uttalelser. Willochs uttalelser viste først og fremst en pro-israelsk holdning som han delte med debattens deltagende Høyrerepresentanter. Likevel så vi tendenser til en nyansert holdning, som for hans senere og mer markante holdningsendring er et interessant utgangspunkt, men som i 1973 ikke skilte ham nevneverdig fra noen av de andre Høyre-representantene.

3.6 Israel-venn utenfor «Israels Venner»?

Reaksjonene på oktoberkrigen i 1973 viste at flertallet av de norske politikere sympatiserte med Israel i den pågående «Midtøsten-konflikten». Sympatien ble enda tydeligere da «La Israel Leve»-kampanjen fikk et mer varig uttrykk gjennom opprettelsen av Stortingsorganisasjonen «Israels Venner på Stortinget» i 1974. Kåre Willoch valgte å ikke melde seg inn i denne organisasjonen. Hva lå til grunn for dette valget? Vakte dette reaksjoner blant partikollegene? Kan denne beslutningen sies å være et uttrykk for en ny holdning som skilte Willoch fra resten av partiet?

Grunnlaget for organisasjonen ble lagt i februar 1974, etter initiativ fra Høyres Paul Thyness. Etter å ha deltatt på en interparlamentarisk konferanse i Vest-Berlin for parlamentarikere som sympatiserte med Israel, etterlyste Thyness en lignende organisasjon i Norge. Han begynte, etter en samtale med den israelske ambassadøren i Norge, å verve medlemmer sammen med Paul Engelstad (DNA) og Kåre Kristiansen (KrF), som ble organisasjonens første leder.¹⁰¹ Organisasjonen ble i mediene beskrevet som en lobbyorganisasjon,¹⁰² men Paul Thyness reserverte seg mot en slik karakteristikk. Han hevdet at «Israels Venner på Stortinget» ikke opptrådte som en organisasjon, men mer som en "vennskapsgruppe", bragt sammen gjennom enigheten om Israels rett til sikre og anerkjente grenser.¹⁰³ I mars 1974 hadde organisasjonen samlet 83 av Stortingets totalt 150 representanter. 35 av 62 medlemmer fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe, 22 av 29 fra Høyre, 20 av 20 fra KrF, 5 av 21 fra SP og én fra Det Nye Folkepartiet. Senere økte medlemstallet til

¹⁰¹ Paul Thyness følte det politisk risikabelt som Høyremann å fronte den nyoppstartede organisasjonen, og ba Kåre Kristiansen om å ta vervet, noe han gjorde. Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo.

¹⁰² En lobbyorganisasjons fremste formål er å påvirke beslutningstakerne i blant annet Storting og Regjering utenfor de ordinære kanalene.

¹⁰³ «Frykt ikke Frydenlund», VG 28.09.1977 s 5 og Intervju med Paul Thyness, 02.04.2012. Oslo.

86 medlemmer.¹⁰⁴ Det faktum at organisasjonen ble startet på initiativ fra Høyrepolitiker Paul Thyness, og at 22 av Høyres 29 Stortingsrepresentanter meldte seg inn, er et tydelig uttrykk for det pro-israelske engasjementet innenfor Høyre.

Kåre Willoch hevdet i 2012 at hans valg om å stå utenfor «Israels Venner på Stortinget» skyldtes to forhold. For det første hevdet han det antagelig skyldtes en «Israel-skepsis», og for det andre begrunnet han det med et prinsipielt standpunkt om uavhengighet. Han hevdet at hans ikke-innmelding hang sammen med en oppfatning om at denne type foreninger var en «uting», ettersom stortingsrepresentantene skulle bevare sine muligheter til å ta mest mulig saklige standpunkter i alle saker, «...og når de på forhånd avklarer en tendens til å favorisere en part fremfor den andre, så er ikke det bra.» «[Jeg] syntes nok allerede den gang at medlemskap i en slik gruppe var noe svært til ensidighet». I følge Willoch ble imidlertid ikke medlemskap i «Israels Venner» ansett som et viktig spørsmål i partiet, og ingen av hans partikolleger reagerte nevneverdig på hans valg om å stå utenfor organisasjonen.¹⁰⁵

At manglende innmelding skyldtes «Israel-skepsis» antyder en bevegelse i Willochs standpunkter. Dette strider imidlertid med Willochs innlegg i utenriksdebatten 20. november 1973 som vi så i all hovedsak viste et Israel-vennlig syn, tross enkelte sympatierklæringer med palestinerne. Dette kan bety to ting: Enten at Willoch radikalt hadde endret sitt standpunkt fra 1973 til 1974, eller at han har tilpasset sine daværende holdninger til de han har i dag. Spørsmålet er dermed hvorvidt Willoch begrunnet valget om å stå utenfor «Israels Venner på Stortinget» på samme vis da han var yrkesaktiv politiker?

I et intervju med *Ekko* 2. august 1982, ble Kåre Willoch spurt om årsaken til hans manglende medlemskap i «Israels Venner på Stortinget». Willoch forklarte det med at han ønsket å stå fritt overfor alle pressgrupper, og at han av prinsipp ikke meldte seg inn i slike organisasjoner. Noen skepsis til Israel ble ikke lagt til grunn.¹⁰⁶ Paul Thyness var også av den oppfatning at prinsippet om upartiskhet var den utslagsgivende faktoren for Willochs valg, en beslutning han i ettertid har uttrykt full forståelse for. Thyness indikerte også at valget kunne ha sammenheng med Willochs verv som partileder.¹⁰⁷ Thyness' forståelse for valget styrker dessuten Willochs opplysninger om at det ikke kom noen reaksjon på det, og at dette dermed

¹⁰⁴ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 561.

¹⁰⁵ Intervju med Kåre Willoch, 21.06.2012, Oslo.

¹⁰⁶ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0017, Dokument, «SMK, Fredagsmappe: Ekko 2. august 1982, Statsministeren svarer, intervjuer.»

¹⁰⁷ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo.

ikke ble regnet som en viktig sak i partiet. I Willochs bok «Myter og virkelighet» fra 2002 begrunner han forholdet til «Israels Venner» på samme vis som i 1982.¹⁰⁸

«De få representanter som – i likhet med meg –, unnlot å melde seg inn i stortingsforeningen *Israels venner*, begrunnet det ikke med skepsis overfor landets politikk, men bare med en generelt kritisk holdning til at representanter begrenset sin evne til uhildede vurderinger ved slik tilknytning til den ene parts interesser».¹⁰⁹

Alt tyder dermed på at Willochs valg om å stå utenfor «Israels Venner» skyldtes prinsippet om ikke å binde seg til organisasjoner utenfor partiet, ikke en skepsis til Israel eller landets politikk, som ville ha skilt ham klart ut fra partikollegenes synspunkter.

Likevel skilte Willoch seg fra flertallet i Høyre da han unnlot å melde seg inn, noe som også antyder at hans engasjement for Israel var mindre enn hos dem som gikk inn i gruppen. Det som er særlig interessant med Willochs beslutning er at han, i teorien, viser tendenser til den samme upartiskhet som vi så hos Lyng. Imidlertid viste Willochs uttalelser etter oktoberkrigen, og hans uttalelser i forbindelse med PLOs talerett i FN som vi senere skal se på, at han i hovedsak stod på Israels side i konflikten. Slik oppfylte Willoch «minstekravet» som Thyness hevdet hadde bragt organisasjonens medlemmer sammen. Vi må dermed forstå det hele som at Willoch ønsket å stå fritt til å gjøre opp sine egne standpunkter uten tilknytning til «Israels Venner på Stortinget», men at denne frie meningsdannelsen like fullt kunne ende i et Israel-vennlig standpunkt. Som vi skal se i neste kapittel, skapte denne upartiske grunnholdning også rom for endrete synspunkter.

3.7 PLO til FN: Historisk rett, politisk galt

Høsten 1974 gav Knut Frydenlund klarsignal til at Norge skulle stemme til fordel for PLOs talerett i FNs hovedforsamling. Stemmegivingen førte til politisk storm på Stortinget, og var kjennetegnet av hovedsakelig to trekk. For det første brakte saken et spørsmål på banen som hittil ikke hadde vært drøftet i norsk debatt. Gjennom PLO ble palestinerne behandlet som en potensiell selvstendig politisk aktør, ikke bare som et humanitært problem.

For det andre viste stemmegivningen en spenning mellom en ny og mer balansert holdning og den tradisjonelle pro-israelske linjen. På den ene siden viste saken at flertallet av de norske politikerne hadde en pro-israelsk holdning, hvilket særlig kom til uttrykk gjennom «Israels Venner på Stortinget». På den andre siden ser vi at den absolutte støtten til Israel var i

¹⁰⁸ Willochs uttalelser fra 2002 strider til en viss grad mot de opplysninger han gir i 2012, ved at en Israels-skepsis som begrunnelse ikke er nevnt. Det er nærliggende å tro at om en skepsis til Israel og deres politikk var en betydelig faktor i 1974, ville denne ha blitt fremhevet i hans biografi. At dette kommer frem i 2012 kan dermed skyldes erindringsforskyvning hos intervjuobjektet.

¹⁰⁹ Willoch, Kåre, *Myter og virkelighet*, 2002, s 130.

ferd med å svekkes blant politikerne i Norge, mens det motsatte var i ferd med å skje med holdningene til PLO.

Den palestinske frigjøringsorganisasjonen ble opprettet i 1964, med det mål for øye å erstatte staten Israel med en ny, demokratisk stat hvor muslimer, kristne og jøder hadde de samme rettigheter. PLO nektet dermed også å anerkjenne FN-resolusjon 242 fordi resolusjonen anerkjente Israels rett til eksistens, og kun nevnte palestinerne som et flyktningproblem, ikke et folk med rett til et nasjonalt hjemland.¹¹⁰ PLOs strategi var på begynnelsen av 1970-tallet kontrastfylt. På den ene siden nektet organisasjonen å oppgi sin militære kamp mot Israel, som omfattet bruk av flykapringer og selvmordsaksjoner. På den andre siden fikk PLO en mer moderat tilnærming og viste vilje til kompromiss da PLOs nasjonalråd PNC (Palestinian National Council) i juni 1974 gav signaler om muligheten for en tostatsløsning. Samme høst ble PLO erklært som palestinerne eneste lovlige representant på den arabiske ligas toppmøte i Rabat, hvilket betydelig styrket PLOs internasjonale posisjon, og brakte palestinerne tilbake som en selvstendig politisk aktør.

Knut Frydenlund var blant dem som lot seg påvirke av de nye strømningene, og både han og embetsmenn fra UD mente representanter for palestinerne burde inkluderes i internasjonale organisasjoner - som FN. Høsten 1974 så utenriksministeren en mulighet til å legge frem et mer balansert norsk standpunkt i Midtøsten-politikken, da FNs generalforsamling for første gang på 20 år satte Palestina-spørsmålet på dagsorden i sin plenumsdebatt. Frydenlund gikk derfor inn for at Norge 16.oktober skulle stemme for FN-resolusjon 3210 som gav Yassir Arafat og PLO mulighet til å tale på FNs generalforsamling.

Dette var første gang Norge hadde stemt mot Israel i FN, hvilket førte til sterke reaksjoner i Norge generelt, og Arbeiderpartiet spesielt. «Israels Venner» ledet, i samarbeid med den israelske ambassaden i Oslo, det politiske angrepet på Frydenlund, og et protestskriv rettet mot Frydenlund ble signert av 200 ledende politikere. Denne kampanjen førte nesten til utenriksministerens avgang. Kampanjen ble avbrutt da Arbeiderpartiet oppdaget at flertallet av deres stortingsrepresentanter hadde signert på oppropet, og dermed risikerte å undergrave tilliten til sin egen regjerings utenriksminister.

Til tross for støtte til Frydenlunds vedtak, blant annet fra utenriks- og konstitusjonskomiteens formann Tor Oftedal (DNA), SVs representanter, en representant fra Venstre og tidligere statsminister Per Borten (SP), fordømte flertallet i Arbeiderpartiet og de ikke-sosialistiske partiene, deriblant Høyre, Frydenlunds stemmegivning på det sterkeste.

---

¹¹⁰ Cleveland, William, *A history of the modern Middle East*, 2004, s 360, og Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 458.

Reaksjonene viste at det politiske miljøet i Norge fortsatt var svært pro-israelsk, og at det var stor uenighet om forholdet til palestinerne og hvordan man skulle berøre temaet «en rettferdig løsning for palestina-araberne». Frydenlund hevdet i ettertid at stemmegivningen var historisk korrekt, men politisk gal, fordi han hadde undervurdert den pro-israelske holdningen i Stortinget. De sterke reaksjonene førte til at den norske FN-delegasjonen samme høst, 22.november, stemte mot FN-resolusjon 3237 som gav PLO observatørstatus i FN. Resolusjonen slo også fast palestinernes rett til å returnere til sine hjem og sin eiendom, samt retten til selvbestemmelse, nasjonal selvstendighet og suverenitet, i tillegg til å akseptere PLO som det palestinske folks representant. 89 land stemte for, 37 avsto å stemme og 8 land stemte mot - deriblant Israel, USA og Norge.¹¹¹

3.8 Politisk galt i Willochs øyne

Willoch hadde vist tendenser til en mer nyansert holdning overfor palestinerne i 1973, men stemmegivningen til fordel for PLOs talerett ble likevel for drøy kost for ham. Willochs uttalelser i Stortinget høsten 1974 viste klar motstand mot Frydenlunds beslutning om å la PLO legge frem sin sak. Willochs standpunkt var også i denne saken Israel-vennlig, på lik linje med Høyre for øvrig, og reaksjonene lå tett opp mot synspunktene til «Israels Venner på Stortinget» og Stortingets opplagt næmeste Israel-venn, KrF.

De første reaksjonene på stemmegivningen i Stortinget kom til syne 29. oktober 1974. Kåre Kristiansen, stortingsrepresentant for KrF og formann i «Israels Venner på Stortinget», stilte, under interpellasjonsdebatten, spørsmål om Norges stemmegivning i FN vedrørende PLO, og ba utenriksminister klargjøre beveggrunnene. I korte trekk gav Kristiansen uttrykk for at stemmegivningen til fordel for en geriljabevegelse, av mange betegnet som en terrororganisasjon, hadde skapt forbauselse og bestyrtelse i vide kretser av det norske folk. Kristiansen la videre vekt på at det tidligere ikke hadde vært praksis å gi frigjøringsbevegelser talerett i hovedforsamlingen, og at Norges stemmegivning måtte anses som et brudd med tidligere praksis. Dernest påpekte Kristiansen at «...våre venner i Israel er oppskaket over Norges holdning i denne saken». Kristiansen var ikke enig i at PLO skulle opptre som palestinernes eneste talsmann, og mente Regjeringen ikke hadde vist tilstrekkelig varsomhet og omtanke ved sin håndtering av saken, og spurte om dette markerte en kursendring i Norges Midtøsten-politikk.

---

¹¹¹ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 25-26

Knut Frydenlund la i sitt svar vekt på at den norske Midtøsten-politikkens hadde vært, og fortsatt var, upartisk i tråd med de tre prinsippene fra 1967 som bygde på resolusjon 242. Frydenlund sa at den norske stemmegivningen var i tråd med Norges tradisjonelle holdning om å gi representanter for forskjellige grupper muligheten til å gi uttrykk for sine synspunkter i saker som direkte angikk dem. I dette lå det likevel ingen anerkjennelse av PLO eller godkjenning av PLOs politiske program. Dermed var ikke stemmegivningen, i følge Frydenlund, noen endring av norsk Midtøsten-politikk. Da Kåre Willoch kom til orde, uttalte han: «Jeg deler langt på vei de synspunkter hr. Kåre Kristiansen har lagt frem som begrunnelse for sitt spørsmål». Hvilke av Kristiansens synspunkter Willoch ikke gav sin tilslutning, til fremgår ikke, men innlegget viser likevel at Willoch i hovedsak delte synspunkter med formannen i «Israels Venner på Stortinget». Willoch uttrykte videre at han var uenig med Frydenlund i at det ikke hadde skjedd en endring i Norges holdning, ettersom det var noe helt nytt at en organisasjon som PLO skulle få delta i FNs hovedforsamling. Han avsluttet sitt innlegg med å poengtere at dette skulle ha tilsagt større aktsomhet.¹¹²

I utenriksdebatten 19. november samme høst, fremholdt Willoch sin kritikk av den norske stemmegivningen. Willoch kritiserte også at Norge hadde stemt sammen med Tyrkia, middelhavslandene og latinske land, som i følge Willoch var kjent for en pro-arabisk politikk. Willoch mente at Norges valg om å ikke følge de andre Vest-europeiske landenes linje måtte vekke uro. Han fryktet at Norges stemmegivning hadde ført til en styrket front mot Israel, og at dette kunne svekke arbeidet for fred og frihet. Han mente man etter debatten burde prøve å samle seg om en «...omforenet norsk politikk overfor de verdensfarlige Midt-Østen-problemene».¹¹³

Willochs innlegg bar preg av den samme holdningen vi så uttrykt i utenriksdebatten etter oktoberkrigen. Bekymringen for at stemmegivningen hadde ført til en styrket front mot Israel, misnøyen med at Norge stemte sammen med pro-arabiske land og mostanden mot anerkjennelse av en part som utgjorde en sikkerhetsrisiko mot Israel, viste at Willoch fortsatt stod på Israels side.¹¹⁴ Willochs pro-israelske holdning syntes også i dette innlegget å ha nær forbindelse med hans overordnede syn på den kalde krigen. Uttalelsen om «de verdensfarlige Midt-Østen-problemene» antyder at Willoch fortsatt fryktet faren for en ny storkrig i Midtøsten, med konsekvenser for resten av verden. Willochs ønske om en omforent norsk Midtøsten-politikk, og kritikk av at Norge ikke hadde fulgt de vest-europeiske landene i

¹¹² St.tid. (1974-75) s 457-459

¹¹³ St.tid. (1974-75) s 1049

¹¹⁴ Dette styrker også konklusjonen om at det ikke lå til grunn noen utpreget «Israel-skepsis» for Willochs valg om å stå utenfor «Israels Venner på Stortinget».

stemmegivningen, møter også gjenklang i hans gjennomgående mantra om at østlig press måtte møtes med vestlig enhet.¹¹⁵ Det «østlige presset» i Midtøsten var i 1974 likevel i ferd med å svekkes, som følge av USAs evne til å megle mellom Israel og de arabiske statene. USAs og Egypts forhold ble i denne perioden enda tettere, og Egypt gikk langt i å kritisere sin tidligere patron Sovjet, som på sin side forsøkte å kompensere tapet av Egypt med et nærmere forhold til PLO.¹¹⁶ Hvorvidt Willochs motstand mot PLO kan settes i forbindelse med dette er uklart. Det er snarere grunn til å tro at PLOs terroraksjoner, og manglende anerkjennelse av Israels eksistens, var den utslagsgivende faktoren. Men til tross for Willochs motstand mot å anerkjenne PLO, og hans øvrige uttalelser som talte i retning av en isreal-vennlig holdning, var det enkelte sider ved innlegget som også viste tegn til nyanse:

«...tross sympati for palestinerne sak, måtte man legge vekt på at Norges stemme for å slippe PLO- som tross alt også er en terrororganisasjon- inn i FNs Hovedforsamling måtte bli oppfattet som en anerkjennelse som vi ikke burde gi før palestinerne på sin side vil anerkjenne Israels rett til å eksistere som selvstendig stat».

Sitatet fra utenriksdebatten 19. november avspeiler Willochs ønske om å holde tilbake en formell anerkjennelse av PLO til organisasjonen hadde anerkjent Israels rett til å eksistere. Men i dette kan det også ligge en åpning mot PLO: formuleringen «palestinerne» ser ut til å være brukt synonymt med PLO, hvilket kan bety at Willoch erkjente at PLO måtte kunne betraktes som en legitim representant for palestinerne så snart de anerkjente Israel. Hvorvidt dette betød at Willoch også hadde sympati med PLOs sak er uvisst. Tolkningen bør ikke strekkes for langt, og det kan tenkes at «sympati for palestinerne sak» snarere sikter til de palestinske flyktningenes humanitære situasjon fremfor de politiske krav fremstilt av PLO. Det er i det hele usikkert hvilke holdninger til Israel-Palestina-konflikten Willoch gir uttrykk for i dette sitatet. Selv om vi ser tendenser til en forsiktig pragmatisme i forholdet til PLO, ble ikke disse tendensene tydeliggjort av Willoch før etter hans besøk til Midtøsten med utenrikskomiteen i 1977. Dette skal vi se nærmere på i neste kapittel.

Sammenlignet med de øvrige høyrerepresentantens innlegg, og Høyres partihåndbok, ser det likevel ut til at Willochs uttalelser var i takt med partiets standpunkt. Paul Thyness uttalte, som Willoch, at Norges stemmegivning innebar en anerkjennelse PLO ikke burde få, ved å hevde at PLO «...ble tilstått en rett som aldri før har vært tilstått noen andre stater, og denne rett ble også tilstått en organisasjon som går inn for oppløsning av to av FNs medlemsland».¹¹⁷ Lars Roar Langslet la i sitt innlegg vekt på stemmegivningens uheldige anerkjennelse: «...vi bidrog til en viktig propagandaseier for en bevegelse som har et særdeles

¹¹⁵ Notaker, Hallvard, *Høyres historie 1975-2005: Opprør og moderasjon*, (Oslo, Cappelen Damm, 2012), s 148

¹¹⁶ Dannreuther, Roland, *The Soviet and the PLO*, (Basingstoke, Macmillan Press Ltd, 1998) S 56 og 67.

¹¹⁷ St.tid. (1974-75) s 1055

tvilsomt rulleblad, og som iallfall ikke kan påberope seg den faktiske suverenitetsutøvelse over et landområde som må være et minstekrav for adgang til Hovedforsamlingen».¹¹⁸

Langslet fokuserte, som Willoch, på at ringvirkningene av stemmegivningen kunne føre til endret styrkeforhold i Midtøsten, hvilket kunne vanskeliggjøre fredsprosessen. I tillegg sa han seg enig i Frydenlunds tre prinsipper, også de som gjaldt løsningen på det palestinske problem, som han omtalte som en «verkebyll på verdens samvittighet», et utsagn som lå tett opp mot Willochs sympatierklæringer fra 1973.¹¹⁹

I Håndboken, som fremmet Høyres offisielle synspunkter fra hver stortingssesjon, kom det frem at partiet beklaget Norges stemmegivning i PLO-saken, siden det kunne oppfattes som et brudd med Norges tradisjonelle Midtøsten-politikk. Partiet understreket at det klart måtte presiseres at Norge anså seg forpliktet til et selvstendig Israel innenfor trygge grenser. En varig fredsløsning måtte skapes gjennom forhandlinger med de parter som anerkjente de grunnleggende forutsetninger.¹²⁰ Den pro-israelske holdningen var tydelig, men håndboken gjorde det også klart at partiet var fullt ut oppmerksom på Palestina-flyktningenes problemer, og at de delte regjeringens syn på at en helhetsløsning i Midtøsten også måtte omfatte ordninger som gav tilfredsstillende løsninger for disse menneskene. Derimot gis det ingen klare svar på hva disse «løsningene» skulle innebære. Både håndboken og høyrepolitikerne anså fortsatt «Palestina-spørsmålet» som et flyktningproblem, og hadde ikke tatt stilling til de politiske elementene i FN-resolusjon 3237.

Høyres holdning lå på dette tidspunktet tett opp mot holdningene til Israels nærmeste venn på Stortinget, KrF. For det første påpekte representanter for både Høyre og KrF at stemmegivningen markerte et brudd med den tidligere linjen i norsk Midtøsten-politikk.

For det andre mente representanter fra begge partiene at stemmegivningen bidro til en styrkeforskyvning i Midtøsten som kunne vanskeliggjøre forhandlingene. Både Langslet og Kåre Kristiansen la negativ vekt på at Jordan, som hadde talt palestinernes sak overfor Israel, var stilt i skyggen av PLO. Til tross for dette sammenfallet, var det ingen av høyrepreressantene som gikk like hardt ut som Kristiansen. For Høyre og de andre partiene var det FNs delingsplan fra 1947 som var hovedgrunnlaget for Israels rett til å eksistere, ikke bibelske argumenter, som blant annet Kristiansen benyttet.¹²¹

---

¹¹⁸ St.tid. (1974-75) s 1087

¹¹⁹ St.tid. (1974-75) s 1087

¹²⁰ *Høyres håndbok*, (1974-1975) s 214.

¹²¹ St.tid. (1974-75) s 1076 og 1087 KrF-politikeren mente Israels rett til å leve hvilte på det han hevdet å være et udiskutabelt grunnlag. «Jeg viser til at jødene har levet sammenhengende i Palestina siden patriarken Abrahams dager og hatt selvstyre i denne den av verden i ca. 1300 år». Videre avviste Kristiansen fullstendig en eventuell

For det tredje ser vi at representanter for Høyre og KrF konsekvent omtalte PLO i negative ordelag, og presiserte at de enten var en terrororganisasjon eller at de kunne knyttes til terrorhandlinger. Det er nærliggende å tro at dette var for å begrunne deres motstand mot den norske stemmegivningen. Frydenlund tok på sin side ikke opp PLOs tilknytning til terrorhandlinger.

Det fjerde og kanskje mest interessante likhetstrekket mellom Høyre og KrF, var at representanter fra KrF også var klare på at det måtte finne sted en løsning for palestinerne, til forskjell fra debatten året før hvor palestinerne situasjon i liten grad ble diskutert. Kåre Kristiansen la, som Langslet, vekt på at Israel og Jordan burde finne en løsning på det palestinske flyktningproblem, mens Asbjørn Haugstvedt (KrF) mente at om fred skulle skapes i Midtøsten, måtte også de hardt rammede Palestina-araberne få en akseptabel løsning på sine problemer. I tillegg påpekte Odd Lien (DNA) at «Israels Venner på Stortinget» heller ikke overså Palestina-flyktingens skjebne, og at deres rettigheter ikke kunne overses om man skulle komme frem til en fredelig løsning i Midtøsten.¹²² På samme vis som Høyre anså KrF og «Israels Venner på Stortinget» fortsatt «Palestina-spørsmålet» som et flyktningproblem, men utviklingen hadde likevel kommet så langt at verken Høyre eller KrF kunne ignorere palestinerne i debatter om Midtøsten og en eventuell fredsløsning.

Til tross for Knut Frydenlunds forsøk på å føre en mer balansert politikk, må det presiseres at denne politikken ikke nødvendigvis var representativ for hans parti som helhet. Store deler av Arbeiderpartiet sto fortsatt klart på Israels side, noe som viste seg gjennom «La Israel Leve»-kampanjen og den store oppslutningen om «Israels Venner på Stortinget», hvor 35 av partiets 62 stortingsrepresentanter var medlem. Partiets holdninger lå dermed tett opp mot KrF og Høyre, til tross for at Regjeringens politikk pekte i en annen retning.

Underskriftskampanjen viser dessuten at et flertall av Arbeiderpartiets representanter reagerte på samme vis som KrF og Høyre i møte med Knut Frydenlunds stemmeordre i FN. Denne misnøyen kom også til uttrykk i Stortinget. Aase Lionæs(DNA) uttalte blant annet at hun var enig i utenriksministerens synsmåter, men med ett unntak: stemmegivningen til fordel for PLOs talerett i FN. «Her ville jeg ha foretrukket at Norge hadde unnlatt å stemme».¹²³ Vi kan dermed slå fast at holdningen blant norske politikere i all hovedsak fortsatt var pro-israelsk, ikke bare på borgerlig side, men også i Arbeiderpartiet.

---

palestinsk stat, som han mente ikke hadde den samme historiske rett som Israel. En slik stat ville i følge Kristiansen komplisere situasjonen i området, og ikke være til fordel for de palestinske flyktingene.

¹²² St.tid. (1974-75) s 1076-1112

¹²³ St.tid. (1974-75) s 1052

3.9 Sammenfattende vurderinger

Willochs uttalelser i tidsrommet 1965-1977 viste at hans holdninger i all hovedsak var i takt med den pro-israelske tradisjonen som hadde preget store deler av den norske opinion og det politiske Norge fra og med 1945. Det Israel-vennlige synet kom imidlertid ikke like klart til uttrykk i Willochs tid som handelsminister, fordi Willoch i svært liten grad uttalte seg om konflikten i Midtøsten. Dette skyldtes trolig handelsministerpostens begrensninger for uttalelser på det utenrikspolitiske felt, ikke en manglende interesse for utenrikspolitikk. De få kildene som omhandlet Willochs handelsministertid gav også et kontrastfylt bilde, hvor Willochs holdning på den ene siden fremstod balansert og på den andre siden Israel-vennlig.

Overgangen fra statsråd til parlamentarisk leder og partiformann, gjorde det imidlertid mer naturlig for Willoch å uttale seg om utenrikspolitiske saker. Hans uttalelser om Midtøsten ble hyppigere og klarere Israel-vennlig, og vi kan konkludere med at dette synet var representativt for Willochs standpunkt som handelsminister. Reaksjonene på oktoberkrigen i 1973, viste forståelse for Israels okkupasjon av territorier ut fra sikkerhetshensyn, og sympatien med Israel kom videre til uttrykk i hans kritikk av stemmegivningen til fordel for PLOs talerett i 1974. Willoch delte med dette en rekke pro-israelske standpunkter med politikere i Høyre, KrF og Arbeiderpartiet.

Hans støtte til Israel må likevel kunne betegnes som moderat. Som i handelsministerperioden var det enkelte forhold som antydte en mer nyansert forståelse av konflikten. For det første gjennom Willochs sympatierklæringer med de palestinske flyktingens situasjon, og for det andre gjennom hans valg om å stå utenfor «Israels Venner på Stortinget». Til tross for disse tendensene, skilte ikke Willoch seg nevneverdig fra resten av partiet og den pro-israelske holdningen. Flere Høyre-representanter vektla behovet for en løsning på flyktningsproblemet, et syn som også ble uttrykt fra KrF-representanter og «Israels Venner på Stortinget». Selv om flertallet av Høyres stortingsrepresentanter meldte seg inn i denne organisasjonen, var ikke Willoch alene i partiet om å stå utenfor. Vi kan med dette slå fast at Willochs holdning i perioden 1965-1977 først og fremst var pro-israelsk, på linje med hovedstrømmen i Høyre og norsk politikk for øvrig. Vi har i dette kapittelet likevel sett at Willoch tidlig viste vilje til å se flere sider ved konflikten, en politisk dyd han selv i 1975 erkjente var blant dem han satt aller høyest.¹²⁴ Til tross for et hovedsakelig pro-israelsk standpunkt, kan vi dermed hevde det var elementer ved Willochs politiske legning som gav ham godt grunnlag for å revurdere sine standpunkter i møte med nye sider ved konflikten.

---

¹²⁴ «Moderasjonens bannerfører: Med lidenskap under kontroll», Aftenposten Aften, 17.10.1975

KAPITTEL 4: Willochs vendepunkt (1977-1981)

4.1 Innledning

I forrige kapittel så vi at Willoch, i saker som angikk Israel, støttet den jødiske staten. Denne pro-israelske holdningen delte han med resten av sitt parti og det øvrige flertallet på Stortinget. Men i januar 1977 inntraff et vendepunkt for mange norske politikere etter utenriks- og konstitusjonskomiteens reise til Midtøsten. Utenriksminister Knut Frydenlund uttalte senere at reisen førte til en klimaforandring i Stortinget når det gjaldt forholdet til Israel.¹²⁵ Reisen skulle også bli et vendepunkt for Kåre Willoch, noe hans uttalelser i tidsrommet 1977-1981 vitner om. Willoch var fortsatt klar på Israels rett til å eksistere innenfor trygge og anerkjente grenser, men et mer balansert standpunkt var i ferd med å forme seg. Dette gav seg utslag i tre forhold. For det første kom endringen til uttrykk gjennom Willochs kritikk av Israels bosetninger og vedvarende okkupasjon ut fra bibelske fremfor sikkerhetspolitiske argumenter. For det andre så ikke Willoch lenger «Palestina-spørsmålet» som et flyktningproblem, og åpnet for en politisk løsning ved å snakke om palestinerne selvbestemmelsesrett. Og for det tredje, i forlengelsen av punkt to, ble han mer pragmatisk overfor PLO.

Det første spørsmålet vi må forsøke å besvare er hvilke årsaker som lå til grunn for denne holdningsendringen. Det er innlysende at utenriks- og konstitusjonskomiteens reise bidro til bevegelse i hans syn, men hva var det Kåre Willoch opplevde på reisen som igangsatte denne bevegelsen? Skjedde omslaget brått, som følge av Willochs opplevelser på delegasjonsreisen, eller var dette en prosess som hadde begynt før utenriks- og konstitusjonskomiteens reise, og som videre ble forsterket frem mot 1981? Her kan vi trekke linjer tilbake til forrige kapittel, og se nærmere på om tendensene til en nyansert holdning kan ha gjort Willochs omslag lettere. Dernest skal vi undersøke om Willochs holdningsendring kan ha blitt forsterket av det norske UNIFIL-bidraget fra 1978, Begins regjeringsovertagelse i 1977 og den Egyptisk-israelske fredsavtalen fra 1979.

Det andre spørsmålet kapitlet vil forsøke å besvare, er om det foregikk en lignende holdningsendring i Høyre. Fulgte andre Høyrepolitikere etter Kåre Willoch, og i så fall hvorfor? Kom en endret oppfatning av Israel-Palestina-konflikten til uttrykk i Høyres offisielle materiell? Til slutt i kapitlet skal vi vurdere Høyres Midtøsten-politikk opp mot

---

¹²⁵ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 606

Arbeiderpartiets og KrFs standpunkt, og undersøke om Høyre stod nærmere Arbeiderpartiets Midtøsten-politikk enn KrFs, i kjølvannet av Willochs holdningsendring.

4.2 Willochs balanserte utsagn.

Willochs innlegg i Stortingets utenriksdebatt 1. februar 1977 viste tydelige tegn til en balansert holdning allerede kort tid etter utenriks- og konstitusjonskomiteens hjemkomst. Innlegget bar preg av at Willoch så ut til å være mer åpen for kompromisser enn tidligere, for slik å få i stand en fredsløsning. Han påpekte at alle involverte i konflikten hadde «...rettmessige krav som strider mot andre parter rettmessige krav.», men at alle parter måtte «...fire på noe som de med atskillig rett kan oppfatte som sin rett, for å oppnå noe som er enda viktigere, nemlig fred...». Innlegget bærer også preg av at Willoch hadde forlatt forestillingen om at «Palestina-spørsmålet» bare var et flyktningproblem, hvilket kan observeres gjennom hans åpning for en palestinsk stat: «Spørsmålet om en del av det besatte område skal bli en egen palestinsk stat, reiser kanskje heller ikke så uforenelige motsetninger som ordene kan gi inntrykk av».¹²⁶ En slik stat måtte i følge Willoch i så fall ha en spesiell tilknytning til en nabo.

Allerede i 1974 viste Willoch tendenser til at en anerkjennelse av PLO var mulig, dersom de anerkjente Israels eksistens, men utover denne bisetningen ble ikke forholdet til PLO utdypet videre. En slik utdypning kom derimot til uttrykk i 1977, og det kom tydeligere frem at Willoch erkjente at PLO måtte kunne betraktes som en legitim representant for palestinerne så snart de anerkjente Israel. «Det må være rimelig å akseptere Israels uvilje mot å forhandle med PLO dersom PLO ikke vil anerkjenne Israels rett til å eksistere. Men hvis PLO faktisk anerkjenner denne selvfølgeligelige rett, vil saken stille seg annerledes».¹²⁷ Den samme holdningen kom til uttrykk i Høyres gruppemøte 25. januar 1977, hvor Willoch mente Høyres stortingsgruppe måtte «...avklare sitt standpunkt til PLO noe nærmere. Man bør ikke gå for langt, men både Israel og PLO burde kunne anerkjenne hverandre».¹²⁸ Noen avklaring av dette standpunktet kom riktignok ikke opp til debatt på gruppemøtet, og Willoch var den eneste av representantene som tok opp Midtøsten som tema.

Uttalelsene fra 1978 viste at Willoch var fullt ut oppmerksom på de omveltende hendelser som nå fant sted i Israel, i dette tilfellet den nyvalgte Begin-regjeringen og dens omstridte bosettingspolitikk. 27. november uttalte Willoch under stortingets utenriksdebatt at

---

¹²⁶ St.tid. (1976-77) s 2533

¹²⁷ St.tid. (1976-77) s 2533

¹²⁸ HG, 25.01.1977.

Israel fortsatt hadde sympati i Stortinget, og at det var full forståelse for at enhver løsning på konflikten måtte trygge landets sikkerhetsbehov, men at det «... ikke kunne påregnes noen tilsvarende forståelse for en omstridt bosettingspolitikk som gis andre, endog bibelske, begrunnelser». Dette var først gang Willoch rettet kritikk mot Israel i Stortinget.

Deretter påpekte han at «Ønsker om å beholde okkupert område mer enn midlertidig og av andre enn rent sikkerhetsmessige grunner kan bare skade Israels sak, kanskje katastrofalt».¹²⁹ Vi ser med dette en begynnende kritisk holdning til Israels politikk, men med bekymring for Israels skjebne som siktemål. Imidlertid skiller uttalelsene seg klart fra Willochs delvise forsvar for Israels okkuperte områder fra 1973, og den daværende bekymringen for Israels eksistens. Endringene i Willochs synspunkter ble blant annet lagt merke til av Arbeiderpartiets formann Reiulf Steen, som i et intervju om Norges forhold til PLO påpekte: «...jeg har blant annet sette meget realistiske og nyanserte uttalelser fra Willoch som ikke gir grunn til å frykte noen hard debatt om dette».¹³⁰

De nyanserte uttalelsene Steen omtalte, kan videre observeres i Stortinget i 1979 og 1980. 1. november 1979 fremholdt Willoch, under Stortingets utenriksdebatt, sin forsiktige kritikk av Israel, og hevdet at «Antydninger om varig anneksjon av andre landområder skader oppslutningen om Israels sak». Han la også vekt på at «Israels venner må gjøre det klart at etableringer av nye israelske bosettinger på okkupert område er en utfordring til verdensopinionen som undergraver landets reelle sikkerhet». De kritiske bemerkningene var likevel gjort av hensyn til oppslutningen om Israel og deres sikkerhet, og Willoch må dermed fortsatt kunne beskrives som Israel-vennlig. Willoch hadde også fryktet at Regjeringen skulle anerkjenne PLO, og mente det var klokest ikke å forandre norsk Midtøsten-politikk i den kritiske forhandlingsfasen som Israel og Egypt befant seg i.¹³¹

10. juni 1980, i forbindelse med en stortingsdebatt om Norges holdning til PLOs rolle i Midtøsten-forhandlingene, viste Willoch at det hadde foregått ytterligere bevegelse i hans holdninger. Willoch uttalte at den norske Midtøsten-politikkens omforente mål var å bidra til at «...Israel kan oppnå sikkerhet som selvstendig stat innenfor sine egne grenser. Samtidig må vi medvirke til rettferdighet for palestinere». Dette betydde ifølge Willoch at Israels kontroll av land utenfor dets territorium måtte være tidsbegrenset, og at den bare kunne begrunnes med sikkerhetsbehov. Hva gjaldt PLO stod Willoch fortsatt på at frigjøringsorganisasjonen ikke burde anerkjennes, så lenge dens formål var å utslette Israel som selvstendig stat. Men til

¹²⁹ St. tid (1978-1979) s 27.

¹³⁰ «PLO må endre sin politikk» VG. 31.07.1979, s 3

¹³¹ St.tid. (1979-80) s 415

tross for motstanden tok Willoch nå standpunkt til et politisk aspekt ved «Palestina-spørsmålet» få i Høyre tidligere hadde tatt stilling til, palestinerne selvbestemmelsesrett. Ifølge Willoch måtte forhandlinger ha dette dobbelte siktemål: «Sikkerhet for Israel og selvbestemmelsesrett for palestinerne».¹³² I 1977 hadde Willoch antydnet at en egen palestinsk stat kanskje ikke reiste så «... uforenlige motsetninger som ordene kan gi inntrykk av...». Willochs dobbelte siktemål kan tyde på at Willoch nå hadde tatt standpunkt til at en slik stat burde opprettes.

Et notat datert 15.08.1980 fra Willochs private arkiv, merket «ikke brukt»,¹³³ oppsummerer i stor grad hans nye balanserte holdning, men gir likevel også innblikk i en holdning som ikke kom til uttrykk på samme vis offentlig. For det første gjorde Willoch det klart at Norge ikke kunne anerkjenne PLO, verken politisk eller moralsk, ettersom dette kunne virke som en svekkelse av kravet om trygghet for Israel. På den andre siden erkjente Willoch at PLO var en politisk maktfaktor som på en eller annen måte måtte ta del i en fredsløsning, som igjen kunne sikre Israels sikkerhet. Det første er i samsvar med hans standpunkt fra 1974, mens den realpolitiske erkjennelsen av PLOs nødvendige rolle i fremtidige forhandlinger ikke hadde kommet frem like klart tidligere. For det andre kritiserte Willoch Israels bosettingspolitikk og innlemmingen av Øst-Jerusalem som en del av Israels hovedstad, en politikk han mente undergravde Israels muligheter for å oppnå sikkerhet. Om Israel fortsatt var utsatt for trusler, kunne man, i følge Willoch, ikke underkjenne Israels okkupasjon ut fra sikkerhetshensyn. «Men når politikken mer eller mindre tar sikte på varig anneksjon av land utenfor grensene fra før 1967, kan man ikke kritisere sterke arabiske reaksjoner». Willoch la vekt på at sanne venner av Israel, i ulike deler av verden, også i Norge, måtte reagere mot uklokket «...også når den begås fra israelsk side, og ikke tre frem som forsvarere av alt som blir gjort». Willoch hadde i tidligere utenriksdebatter vært tydelig på ønsket om reaksjoner fra Israels venner mot bosettingspolitikken, men forståelse for sterke arabiske reaksjoner hadde ikke kommet til uttrykk tidligere.

For det tredje hevdet Willoch i notatet fra august 1980, at Israels politikk ikke bare truet landets egen, men også Vestens sikkerhet. Tidligere har vi sett tegn til at Willochs generelle standpunkt til den kalde krigen kunne ha påvirket hans holdning til konflikten i Midtøsten. Sammenhengen var at Willochs Israel-vennlige syn delvis kunne forklares ved at Israels

¹³² St.tid. (1979-80) s 3749

¹³³ Det er usikkert hvor notatet stammer fra og hvor det var tenkt brukt. To uker tidligere hadde det vært en mediedebatt om Midtøsten, hvor Willoch og Rolf Presthus hadde deltatt. Det er mulig notatet er skrevet i den forbindelse, men det kan like godt ha blitt planlagt brukt i en tale. Ettersom notatet er merket «ikke brukt» er det også usikkert om dets innhold var allment kjent i partiet.

militære styrke bidro til å svekke Sovjets innflytelse i Midtøsten. Dokumentet vitner fortsatt om frykt for Sovjetisk innflytelse, men på et nytt grunnlag som skiller seg fra den gamle sammenhengen. Willoch mente at Israel ikke burde neglisjere Vestens behov for å unngå unødig konflikt med den arabiske verden. Unødig tilspisning av bitterheten mellom jøder og arabere skapte problemer for vestlige land som måtte ta et balansert standpunkt til konflikten. «Dette letter Sovjets muligheter for å vinne innflytelse i hele den islamske verden, og øker derved på lengre sikt Sovjets muligheter for å undertrykke både Israel og Vesten».¹³⁴ Willoch konkluderte med at konflikten ikke kunne beskrives ved bare svart og hvitt, og at det nyttet lite å bare se på den ene parts argumenter, et utsagn som i korte trekk oppsummerer hans nye balanserte holdning.

4.3 Årsaker til endring

Oppsummert kan vi se at Willoch etter 1977 i større grad enn tidligere mente det var viktig å belyse begge parter argumenter for å få i stand en løsning på konflikten. Den mest utslagsgivende faktoren for denne endringen må sies å være Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise til Midtøsten i januar 1977. Initiativet til reisen kom fra komiteens to SV-representanter, og delegasjonen bestod av blant annet Per Borten(SP), Lars Korvald (KrF), Trygve Bratteli (DNA), Tor Oftedal (DNA) Finn Gustavsen (SV), foruten Otto Lyng, Paul Thyness og Kåre Willoch fra Høyre.¹³⁵ Formålet med besøket var å bli orientert om den politiske og økonomiske utviklingen i Midtøsten. Delegasjonen besøkte Jordan, Syria, Egypt og Israel. Møtet med Sadat i Egypt og besøket til en palestinsk flyktningleir i Jordan skulle bli særlig skjellsettende for Stortingets forhold til Israel. Sadat gjorde rede for sine fredsforhåpninger, landets kompliserte forhold til Sovjetunionen, dets økonomiske problemer og troen på en indre demokratisk utvikling i Egypt.¹³⁶ Møtet med Sadat begeistret et stort antall av de norske stortingsrepresentantene, deriblant Paul Thyness: "Utenrikskomiteens møte med Sadat var en fin opplevelse som virket sterkt, i alle fall for meg. Han var en stor humanist, og han var en statsmann med perspektiver».¹³⁷ Besøket i den palestinske flyktningleiren utenfor Amman vakte sterke reaksjoner. Trygve Bratteli, som selv hadde sittet i konsentrasjonsleir under 2. verdenskrig, uttalte: «Dette er jo som i

¹³⁴ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0013, Dokument, «Kåre Willoch 15.08.1980»

¹³⁵ Sverre Stray skal i følge Paul Thyness ha deltatt på reisen, men var ikke medlem av Utenriks- og konstitusjonskomiteen før i oktober 1977. Stortinget.no, «Utenriks- og konstitusjonskomiteen», <http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Komiteene/Historiske-komiteer/Utenriks-og-konstitusjonskomiteen/?lvl=False&pid=1977-81#list> (oppsøkt 23.09.2013)

¹³⁶ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 599-606

¹³⁷ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo

Sachsenhausen», og Utenriks- og konstitusjonskomiteens formann Tor Oftedal hevdet at «Ikke noe menneske, ikke noe folk eller noen nasjon ville akseptere en slik ydmykelse som den vi har vært vitne til her».¹³⁸

For Kåre Willochs del bidro rundreisen til en mer skeptisk holdning til Israelsk politikk. Willoch har blant annet hevdet han møtte en israelsk arroganse mot palestinerne og deres krav, og en uvilje mot tanken om å trekke seg ut av de okkuperte områdene, som mange israelere, i følge Willoch, anså som tilhørende deres eget land.¹³⁹ Paul Thyness har hevdet at delegasjonsreisen gav Willoch en «oppvåkning», og hans synspunkt taler dermed også for at Midtøsten-reisen igangsatte en bevegelse i Willochs holdninger. Thyness fremhever delegasjonens besøk til byen Quneitra i den demilitariserte sonen mellom Syria og Israel som særlig utslagsgivende for Willochs «oppvåkning».¹⁴⁰ Quneitra, Golans tidligere provinshovedstad, var blitt ødelagt av israelske styrker da disse trakk seg tilbake fra deler av Golanhøydene i 1974. Møtet med byen skal, i følge Thyness, ha gjort sterkt inntrykk på Willoch. Men var Willochs endrede oppfatninger et brått omslag, som først og fremst kan forklares ut fra opplevelsene på delegasjonsreisen, eller var det en prosess som var igangsatt før 1977, som ble forsterket av møtet med Midtøsten?

Hilde Henriksen Waage har beskrevet Willochs holdningsendring etter 1977 som en «radikal transformasjon», og hevdet at Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise igangsatte en pro-palestinsk prosess hos Willoch.¹⁴¹ Waage kan ha rett i at erfaringene fra reisen på sikt bidro til den palestinsk-vennlige holdningen vi skal se hos Willoch fra mot slutten av 1980-tallet, men prosessen hadde i tidsrommet vi nå har undersøkt, ikke kommet så langt at vi kan kalle Willochs holdninger for pro-palestinske, om vi med dette mener en holdning som favoriserer den palestinske part. Willochs uttalelser avdekket en fortsatt Israel-vennlig holdning. Hans støtte til palestinsk selvbestemmelse hadde Israels sikkerhet som forutsetning, og kritikken av bosettingene ble gjort av hensyn til Israels sikkerhet og omdømme.

Som vi så i forrige kapittel, var Willochs uttalelser før 1977 preget av tendenser til en nyansert holdning. Selv om han i hovedsak uttrykte et Israel-vennlig standpunkt i tiden før 1977, har vi sett tegn til at han tok motpartens situasjon med i sine betraktninger. Dette kom særlig til uttrykk i 1973 da han, til tross for å forsvare Israels okkupasjon ut fra

¹³⁸ Tveit, Odd Karsten, *Alt for Israel*, 1996, s 601-602

¹³⁹ Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012, Oslo.

¹⁴⁰ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo og Waage, Hilde Henriksen, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*, (Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013), s 399

¹⁴¹ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 26 og 35.

sikkerhetshensyn, også uttrykte forståelse for araberstatenes krav om å få tilbake de okkuperte områdene, samt sympati med palestinerne.¹⁴²

Vi kan dermed hevde at forutsetningen for en mer balansert holdning lå latent hos Willoch allerede før 1977. Det er nærliggende å tro at dette gjorde det mer naturlig for Willoch å innta et mer balansert standpunkt etter Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise. Waages påstand om en «radikal transformasjon» virker dermed misvisende. Det er liten tvil om at opplevelsene i Midtøsten gav Willoch en «oppvåkning» som endret hans standpunkter, men hvor radikal denne omveltningen var er det verdt å sette spørsmålstegn ved. Det virker mer betimelig å omtale Willochs omveltning som en gradvis endring fremfor en «radikal transformasjon», ettersom hans holdninger til konflikten allerede var på vei til å endres.

Denne latente balanserte holdningen kan ha hatt sitt fundament i konservativ ideologi. Som vi så i John Lyngs tilfelle i kapittel 2, ble hans endringer av den norske Midtøsten-politikken delvis tilskrevet det Jahn Otto Johansen kalte *Den konservative utenrikspolitikk*. Denne var preget av en nøktern og pragmatisk vurdering av de faktiske forhold snarere enn ideologiske vurderinger. I forbindelse med John Lyngs død i 1978, roste Willoch Lyng for hans virke som utenriksminister. «Denne fremste representant for det konservative parti levet opp til de beste, men lite erkjente tradisjoner i konservativ utenrikspolitikk, nemlig frihet fra dogmer og fastlåste standpunkter...». ¹⁴³ Willochs fremheving av denne tradisjonen tyder dermed på denne type tenkning stod høyt i kurs hos ham selv, og at Lyng, i kraft av å være Willochs politiske forbilde, hadde påvirket hans politiske tankegang i denne retning.

På samme vis som Lyngs reise til Midtøsten i 1966/67 bidro til hans balanserte syn, er det nærliggende å tro at også Willoch i 1977 foretok en pragmatisk vurdering av de faktiske forhold, som slik bidro til hans holdningsendring. Friheten fra dogmer og fastlåste standpunkter kan ha gjort at Willoch stilte med et mer åpent sinn på delegasjonsreisen, og at han dermed kunne revurdere sitt standpunkt til konflikten.

Til tross for at Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise satte Willochs syn på Israels-Palestina-konflikten i bevegelse, må det ha vært flere faktorer som lå til grunn for hans uttalelser frem mot 1981. En åpenbar medvirkende årsak til Willochs holdningsendring, var Begin-regjeringens intensiverte bosettingspolitikk fra mai 1977. Bosettingene eksisterte også før Menachem Begin kom til makten, men kun i begrenset utstrekning, hovedsakelig i de

¹⁴² Tendensene til et nyansert syn kom også til uttrykk gjennom hans valg om å stå utenfor «Israels Venner på Stortinget». Willoch har begrunnet dette med «...en generelt kritisk holdning til at representanter begrenset sin evne til uhildede vurderinger ved slik tilknytning til den ene parts interesser». Willoch, Kåre, *Myter og virkelighet*, 2002, s130.

¹⁴³ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0010, Dokument: «Kåre Willoch, til HP, 18. januar 1978»

strategisk viktige områdene langs Jordanelva. Regjeringene fra 1967 til 1977 hadde dessuten holdt muligheten åpen for at disse områdene kunne gis tilbake i bytte mot fred. Da Begin ble statsminister forsvant denne kompromissmuligheten, og bosettingene på Vestbredden og i Gaza økte dramatisk. Enkelte jødiske organisasjoner anså disse områdene, særlig Vestbredden som ble referert til ved sine bibelske navn: Judea og Samaria, som en del av det historiske landet Israel, og fikk støtte fra Begin. Den nye bosettingspolitikken tok sikte på å skape et så stort og dedikert jødisk nærvær i de okkuperte områdene at ingen fremtidige regjeringer kunne gi slipp på dem. Dessuten skulle den brukes som et instrument til å splitte det palestinske samfunnet i mindre isolerte segmenter, for dermed å hindre oppkomsten av en sterk kollektiv palestinsk identitet.¹⁴⁴ Ett av inntrykkene Willoch fikk på delegasjonsreisen var nettopp en israelsk motvilje mot å trekke seg tilbake fra de okkuperte områdene, og dette inntrykket må ha blitt forsterket av den omfattende bosettingspolitikken, noe hans kritikk i utenriksdebattene bærer preg av.

Også andre faktorer kan trekkes inn, deriblant det norske bidraget til UNIFIL-styrken i Sør-Libanon. Flertallet av de norske soldatene dro til Libanon med et positivt inntrykk av Israel, men ble opprørt av uretten som ble begått mot palestinerne og israelernes harde fremferd. Norske medier fattet også interesse for situasjonen i Sør-Libanon, og rapporterte fra flyktningleirene og kampene mellom PLO og den israelske hæren. Samlet sett bidro dette til den generelle norske holdningsendringen til konflikten i Midtøsten, preget av økt sympati med palestinerne og et mer negativt inntrykk av Israels politikk.¹⁴⁵ I hvilken grad dette bidro til å endre Willochs oppfatning er mindre klart enn når det gjelder bosettingspolitikken. Israels invasjon var også en del av Begin-regjeringens politikk, men ble ikke omtalt av Willoch i offentlig sammenheng. Derimot samsvarer Willochs øvrige uttalelser til en viss grad med den generelle holdningsendring UNIFIL-engasjementet bidro til, nemlig økt sympati med palestinerne og en mer kritisk holdning til Israels politikk. I ettertid har Willoch hevdet at UNIFIL-bidraget medvirket nokså sterkt til den generelle norske holdningsendringen, men uten å omtale hvilken påvirkning det hadde for ham selv.¹⁴⁶ Det er likevel grunn til å tro at

¹⁴⁴ Cleveland, William, *A history of the modern Middle East*, 2004, s 355-56 og 363-366.

¹⁴⁵ Børresen, Jacob. Gjeseth, Gullow. Tamnes, Rolf, *Norsk forsvarshistorie bind 5: Allianseforsvar i endring 1970-2000*, (Bergen: Eide forlag, 2004), s 179, Tamnes, Rolf, *Oljealder 1965-1995*, 1997, s 379, Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 28. UNIFIL ble opprettet i 1978 som følge av Israels invasjon i Sør-Libanon, for å fjerne palestinske geriljastyrker som opererte derfra mot israelsk område. UNIFIL fikk imidlertid aldri mulighet til å oppfylle sitt mandat, ettersom Israel opprettholdt sitt militære nærvær gjennom forbundsfeller, hovedsakelig kristne militsgrupper, hvis formål var å beskytte kristne landsbyer på grensen mot Israel.

¹⁴⁶ Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012, Oslo

medienes dekning av konflikten hadde en viss påvirkning, om enn ikke på samme vis som bosettingspolitikken.

En tredje medvirkende faktor til Willochs holdningsendring kan ha vært fredsavtalen mellom Israel og Egypt. 26. mars 1979 undertegnet Israel og Egypt en formell fredsavtale i Washington. Landene utvekslet i de kommende årene ambassadører, og Israel begynte tilbaketrekning fra Sinai - en operasjon som ble fullført i 1982. Avtalen var basert på Camp-David forhandlingene i USA fra 1978, som i tillegg til den bilaterale avtalen mellom Israel og Egypt, også inneholdt et rammeverk for en løsning av Palestina-spørsmålet. Til tross for press fra USA og Egypt, kom sistnevnte punkt ikke med i den endelige avtalen.

27. februar 1979 uttrykte Willoch håp om at fredsavtalen skulle bli underskrevet, og understreket hvilken betydning en slik fredsavtale kunne få også for verdensfreden.¹⁴⁷ Utsagnet vitner om en fortsatt bekymring for Midtøstens tilknytning til den kalde krigen. Som vi tidligere har sett, var en oppfatning av konflikten som en «Midtøsten-konflikt» dominerende, hvor Egypt og Israel var de viktigste aktørene, med Sovjet og USA som støttespillere. Men nettopp det faktum at disse landene nå var i ferd med å forhandle frem en fredsavtale reduserte «Midtøsten-konfliktens» betydning, noe som igjen skapte større rom for å forholde seg til kjernen i konflikten, «Palestina-spørsmålet». Willochs uttalelser om palestinernes selvbestemmelsesrett kan sees på denne bakgrunn. Det er også mulig at Willochs kritikk av Israels vedvarende okkupasjon må forstås på bakgrunn av avtalen. Kritikken var først og fremst rettet mot bosettingspolitikken, og Willoch vektla klart at Israels okkupasjon bare kunne rettfærdiggjøres av hensyn til egen sikkerhet. Men ettersom avtalen mellom Egypt og Israel reduserte trusselnivået fra sør-vest, førte dette til at okkupasjon ut fra sikkerhetshensyn mistet sin legitimitet, hovedsakelig med tanke på okkupasjonen av Gaza som lå på grensen til Egypt.

4.4 Høyre i takt med Willoch?

Willoch var ikke alene i Høyre om holdningsendringen. Flere av Willochs partikolleger hadde også revurdert sitt syn på konflikten, og inntatt et mer balansert standpunkt. Dette gjaldt blant annet Rolf Presthus og Lars Roar Langslet. Likevel var den tradisjonelle pro-israelske holdningen fortsatt til stede i partiet, hovedsakelig opprettholdt av Paul Thyness og Sverre Stray - partiets viktigste utenrikspolitiske talsmenn. Willochs nye balanserte holdning var, som tidligere nevnt, preget av tre forhold: For det første kom han med kritikk av Israels

---

¹⁴⁷ St.tid. (1978-79) s 2473

bosetninger og vedvarende okkupasjon. Kritikken hadde likevel Israels sikkerhet som siktemål, og kan dermed ikke karakteriseres som Israel-fiendtlig. For det andre var «Palestina-spørsmålet» blitt gitt et politisk innhold, uttrykt gjennom ønsket om at palestinerne skulle få selvbestemmelsesrett og for det tredje var holdningen til PLO blitt mer pragmatisk.

Den israelske bosettingspolitikken ble, i tillegg til Kåre Willoch, kun omtalt av Lars Roar Langslet i Stortingets utenriksdebatter. Langslet hadde allerede i 1974 gitt uttrykk for at konflikten i Midtøsten ikke kunne forbedres med sorthvittenkning og sterke følelser, og hadde således tidlig vist tegn til en balansert holdning i likhet med Willoch.¹⁴⁸ Under utenriksdebatten 1. november 1979 uttrykte Langslet håp og ønske om at arbeidet for fred i hele Midtøsten, og for Israel, ville bli ført videre med større kraft og konstruktiv sans, men at også «...Israels Venner ville føle seg tryggere på det om de israelske myndigheter oppgav den utfordrende og farlige bosettingspolitikken på Vestbredden og sluttet med bombardementene i Sør-Libanon». Videre uttalte Langset følgende: «...fordi vi er knyttet til Israel med sterke vennskapsbånd, har vi plikt til å si ærlig fra at dette gir næring til den antiisraelske hetsen som er et så dystert trekk ved dagens verden, og svekker troverdigheten i fredsarbeidet».¹⁴⁹ Langslets kritikk hadde, som Willochs kritikk, Israels sikkerhet og ønsket om fred som siktemål, og viste at Willoch på ingen måte var alene i Høyre om kritikken av Israels politikk.

«Palestina-spørsmålets» politiske innhold fanget oppmerksomheten til flere Høyre-representanter enn den israelske bosettingspolitikken, men holdningene var likevel delte. Rolf Presthus var blant Høyre-representantene som, i tillegg til Willoch, gikk lengst i å anerkjenne palestinerne nasjonale rettigheter:

«Det kan ikke bli noen brukbar løsning på Midt-Østen-problemet uten at også palestinerne får sin egen stat. Men det må være en klar forutsetning at denne løsningen finner sted på en slik måte at også Israels sikkerhet trygges. Hvis PLO skal få danne sin egen stat, er det mest sannsynlig at dette territorium bør være på Vestbredden».¹⁵⁰

Paul Thyness hadde også beveget seg, og syntes mer moderat enn tidligere. Under utenriksdebatten 28. november 1977 uttalte han: «Vi må uten videre erkjenne at palestiner-problemet er noe mer enn et rent flyktningproblem. En PLO-stat vil imidlertid være en permanent risiko for Israel, som vi ikke kan forlange at landet skal godta».¹⁵¹ Thyness åpnet i teorien for palestinsk selvbestemmelse. Men der Willoch og Presthus holdt muligheten åpen for en palestinsk stat, forutsatt at Israels sikkerhet trygges, inntok Thyness det standpunkt at en slik stat ikke burde opprettes fordi den ville true Israels sikkerhet.

¹⁴⁸ St.tid. (1973-74) s 1087

¹⁴⁹ St.tid. (1979-80) s 436

¹⁵⁰ «Ap og Kr.F. uenige med H og SV: PLO bør ikke få danne egen stat», Dagbladet 31.07.1980, s 6.

¹⁵¹ St.tid. (1977-78) s 790

Stray viste en lignende holdning, men hans uttalelser var mer restriktive enn Thyness'. Under en interpellasjonsdebatt i Stortinget 31.oktober 1979, hevdet Haldis Havrøy (DNA) at palestinerne var et folk uten land, og at «...en løsning på Midtøsten-problemet også måtte ta hensyn til palestinerne rett til et hjemland». Strays replikk var klar: «Noen palestinsk stat har aldri eksistert».¹⁵² Videre la han vekt på at Vestbredden, inntil den ble besatt av Israel i 1967, de facto var en del av Jordan. Med dette stilte han seg dermed avvisende til den holdning Presthus hadde uttrykt; at en palestinsk stat burde opprettes på Vestbredden.

Forholdet til PLO syntes imidlertid å være preget av større enighet, ettersom ingen i Høyre på det daværende tidspunkt ønsket å anerkjenne PLO. Sverre Stray var den som gikk hardest ut mot organisasjonen. «PLO mener åpenbart at terrorangrep overfor uskyldige, herunder kvinner og barn, er et nødvendig ledd i deres kamp». Videre hevdet han at «Det ville være meningsløst av Norge å foreta seg noe i forhold til PLO som kunne tenkes som godkjenning av organisasjonens mål og metoder».¹⁵³ Paul Thyness ordla seg mer forsiktig, men viste også mostand mot organisasjonen: «Norsk politikk har bygget på den erkjennelse at PLOs program ikke var forenlig med staten Israels eksistens. Derfor har vi ikke kunnet anerkjenne PLO, og derfor har vi ikke kunnet følge noen del av PLOs program».¹⁵⁴

Willoch var, som Thyness og Stray, motvillig mot å anerkjenne PLO, men i motsetning til disse viste han en mer pragmatisk tilnærming til organisasjonen. Willochs uttalelser om at PLO og Israel burde kunne anerkjenne hverandre - og hans erkjennelse av at PLO var en maktfaktor som måtte ta del i en fredsløsning - støtter opp om denne påstanden. Den samme pragmatiske holdningen til palestinsk medvirkning i fredsprosessen kan observeres hos Langslet. I 1974 så vi at Langslet ønsket Jordan som palestinerne talsmann fremfor PLO. Selv om Langslet fortsatt ikke ønsket å anerkjenne PLO, var han nå klar på at palestinerne burde få tale sin egen sak, og uttalte: «At palestinerne kommer med i forhandlingsprosessen er en åpenbar nødvendighet».¹⁵⁵

At man i Høyre begynte å få en ny holdning til PLO kom tydeligst til uttrykk gjennom Arne Skauges møte med PLO-representanten Mahmoud Labadi i Stortinget i 1979. Informasjonsmøtet ble gjennomført med flere stortingsrepresentanter til stede, og Skauge var blitt valgt ut for å representere Høyre. Skauge ble etter møtet invitert av Labadi til å møte den

---

¹⁵² St.tid. (1979-80) s 396-397

¹⁵³ St.tid. (1979-80) s 396-397

¹⁵⁴ St.tid. (1979-80) s 401-402

¹⁵⁵ St.tid. (1979-80) s 436

palestinske frigjøringsorganisasjonen, noe han takket ja til.¹⁵⁶ Saken ble klarert med Kåre Willoch og Høyres Stortingsgruppe, som skulle ordne med den økonomiske siden av saken. Selv om besøket ikke ble gjennomført (grunnet praktiske årsaker), viste saken likevel at Kåre Willoch og andre i Høyre også var åpen for dialog med organisasjonen.¹⁵⁷

Vi ser med dette tegn til at det eksisterte to ulike oppfatninger av konflikten blant Høyre-politikerne: én ny balansert holdning og én tradisjonell pro-israelsk holdning. Det ser likevel ut til at den balanserte holdningen var mer representativ for partiet som helhet enn den pro-israelske holdningen. Denne vurderingen støttes av to forhold. For det første har Lars Roar Langslet hevdet at det forekom en glidning ved inngangen til 1980-årene, noe som medførte forståelse for at konflikten hadde flere sider som man før ikke hadde sett klart, og at dette var en glidning som var allmenn i partiet.¹⁵⁸ For det andre kom den balanserte holdningen til uttrykk i Høyres offisielle materiell, først og fremst *Høyres håndbok*, men også i Høyres program fra landsmøtet i 1981.¹⁵⁹

Håndbokens formuleringer for stortingssesjon 1977-78 viste i hovedsak en pro-israelsk holdning. Høyre roste Sadats initiativ for fred, men understreket Norges forpliktelse til å støtte Israels rett til å eksistere som en fri og uavhengig nasjon. Høyre mente derfor at Norges Midtøsten-politikk ikke burde endres så lenge Israels muligheter til å eksistere ikke var avgjørende bedret.¹⁶⁰ Willoch har i ettertid beskrevet formuleringene som klart Israel-vennlige.¹⁶¹ Håndbokens formuleringer for stortingssesjon 1978-79 viste derimot en mer balansert holdning. Høyre «...understreket at enhver løsning må være slik at den imøtekommer Israels sikkerhetsbehov», men fremholdt at «...en altfor steil holdning fra Israels side når det gjelder områder som ikke har spesiell sikkerhetsmessig betydning vil kunne skape problemer for oppslutningen om Israel i opinionen».¹⁶² Denne formuleringen var identisk med Kåre Willochs uttalelser i utenriksdebatten fra samme stortingssesjon, og bekrefter Langslets påstand om at det foregikk en glidning i Høyres standpunkter.

¹⁵⁶ Skauge, selv medlem av «Israels Venner på Stortinget», var blitt oppfordret til å søke informasjon om PLO, fra hans nestkommanderende ved rekruttskolen, Svein Erik Grieg Smith, som etter FN-tjeneste i UNIFIL-styrken hadde fått et noe endret og mer sammensatt syn på konflikten. Intervju med Arne Skauge 22.01.2013, Bærum

¹⁵⁷ «Skauge sa ja til PLO-invitasjon», Dagbladet, 11.12.1982. Fra Sveinung Lundes utklippbok.

¹⁵⁸ Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012. Oslo

¹⁵⁹ Håndboken er en sammenfatning av Høyre-representanters politiske uttalelser fra Storting og media i løpet av hver stortingssesjon, og i følge Erik Nessheim, forfatter av flere av håndbøkene, representativ for Høyres offisielle holdning.

¹⁶⁰ *Høyres håndbok*, (1977-1978), s 216.

¹⁶¹ Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012, Oslo. Uttalelsene som vektlegges som Høyres holdning er identiske med Paul Thyness innlegg i utenriksdebatten 28.november, hvilket antyder at Høyre ikke hadde tatt stilling til den mer balanserte forståelsen av konflikten som Willoch hadde gitt uttrykk for i utenriksdebatten 1. november 1977.

¹⁶² *Høyres håndbok* (1978-1979), s 265

Håndbokens formuleringer for sesjonen 1979-1980 viste ytterligere bevegelse i balansert retning. I denne utgaven ble Willochs innlegg fra Stortinget 10. juni 1980 løftet frem som Høyres standpunkt. Innlegget gav uttrykk for at den norske Midtøsten-politikkens oppgave var å bidra til sikkerhet for Israel, og rettferdighet for palestinerne. Dette betød at Israels kontroll av land utenfor dets eget territorium måtte være tidsbegrenset, og bare kunne begrunnes med sikkerhetsbehov. Løsningen måtte ha dette dobbelte siktemål: «Sikkerhet for Israel og selvbestemmelsesrett for palestinerne», men Høyre presiserte at dette ikke innebar en anerkjennelse av PLO. Videre refererer håndboken til at FN i juli 1980 vedtok en resolusjon som krevde israelsk tilbaketrekning fra okkuperte områder innen 15. november. Norge stemte imot, fordi resolusjonen ikke inneholdt noe krav om sikre og anerkjente grenser for Israel. I kjølvannet av dette blusset det opp en debatt i mediene, hvor Høyre-talsmenn,¹⁶³ i følge håndboken, kritiserte «...Israels politikk vedrørende bosettinger i de okkuperte områdene, og understreket at tiltak som synes å ta sikte på utvidelse av staten Israels område bare kan skade landets egen sikkerhet». I debatten kom det videre frem at representanter fra Høyre uttalte at en «...Midt-Østen-løsning forutsetter en egen palestinsk stat under forutsetning av at Israels sikkerhet trygges».¹⁶⁴ Langslet har hevdet at Presthus og Willoch åpenbart kunne uttale seg om palestinsk selvbestemmelse og en eventuell palestinsk stat «...ut fra en fornemmelse av hva de kunne si med trygg basis i partiet».¹⁶⁵ At håndboken løftet frem kravet om opprettelse av en egen palestinsk stat viser at Langslets påstand stemmer, og at Presthus og Willochs krav var i takt med partiets offisielle standpunkt.

Håndbokens uttalelser fra sesjonen 1980-81 gav stort sett uttrykk for den samme holdningen som fra året før. «Høyre støtter Israels rett til sikre og anerkjente grenser, samtidig som man erkjenner behovet for å finne en permanent løsning som sikrer det palestinske folks legitime interesser». Derimot ønsket ikke partiet å revurdere norsk Midtøsten-politikk, og beklaget at det stadig kom frem krav om dette. Det er nærliggende å tro at Høyre her fryktet at Arbeiderpartiets anerkjennelse av PLO på landsmøtet i april 1981 også skulle bli gjeldende norsk politikk.

Gjennomgangen av *Høyres håndbok* fra 1977-1981 viser at den balanserte holdningen hos flere av partiets politikere forplantet seg videre i Høyres offisielle materiell. Dette kom tydeligst til uttrykk i Høyres partiprogram for perioden 1981-1985, vedtatt på landsmøtet i

¹⁶³ Håndboken presiserer ikke hvilke Høyre-talsmenn det er snakk om, men referanse til artiklene uttalelsene er hentet fra viser at det første sitatet henviser til Willochs uttalelser i VG 1. august 1980. Det andre sitatet er hentet fra Rolf Presthus' uttalelser i Dagbladet, presentert ovenfor.

¹⁶⁴ *Høyres håndbok* (1979-1980), s266-268.

¹⁶⁵ Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012. Oslo

1981. Programmet slo fast at «Norge må gjennom FN og i andre sammenhenger støtte arbeidet for en fredelig løsning på Midt-Østen-konflikten. En slik løsning må vise respekt for og anerkjennelse av Israels rett til å leve i fred innen sikre og anerkjente grenser, og palestinerne rett til selvbestemmelse».¹⁶⁶

Selv om vi kan observere to ulike oppfatninger av konflikten, bør ikke spenningen internt overdrives. Israel-Palestina-konflikten spesielt, og Midtøsten generelt, ble i svært liten grad drøftet internt på gruppemøter og gruppestyremøter, hvilket indikerer at saken ikke var så viktig for Høyre. Erik Nessheim hevder blant annet at Midtøsten ikke var noe stort spørsmål i gruppemøtene.¹⁶⁷ Dette kan skyldes at Israel-Palestina-konflikten ikke var en så presserende konflikt. I perioden 1977-1981 forekom stadig små endringer i regionen, men ingen store hendelser som partiet måtte enes om et klart standpunkt til, slik som seksdagerskrigen i 1967 og oktoberkrigen i 1973. Dessuten var den kalde krigen og debatten om NATOs atomvåpenpolitikk et altoppslukende utenrikspolitisk tema, noe som kan ha tatt fokus bort fra Midtøsten.

Men om Midtøsten ikke ble debattert internt på gruppemøter og gruppestyremøter, hvordan kom man da frem til at man skulle vektlegge et mer balansert syn? At et mer balansert syn kom til uttrykk i håndboken skyldes mest sannsynlig at partiets mest profilerte politiker, Kåre Willoch, uttrykte en mer balansert holdning. Hallvard Notaker skriver i sin bok om Høyres historie «Det var i vervet som parlamentarisk formann at Kåre Willoch formelt plasserte sin status som partiets tyngste talsmann».¹⁶⁸ I kraft av denne maktposisjonen fremstod dermed også partiets Midtøsten-politikk mer balansert i det øyeblikk Willoch uttalte seg mer balansert. Ettersom han var «partiets tyngste talsmann» er det derfor naturlig at håndboken løftet frem Willochs balanserte syn på bekostning av de mer pro-israelske uttalelsene.

Dette forklarer imidlertid ikke hvorfor andre politikere også kom frem til et mer balansert syn, som igjen bidro til at partiet fremstod mer balansert. Her er det stor grunn til å tro at Willoch hadde en viss påvirkningskraft på enkelte av sine kolleger, først og fremst gjennom uformelle samtaler. Willoch hevder selv han var litt «foran» resten av partiet i disse spørsmålene, hvilket indikerer at andre politikere fulgte «etter».¹⁶⁹ Paul Thyness bekrefter til en viss grad denne påvirkningskraften fra Willoch side, ved å hevde at Willoch bidro til å

¹⁶⁶ Nsd.no, «Høyres program , perioden 1981-1985»

<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=aarstall:1981&fq=partikode:71>, (Oppsøkt 08.10.2013)

¹⁶⁷ Intervju med Erik Nessheim 20.09.2012, Oslo.

¹⁶⁸ Notaker, Hallvard, *Høyres historie 1975-2005*, 2012, s 178.

¹⁶⁹ Intervju med Kåre Willoch, 21.06.2012, Oslo

redusere antallet i Høyres gruppe som «ville være med på ferden».¹⁷⁰ Lars Roar Langslet vedkjenner også at Kåre Willoch kan ha påvirket enkelte i Høyre til å skifte standpunkt. Men Langslet og Thyness presiserer verken når eller hvem denne påvirkningen gjaldt, hvilket kan bety at en eventuell påvirkning fra Willochs side kom senere. Selv om Willoch kan ha bidratt til at enkelte politikere uttalte seg mer balansert offentlig, er det meget sannsynlig at disse politikerne selv hadde tatt et balansert standpunkt på bakgrunn av de hendelsene som hadde skjedd i Midtøsten. Willoch har med andre ord ikke fortalt sine kolleger hva de skulle uttale, uten at de selv mente dette var rett. Dette kan også forklare hvorfor Stray og Thyness gav uttrykk for et syn som skilte seg fra Willochs standpunkt. De kan rett og slett ha vært uenige i at en palestinsk stat burde opprettes og at en pragmatisk tilnærming til PLO var hensiktsmessig. Dette forklarer imidlertid ikke hvorfor de fikk lov til å uttrykke et standpunkt som skilte seg fra partiets offisielle linje. På den ene siden kan dette skyldes at Midtøsten, som vi har sett, ikke var en viktig utenrikspolitisk sak for Høyre, og at det dermed var større takhøyde for å ytre standpunkter som skilte seg fra partiets offisielle standpunkt. Det viktigste var at politikerne stod forent om norsk NATO-medlemskap og at det østlige presset ble møtt med vestlig enhet.¹⁷¹

På den andre siden er det mulig at spenningen mellom de ulike oppfatningene av konflikten ikke var så stor som vi hittil har antatt. Langslet hevder at endringen i balansert retning var et allment fenomen i partiet ved inngangen til 1980-tallet, som ikke nødvendigvis skyldtes at Høyres politikere var blitt «klokere», men som snarere kan forklares med at Israel var i ferd med å forandre seg. Langslets oppfatning av Thyness og Stray var at de også hadde et mer balansert syn på konflikten, «...men av legning og bakgrunn uttrykte de seg nok begge mer forsiktige enn Willoch etter hvert kom til å gjøre». Som Nessheim, kan ikke Langslet erindre at det forekom debatt eller strid om disse spørsmålene, hvilket, i følge Langslet, tyder på at det var forholdsvis stor enighet om det balanserte standpunktet i partiet.¹⁷²

4.5 Bevegelse mot Arbeiderpartiet og bort fra KrF

Høyres bevegelse i retning et mer balansert standpunkt til Israel-Palestina-konflikten førte til at partiets politikk nå lå tettere opp mot Arbeiderpartiet enn den tidligere hadde gjort. Men til tross for en rekke likheter, endte Arbeiderpartiet i 1981 opp med en mer progressiv Midtøsten-politikk enn Høyre.

¹⁷⁰ Intervju med Paul Thyness, 02.04.2012, Oslo. «Ville være med på ferden» henspiller i denne sammenheng mest sannsynlig på fortsatt sterk støtte til Israel.

¹⁷¹ Notaker, Hallvard, *Høyres historie 1975-2005*, 2012, s 148

¹⁷² Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012. Oslo

Som fra Høyre, ble det fra Arbeiderpartiet rettet kritikk mot den israelske bosettingspolitikken. 1. august 1980 gav Arbeiderpartiets formann Reiulf Steen og Utenriks- og konstitusjonskomiteens formann Arvid Johanson (DNA) uttrykk for sitt syn. Johanson omtalte Knessets vedtak om å flytte hovedstaden til Jerusalem som uklokt, og ba Begin slå av på sine ytterliggående krav om bosettinger. Steen beskrev de jødiske bosettingene på okkupert områdene som unødig provokatorisk og mente at denne politikken gjorde det vanskeligere for Israels Venner. Et lignende standpunkt kom til uttrykk fra Regjeringens side. 31. oktober 1979 uttalte Knut Frydelund i Stortinget: «Norge har likesom de fleste land stemt for resolusjoner i FNs generalforsamling som kritiserer Israels bosettingspolitikk i de okkuperte områder».¹⁷³

Spørsmålet om det skulle opprettes en egen palestinsk stat var det i Arbeiderpartiet, likesom i Høyre, knyttet større uenighet til. Haldis Havrøy var blant Arbeiderparti-representantene som tydeligst støttet palestinernes rett til selvbestemmelse. Under en interpellasjonsdebatt i Stortinget 31. oktober, tok Havrøy utgangspunkt i ett av de tre hovedelementene i Norges Midtøsten-politikk, bekjennelsen av palestinernes rettigheter, inkludert retten til et hjemland, og spurte utenriksministeren hva Regjeringen kunne gjøre for at også dette skulle komme klart til uttrykk i Norges politikk i FN og andre steder.

Knut Frydenlund hadde allerede i 1977 reist krav om et hjemland for palestinerne under en tale i FN, men hans svar til Havrøy viste at regjeringen imidlertid tilnærmet seg spørsmålet svært forsiktig.¹⁷⁴ «En anerkjennelse av palestinernes rettigheter forutsetter også en palestinsk anerkjennelse av Israels rett til å leve innenfor trygge og faste grenser. Vår fortsatte stemmegivning i FN vil bygge på den forutsetning». Reiulf Steen viste en lignende holdning, og uttalte at palestinerne hadde rett til en statsdannelse - uten at han ønsket å gå noe nærmere inn på hvor den skulle ligge eller hvordan den skulle opprettes.¹⁷⁵ Vi ser med dette at Havrøys, Steens og Frydenlunds standpunkt i stor grad sammenfaller med Willochs og Presthus standpunkt. Men som vi har sett ovenfor var ikke dette en oppfatning alle Høyre-representantene delte. Thyness og Stray er viktige unntak.

En lignende uenighet kan observeres i Arbeiderpartiet. I juli 1980 vedtok FN en resolusjon som blant annet krevde at Israel trakk seg tilbake fra okkuperte områder, samt gav PLO-ledelsen rett til å danne en egen stat for palestinerne. Norge stemte som eneste europeiske land mot resolusjonen, fordi Israels rett til å leve bak trygge og anerkjente grenser

¹⁷³ St.tid. (1979-80) s 395

¹⁷⁴ «Frykt ikke Frydenlund» VG 28.09.1977, s 5.

¹⁷⁵ «Opinionen er på glid», VG, 01.08.1980 s 5.

ikke var nevnt i resolusjonsteksten.¹⁷⁶ Stemmegivningen viste at Arbeiderpartiets regjering førte en meget forsiktig Midtøsten-politikk, og antyder at den pro-israelske stemningen i partiet fortsatt var betydelig. Willoch har i ettertid satt likhetstegn mellom Høyre og Arbeiderpartiet i forbindelse med denne stemmegivningen, og hevdet «Det tyder på at Arbeiderpartiet var akkurat som oss, litt forsiktige».¹⁷⁷ I den påfølgende mediedebatten uttalte Arvid Johanson: «Slik som spørsmålet er formet i resolusjonen er det ubalansert og kan ikke aksepteres. Men vi må finne en ordning som er mer tilfredsstillende for palestinerne enn tilfellet er i dag. Personlig mener jeg imidlertid at PLO ikke har noen rett til å danne en egen stat».¹⁷⁸ Forholdet til «Palestina-spørsmålets» politiske innhold viser dermed samsvar mellom partiene på to punkter: både Høyre og Arbeiderpartiet hadde representanter som ønsket en palestinsk stat velkommen, samt representanter som ønsket å bremse denne utviklingen.

I spørsmålet om anerkjennelse av PLO viste imidlertid Høyre en mer restriktiv holdning enn Arbeiderpartiet. Selv om flere Arbeiderparti-representanter fremholdt at en anerkjennelse av PLO ikke var aktuelt, viste de en mer pragmatisk tilnærming til organisasjonen enn flertallet av Høyres representanter. Arvid Johanson uttalte at det ikke var aktuelt å anerkjenne PLO, men at det var en politisk realitet at PLO var den mest representative organisasjonen for palestinerne.¹⁷⁹ Knut Frydenlund gav uttrykk for et lignende syn: «Organisasjonen har en målsetting vedrørende Israels eksistens som Norge ikke kan godta. Den benytter midler vi må ta avstand fra», men Frydenlund mente likevel de burde ta del i forhandlinger ettersom det var, «...vanskelig å forestille seg reelle framskritt i forhandlinger om palestineres rettigheter uten at PLO på en eller annen måte blir medansvarlige for forhandlingene».¹⁸⁰

Av Høyre-representantene var det bare Kåre Willoch som hadde vist tegn til den samme pragmatisme overfor PLO. Men i motsetning til Høyre, hadde Arbeiderpartiet representanter som fremsatte langt mer radikale krav når det gjaldt PLO. I interpellasjonsdebatten fra 1979 hevdet Haldis Havrøy at palestineres rett til å velge sitt eget talerør - i dette tilfellet PLO og Yasir Arafat - var en menneskerettighet. Norge hadde som demokrater ikke rett til å underkjenne palestineres valg. Havrøy var ikke alene i partiet om denne oppfatningen. Med tiden hadde det vokst frem et krav i partiet om uforbeholden anerkjennelse av PLO.¹⁸¹ Opposisjonen i partiet fikk i 1981 gjennomslag for dette synet da Arbeiderpartiet på landsmøtet i april 1981 valgte å anerkjenne PLO som representant for palestinerne, samt

¹⁷⁶ «Ap og Kr.F. uenige med H og SV: PLO bør ikke få danne egen stat», Dagbladet 31.07.1980, s 6.

¹⁷⁷ Intervju med Kåre Willoch, 21.06.2012, Oslo

¹⁷⁸ «Ap og Kr.F. uenige med H og SV: PLO bør ikke få danne egen stat», Dagbladet 31.07.1980, s 6.

¹⁷⁹ «FN-styrken bør hjem i 1981», VG 01.08.80 s 4

¹⁸⁰ St.tid. (1979-80) s 395 og 3747

¹⁸¹ «Norge, PLO og Israel», VG. 01.11.79 s2

besluttet å utvide kontakten mellom partiet og PLO.¹⁸² Dette standpunktet kom imidlertid ikke til uttrykk i Arbeiderpartiregjerings offisielle Midtøsten-politikk. Det er også verdt å påpeke at det fortsatt var krefter i partiet, som i Høyre, som opprettholdt den tradisjonelle pro-israelske linjen, noe man blant annet kan se gjennom opprettelsen av «Venner av Israel i norsk arbeiderbevegelse» hvor Odd Lien(DNA) fungerte som første formann.¹⁸³

Høyres bevegelse mot et mer balansert standpunkt bidro også til å skape større avstand til KrFs Midtøsten-politikk. Selv om begge partier hadde Israels rett til å eksistere innenfor sikre og anerkjente grenser som sitt ufravikelige standpunkt, og flere av Høyres representanter delte den pro-israelske holdningen som fantes i KrF, så man ikke balanserte uttalelser fra KrFs representanter i like stor utstrekning som vi har sett fra Høyres representanter. For det første var det ikke forekommet noen nevneverdig bevegelse i KrFs syn på PLO. For det andre var det ingen KrF-representanter som fremsatte kritikk av de israelske bosettingene, og for det tredje var holdningen til en mulig palestinsk stat mer restriktiv enn i Høyre.

Kåre Kristiansen beskrev i 1980 en palestinsk stat som en illusjon og en umulighet. Fordi den verken ville ha økonomiske eller andre muligheter til å overleve, ville den utgjøre en tidsinnstilt bombe.¹⁸⁴ Kristiansens standpunkt var imidlertid ikke enerådende. I Stortingets utenriksdebatt viste Egil Aarvik at den endring av stemningen som Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise i 1977 hadde bragt til Stortinget, også hadde nådd KrF: «En palestinsk stat kan ikke opprettes i stedet for Israel. Men muligens kan den opprettes ved siden av Israel. Og Israel må på sin side være villig til å betale sin del av prisen for en slik løsning».¹⁸⁵

Til tross for Aarviks mer nyanserte standpunkt var avstanden mellom Høyre og KrFs Midtøsten-politikk likevel stor. Dette kan blant annet observeres gjennom manuset til foredrag Kåre Willochs holdt i Oslo Rederiforening 24. september 1980. Høyre og KrF var fra 1977 i drøftinger om et mulig regjeringssamarbeid. Under temaet «Borgerlig Utenriks- og sikkerhetspolitikk» beskrev Willoch Israels politikk som overflødig utfordrende, ettersom den så ut til å bygge på ortodokse utlegninger av Det gamle testamentet. Videre uttalte han: «Norsk politikk må bygge på uforandret erkjennelse av Israels krav på trygghet innenfor grensene av 1967, og erkjennelse av palestinerne naturlige rettigheter. Norge kan ikke unnlate å ta avstand fra varig israelsk ekspansjon utover grensene fra 1967». I følge Willoch

¹⁸² Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 36

¹⁸³ Hagelund, Karl Emil, *Israel- elsket og hatet: Norske holdninger gjennom 35 år*, (Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1983) s 97

¹⁸⁴ «Ap og Kr.F. uenige med H og SV: PLO bør ikke få danne egen stat», *Dagbladet* 31.07.1980, s 6.

¹⁸⁵ *St.tid* (1976-77), s 2592

måtte borgerlig politikk fastholde dette, uansett eventuelle problemer med KrF, hvilket viser i hvor stor grad Høyres mer balanserte politikk skilte seg fra KrFs.¹⁸⁶

4.6 Sammenfattende vurderinger

Det er et åpenbart faktum at Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise til Midtøsten i 1977 markerte et tidsskille for Willochs standpunkt til Israel-Palestina-konflikten. Likevel er det enkelte forhold som tyder på at den balanserte holdningen som uttalelsene hans gav uttrykk for, lå latent i tiden før delegasjonsreisen. Willoch hadde tidlig på 1970-tallet, uttrykt sympati for palestinerne og deres vanskelige situasjon, åpnet for en eventuell anerkjennelse av PLO og unnlatt å melde seg inn i «Israels Venner på Stortinget» fordi han ikke ønsket å begrense sine upartiske vurderinger ved tilknytning til den ene parts interesser. Aspektene ved konservativ tenkning som muliggjorde John Lyngs endring av Midtøsten-politikken syntes også å stå høyt i kurs hos Willoch, og «frihet fra dogmer og fastlåste standpunkter» kan ha skapt et egnet grunnlag for Willochs «transformasjon» i møte med Midtøsten i 1977.

Vendepunktet var dermed ikke en brå omveltning, men snarere en «oppvåkning» som forsterket inntrykk som allerede var tilstede hos Willoch. Det er videre tydelig at den intensiverte bosettingspolitikken, mediedekningen fra Sør-Libanon og den egyptisk-israelske fredsavtalens endring av spenningsnivået i regionen, satte hans syn i ytterligere bevegelse. Willoch var fortsatt klar på Israels rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser, men så ingen grunn til å akseptere de israelske bosetningene og utsiktene til vedvarende okkupasjon på områder utenfor grensene fra før 1967. Holdningsendringen involverte også en forsiktig åpning mot en palestinsk stat og et mer pragmatisk syn på PLOs fremtidige rolle, som gir inntrykk av at Willoch i større grad så «Palestina-spørsmålet» som konfliktens kjerne, fremfor en «Midtøsten-konflikt» hvor Israel og de arabiske nabolandene var de viktigste aktørene. At Willoch som partiets viktigste talsmann hadde fått et mer balansert syn på konflikten, gjorde at også Høyres standpunkt ble mer balansert, uttrykt gjennom *Høyres håndbok* og partiprogrammet. Bevegelsen så også ut til å prege partiet som helhet, tydeliggjort gjennom Presthus' og Langslets uttalelser, noe som gjorde sitt til at partiets holdning nå lå tettere opp mot Arbeiderpartiets standpunkt til konflikten. Vi kan med dette slå fast at Høyres holdning var kommet i takt med Willochs balanserte synspunkter, mens den pro-israelske holdningen, som Thyness og Stray representerte, nå syntes mer i utakt med den generelle holdningen i partiet.

---

¹⁸⁶ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0013, Dokument: «Oslo Rederiforening 24.09.1980, Aktuelle politiske spørsmål, disposisjon».

KAPITTEL 5: Bevegelse og kompromiss (1981-1986)

5.1 Innledning

I 1981 fikk Norge en ny regjering fra Høyre med Kåre Willoch som statsminister. Regjeringsdannelsen satte nye rammer for både Willochs og Høyres uttalelser ettersom han og partiet nå var ansvarlige for Norges Midtøsten-politikk. Rammene ble ytterligere snevret inn da Regjeringen i 1983 ble utvidet med statsråder fra KrF og Sp, hvor Willoch og Høyre særlig måtte ta hensyn til KrFs Israel-vennlige standpunkt.

Tom Rune Strandå har i sin masteroppgave fra 2010 hevdet at det ikke forekom endringer av norsk Midtøsten-politikk under Willochs regjeringer. Norske myndigheters restriktive linje overfor PLO fra tidligere regjeringer forble uendret. Motviljen mot PLO førte dessuten til at regjeringen i januar 1985 avviste PLOs søknad om opprettelse av et informasjonskontor i Oslo.¹⁸⁷

Vi skal først undersøke om den rene Høyre-regjeringens Midtøsten-politikk gjennomgikk så få endringer som vi har sett hevdet, og om det samme var tilfelle for partiets offisielle linje. Libanonkrigen var den hendelsen som i størst grad aktualiserte holdningene til Israel og palestinerne frem mot 1983, og vi vil undersøke problemstillingene i lys av denne konflikten. Vi skal i denne sammenhengen særlig se om regjervervet gav Willoch mindre spillerom til å uttale seg fritt om Israel-Palestina-konflikten og undersøke påstanden om at Willoch, både før og etter Libanonkrigen, hadde et mer palestinsk-vennlig syn enn han kunne gi uttrykk for som statsminister. Foruten Libanonkrigen er det særlig Unge-Høyre-formann Sveinung Lundes møte med Yasir Arafat i 1983 som kan bidra til å fortelle om brudd eller kontinuitet i partiets holdninger. Hva var årsaken til dette besøket, og hvilke reaksjoner vakte besøket i Høyre? Viste reaksjonene at holdningene blant Høyres representanter var like uforandret som regjeringens politikk, eller kan vi i reaksjonene på Lundes besøk registrere en holdningsendring internt i partiet som ikke forplantet seg videre til Høyres og Regjeringens

---

¹⁸⁷ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 92. Som vi så i forrige kapittel gav utenriksminister Knut Frydenlund uttrykk for et mer forsiktig syn enn det som var tilfelle i blant flere politikere i Arbeiderpartiet. Frydenlund støttet palestinsk selvbestemmelsesrett, men presiserte verken hvilken løsning dette innebar, eller hvordan man skulle komme frem til den. Israels bosettingspolitikk ble kritisert fra offentlig hold, men da FN i juli 1980 vedtok en resolusjon som blant annet krevde at Israel trakk seg tilbake fra okkuperte områder, samt gav PLO-ledelsen rett til å danne en egen stat for palestinerne, stemte Norge i mot, fordi Israels rett til å leve bak trygge og anerkjente grenser ikke var nevnt i resolusjonsteksten. Dette viser at den offisielle norske Midtøsten-politikken under Arbeiderpartiet i hovedsak var identisk med Høyres offisielle standpunkt.

offisielle politikk? Og hvordan stod nå Høyres politikk i forhold til Arbeiderpartiets og KrFs linje?

Dernest skal vi behandle avslaget av PLOs søknad om opprettelse av et informasjonskontor, den største og mest omtalte Midtøsten-relaterte saken den borgerlige koalisjonsregjeringen måtte hankses med. Hva var årsaken til dette vedtaket? Skyldtes avslaget en fortsatt sterk PLO-skepsis, eller føyde Høyre seg etter KrFs vilje for slik å holde i liv i samarbeidsregjeringen? Og hva var Willochs standpunkt?

5.2 Libanonkrigen

6.juni 1982 igangsatte Israel «Operasjon fred for Galilea». Målet med operasjonen var å fjerne PLOs baser i Sør-Libanon, ødelegge PLOs infrastruktur i Vest-Beirut samt innsette maronitten og lederen for falangistene Bashir Gemayal som Libanons president. I løpet av sommeren 1982 nådde israelske styrker Beirut, hvor de igangsatte et kraftig bombardement av PLOs områder i Vest-Beirut. Resultatet ble at organisasjonen trakk seg ut av Libanon og besluttet å opprette ny base i Tunis. En multinasjonal styrke ledet av Frankrike og USA sørget for sikkerheten til palestinske sivile i PLOs fravær, og overvåket evakueringen av organisasjonen frem til 1. september, hvorpå de trakk seg tilbake. Da Bashir Gemayal ble valgt til president i midten av august, så det ut til at Israel hadde nådd invasjonens tre mål. Men en måned etter valget ble Gemayal drept i et attentat, og spenningene økte, hovedsakelig mellom kristne libaneser og palestinske muslimer, hvor sistnevnte påtok seg ansvaret for drapet.

I kjølvannet av attentatet ble de palestinske flyktningleirene Sabra og Chatila omringet av falangistene og det israelske militæret, som hadde mistanke om at store PLO-styrker som ikke hadde reist til Tunis gjemte seg der. Mellom 16. og 18. september gav det israelske militæret falangistene tillatelse til å gå inn i leirene på jakt etter PLO-styrker. Resultatet ble en massakre på over 1000 sivile palestinske flyktninger, som etter PLOs evakuering stod uten beskyttelse. En undersøkelseskommisjon ble kort tid etter nedsatt av den israelske regjeringen. Denne konkluderte med at israelske tjenestemenn, både sivile og militære, indirekte var ansvarlig for massakrene. Forsvarsminister Sharon ble tildelt særlig ansvar og måtte trekke seg. Krigen hadde også ødelagt Begins politiske karriere, og i 1983 trakk han seg fra vervet som statsminister.¹⁸⁸

---

¹⁸⁸ Maronitter: katolsk kirkesamfunn. Falangistene: Paramilitært maronittisk parti. Å fjerne PLO-basene var operasjonens uttalte hovedmål, de to andre var ikke kjent for offentligheten. Målet med innsettelsen av Gemayal

5.3 Offisiell politikk på stedet hvil

Regjeringen var raskt ute med å fordømme Israels invasjon. I en pressemelding fra UD 7. juni 1982 uttrykte regjeringen dyp bekymring over den situasjon som påny var oppstått i Libanon. De støttet i fullt opp om Sikkerhetsrådets resolusjon 509, enstemmig vedtatt 6. juni, som krevde Israels øyeblikkelige og betingelsesløse tilbaketrekning til Libanons internasjonalt anerkjente grense, et syn som ble gjentatt av utenriksminister Sverre Strøm i Stortinget dagen etter.¹⁸⁹

Regjeringens syn ble utdypet gjennom en rekke intervjuer med Kåre Willoch sommeren 1982. Kritikken av Israels invasjon i Libanon ble blant annet gjentatt av Willoch i et intervju med *Ekko* 2. august: «Mine tanker når jeg hører slikt, det er jo at det bekrefter at Israel driver en etter mitt skjønn for kompromissløs politikk, og hvis denne politikken ikke blir dempet, så kan det føre til enda større ulykker». Men til tross for kritikken benyttet Willoch også anledningen til å presisere at han «...hele tiden har vært engasjert for, og fremdeles er engasjert for Israels rett til å leve i fred innenfor sikre og anerkjente grenser».¹⁹⁰

Israels rett til sikre grenser var ett av tre hovedmomenter i Midtøsten-politikken som Høyre i hovedsak hadde overtatt fra forgjengerne i Arbeiderpartiet. Selv om Arbeiderpartiet, som vi så i forrige kapittel, hadde et mer progressivt partistandpunkt enn Høyre, var Arbeiderpartiets regjering mer forsiktig. Utenriksminister Frydenlund støttet for eksempel palestinsk selvbestemmelsesrett uten å ta et konkret standpunkt til hva dette innebar eller hvordan dette skulle virkeliggjøres, og den offisielle holdningen til PLO var fortsatt tilbakeholden.¹⁹¹ I et leserinnlegg i VG juli 1982, presiserte Willoch for første gang Høyre-regjeringens Midtøsten-politikk, som viste seg å ligge på samme hovedlinje som den forrige Regjeringen.¹⁹² For det første kunne ikke regjeringen godta at territorier ble erobret med makt. For det andre hadde Israel rett til å eksistere innen sikre og anerkjente grenser. For det tredje måtte det palestinske folks legitime nasjonale rettigheter, inklusive selvbestemmelsesretten, virkeliggjøres.¹⁹³ Hva sistnevnte punkt innebar er imidlertid uklart. Under en

---

var å stabilisere Libanon politisk, samt hindre palestinsk innflytelse. Cleveland, William, *A history of the modern Middle East*, 2004, s 218 og 384-389, Johansen, Karl Egil, *Jødefolket inntar en særstilling*, 2008, s 42-45

¹⁸⁹ Valter, Angell, red, *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982*, (Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt, 1983), s 436 og St. tid. (1981-1982) s 4083-4084

¹⁹⁰ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0017, Dokument: «SMK, Fredagsmappe: Ekko 2. august 1982, Statsministeren svarer, intervjuer.»

¹⁹¹ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 66 og St.tid. (1979-80) s 394-396

¹⁹² Strøm hadde unnlatt å presisere Midtøsten-politikk i sin første utenrikspolitiske redegjørelse, men innholdet var neppe ukjent.

¹⁹³ «Israels grenser og sikkerhet», VG.09.07.1982, s 15 Grensene Willoch refererte til var Israels grenser før juni-krigen i 1967, som fulgte av støtten til Sikkerhetsrådets resolusjon 242.

pressekonferanse 24. juni ble Kåre Willoch bedt om å ta stilling til Arbeiderpartiets forslag om opprettelse av en palestinsk stat. Odd Karsten Tveit har bemerket at statsministeren valgte å være forsiktig i det offentlige rom, noe som gjenspeiles i Willochs svar. «...det ville være uheldig om man skulle søke å presse frem noe konkret regjeringsstandpunkt i dette spørsmålet nå, som en reaksjon på de helt aktuelle og ytterst alvorlige begivenheter i området». Likevel understreket Willoch at det var viktig å oppfylle løfter og krav om det palestinske folks selvbestemmelsesrett og selvstyre i det besatte området på Vestbredden. Han ville dermed ikke kategorisk avvise tanken om opprettelse av en palestinsk stat på Vestbredden, men ønsket heller ikke å ta et klart standpunkt om en egen selvstendig stat for palestinerne, slik som Arbeiderpartiet hadde gjort.¹⁹⁴

Om PLO uttalte Willoch under pressekonferansen at det ville være uheldig om man fikk noen endring i den offisielle norske holdningen. «...etter mitt skjønn bør linjen videre være at PLO må anerkjenne Israels rett til å eksistere, og det vil bringe forholdet til PLO inn i en langt mer konstruktiv fase». ¹⁹⁵ Dette var en uttalelse som ikke lå langt fra Frydenlunds uttalelser fra forrige kapittel. Det forsiktige standpunktet endret seg ikke nevneverdig som følge av Yasir Arafats signaler i juli 1982 om at PLO kunne komme til å godta FN-resolusjonene om Palestina-spørsmålet. I et intervju med *Dagsrevyen* erkjente Willoch at PLO utviklet seg i retning av å anerkjenne Israel. Når dette skjedde ville det åpne nye interessante perspektiver for forhandlinger om selvstyre for palestinerne i en palestinsk statsdannelse, hvor PLO kunne bli et representativt talerør for palestinerne.¹⁹⁶

I september 1982 ble massakrene i Sabra og Chatila gjort kjent. I en pressemelding fra statsministerens kontor datert 19. september benyttet Willoch langt sterkere ordelag i sin fordømmelse av hendelsen, enn han til da hadde gjort i sin kritikk av Israel. I pressemeldingen kom det frem at den norske regjering var «forferdet over massakreringen av uskyldige barn, kvinner og menn i Beirut», og at regjeringen sluttet fullt opp om den internasjonale fordømmelsen av denne «...ufattelige ugjerning mot palestinske flyktninger». «De direkte ansvarlige vil pådra seg verdenssamfunnets avsky. Om Israels rolle må sies at slike overgrep ikke skulle kunne skje. Det ansvar har de altså ikke oppfylt, med katastrofale følger». ¹⁹⁷

Da Sverre Stray den 26. november 1982 holdt sin første utenrikspolitiske redegjørelse etter Israels invasjon, belyste han også massakrene, men kritikken var mer dempet enn

¹⁹⁴ Odd Karsten, *Krig og diplomati*, 2005, s 116-117

¹⁹⁵ Odd Karsten, *Krig og diplomati*, 2005, s 116-117

¹⁹⁶ Odd Karsten, *Krig og diplomati*, 2005, s 123

¹⁹⁷ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0017, Dokument: «Uttalelse fra statsminister Kåre Willoch til NTB og Radio/TV lørdag 19.september 1982»

Willochs. Utenriksministeren uttalte at krigshandlingene i Libanon hadde medført store menneskelige lidelser, «ikke minst det som skjedde i Beirut, rystet oss alle», men han presiserte at de vennskapelige forholdene mellom Norge og Israel skulle fortsette som før.

Hva gjaldt Palestina-spørsmålet, uttalte utenriksministeren at man fra norsk side støttet prinsippet om at representanter for det palestinske folk måtte delta i forhandlinger om en løsning av Palestina-spørsmålet i alle dets aspekter, og at en fredsløsning måtte gi palestinerne deres legitime nasjonale rettigheter, inklusiv selvbestemmelsesretten.¹⁹⁸

Fra norsk side anså man nå Reagan-planen som det mest realistiske grunnlag for de videre forhandlinger. Planen utelukket permanent israelsk kontroll over Vestbredden og Gaza, en egen palestinsk stat, og favoriserte i stedet selvstyre for palestinerne i en konføderasjon med Jordan. PLO var heller ikke inkludert i Reagans plan.¹⁹⁹ Men Stray uttalte i samme innlegg at den plan de arabiske land hadde kommet frem til i Fez i Marokko, inneholdt nye og positive elementer.²⁰⁰ Stray presiserte regjeringens holdning i sin neste utenrikspolitiske redegjørelse 18. april 1983. Selv om både Jordan og Israel hadde avvist Reagans plan, var det i følge Stray fortsatt Norges syn at Reagan-planen utgjorde det beste grunnlaget for en løsning.²⁰¹ Selv om støtten til planen fortsatt viste den samme restriktive holdningen til PLO, viser den også en endring ved at Høyre-regjeringen tok stilling til et konkret løsningsalternativ for å virkeliggjøre palestinsk selvbestemmelse. Det hadde ikke vært tilfelle da Arbeiderpartiet hadde regjeringsmakt. Til tross for dette videreførte Høyre-regjeringen i all hovedsak Arbeiderpartiets Midtøsten-politikk, en linje som var identisk med det standpunkt som Høyre hadde etablert mellom 1977 og 1981.

Hadde så partiets offisielle standpunkt endret seg nevneverdig etter Libanonkrigen? Parlamentarisk leder og partiformann Jo Benkows uttalelser i en større undersøkelse om de politiske partienes Midtøsten-politikk, publisert i Norsk utenrikspolitisk årbok, viste at partiets offisielle standpunkt i likhet med regjeringens stod på stedet hvil etter Libanonkrigen.²⁰² Benkow gjorde det klart at Israels invasjon var uakseptabel, men presiserte

¹⁹⁸ St.tid. (1982-1983) s 1249-1250

¹⁹⁹ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 93-94

²⁰⁰ Reagan-planen var en fredsplan lansert av USAs president Ronald Reagan, og bygde videre på prinsippene fra Camp-David-forhandlingene fra 1978. Fez-planen var en reaksjon på innholdet i Reagan-planen, og blant dens hovedmomenter var kravet om at PLO skulle være det palestinske folkets legitime representant og at det skulle opprettes en egen palestinsk stat med Jerusalem som hovedstad. Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 94

²⁰¹ St.tid. (1982-1983) s 3140-3141

²⁰² Undersøkelsen er ikke tidfestet, men det er nærliggende å tro etter innholdet å dømme, at den ble gjennomført sommeren eller høsten 1982. Partiene ble bedt om å gi en generell fremstilling av sitt syn på Midtøsten, hva deres holdning til Israels invasjon i Libanon var, samt hvilken innvirkning invasjonen hadde hatt for partiets syn på Israel og PLO, og om Norge burde anerkjenne PLO som offisiell representant for palestinerne.

at Høyres holdning til konflikten lå fast. «Vi støtter Israels rett til sikre og anerkjente grenser, samtidig som vi erkjenner behovet for å finne en permanent løsning som kan sikre det palestinske folks legitime nasjonale rettigheter.» Hvilken løsning dette skulle bli ville ikke Benkow ta standpunkt til. «Spørsmål om en egen palestinsk stat, selvstyre, hvilken rolle naboland som Jordan skal spille osv. må finne sin løsning gjennom forhandlinger». Hva gjaldt PLO uttalte Benkow at organisasjonen hadde beveget seg i retning av å ville anerkjenne Israels eksistens, hvilket kunne åpne for interessante perspektiver. Men Benkow ville, i likhet med Willoch, heller ikke ta stilling til om PLO skulle anerkjennes som talsmann for det palestinske folk.²⁰³

Høyres fraksjon i utenrikskomiteen la vekt på det samme synet som Stray og Willoch da en innstilling fra Utenriks- og konstitusjons om Norges deltakelse i FNs 37. ordinære Generalforsamling ble lagt frem for Stortinget 4. mai 1983.²⁰⁴ Grethe Værnø (H), ordfører for saken, opplyste at komiteen var enstemmig, bortsett fra et par merknader om Midtøsten. Komiteen stod samlet bak en beklagelse overfor Israels politikk, krav til PLO om anerkjennelse av Israel og forståelse for Libanons og palestinernes rettigheter. Partiene skilte derimot lag i spørsmålet om egen palestinsk statsdannelse og anerkjennelse av PLO som forhandlingspart. Værnø opplyste om at Høyres fraksjon «... anerkjenner palestinernes legitime nasjonale rett til selvbestemmelse, men dette innebærer ikke nødvendigvis full og selvstendig statsdannelse, selv om det ikke er utelukket.» Værnø mente det måtte være mulig å starte med en mindre ambisiøs målsetting, med en kombinasjon av Reagans fredsplan og Fez-prinsippene. Hvilke momenter fra de to avtalene som skulle kombineres, ble ikke presisert. Når det gjaldt PLO mente Høyres fraksjon at det ikke var opp til dem å foreskrive hvem som skulle representere palestinerne, siden de ikke var part i forhandlingene.²⁰⁵

Sammenlignet med den linje som ble etablert mot slutten av 1970-tallet, kom det ingen store endringer i partiets offisielle Midtøsten-politikk, slik tilfellet var med Norges offisielle Midtøsten-politikk. Der det derimot hadde skjedd en tilsynelatende endring, var ved den store oppslutning utad om den balanserte linjen, fra politikere som tidligere hadde uttalt seg svært Israel-vennlig. Både Sverre Stray og Jo Benkow kritiserte for første gang israelsk politikk, og talte for palestinsk selvstyre, og la seg med dette på den linjen Willoch hadde forfektet siden 1977.

²⁰³ Valter, Angell, red, *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982, 1983*, s 88-89

²⁰⁴ Høyres fraksjon i utenrikskomiteen bestod av Grethe Værnø, Harald Lied, Jo Benkow og Torstein Tynning.

²⁰⁵ St.tid. (1982-1983) s 3501-3504

Betyr dette at de personlig stod inne for den balanserte linjen? Dette er ikke nødvendigvis tilfelle, og deres uttalelser bør heller tilskrives de nye rammene regjeringen satt for politikernes mulighet til frie ytringer. Lars Roar Langslet har hevdet at Benkow, til tross for å være en ivrig forsvarer av Israels rettigheter, alltid var villig til å moderere denne holdningen slik at det ikke kom til brudd med partiets holdning.²⁰⁶ Selv om dette meget mulig var tilfelle for Benkow, skal man heller ikke utelukke at han kan ha blitt personlig opprørt over krigen. Dette var blant annet tilfelle hos israelfvennen Paul Thyness, som har uttalt at han ikke med sin beste vilje kunne forsvare det som hadde skjedd i Libanon.²⁰⁷ Israels invasjon førte i tillegg til at tre av Høyres medlemmer i «Israels Venner på Stortinget», Anders Talleraas, Magnar G. Huseby og Brita Borge, meldte seg ut av organisasjonen i protest.²⁰⁸

Svenn Stray har, av både Hallvard Notaker, Odd Karsten Tveit og Hilde Henriksen Waage, blitt beskrevet som en politiker som klart stod på Israels side i Midtøsten-konflikten. Lars Roar Langslet hevder også at Stray var langt mer pro-israelsk enn for eksempel Kåre Willoch.²⁰⁹ Utenriksministerens uttalelser i møte med Palestinakomiteens representanter Trond Lindstad og Erik Fosse i november 1982, bekrefter delvis denne påstanden. Her gav Stray uttrykk for at palestinerne befant seg i en ulykkelig situasjon, men at de i stor utstrekning hadde seg selv å takke for dette. Han gjorde det videre klart at palestinerne hadde hatt en urealistisk holdning til spørsmålet om en løsning av egne problemer. Dette hadde ført til at deres egen situasjon var blitt stadig vanskeligere, og at israelernes tilstrammede holdning til fredsforhandlinger var palestinerne egen skyld.²¹⁰ At dette synet ikke kom til uttrykk i offentligheten kan tyde på at Stray, som Benkow, modererte sine pro-israelske holdninger. Likevel var Stray mistroende mot palestinerne også i offentligheten, først og fremst PLO. Våren 1983 uttalte blant annet Stray under en pressekonferanse i Jerusalem at han aldri ville møte Arafat i Norge, før han bad om unnskyldning for PLOs terroraksjoner.²¹¹

Derimot er det sider ved Stray som nyanserer inntrykket av ham som klart Israel-vennlig. Under det nevnte møtet med Palestinakomiteen gav Stray uttrykk for et mer forsonlig syn på PLO enn i møte med pressen. Utenriksministeren presiserte overfor Lindstad og Fosse at man fra norsk side hadde hatt praktisk kontakt med organisasjonen i mange år, og han uttrykte forståelse for den desperate situasjonen som hadde ført til terroristvirksomheten.

²⁰⁶ Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012. Oslo

²⁰⁷ Intervju med Paul Thyness 02.04.2012. Oslo

²⁰⁸ «Tre i Høyre ut av Israels Venner», Aftenposten Aften, 06.06.1982, s 7

²⁰⁹ Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012. Oslo

²¹⁰ UD, 25. 11/19, Referat, Longva 15.11.1982, «Utenriksminister Strays møte 11.november 1982 med representanter for Palestinakomiteen».

²¹¹ «Arafat dropper Norge», VG, 06.04.1983, s 17

«...men selv om det hadde vært nødvendig å gripe til maktmidler, hadde PLO vært meget uheldig i sitt valg av både mål og midler». Videre sa han seg enig i at Israels krigføring i Libanon også måtte betegnes som terror, noe som kan tyde på at Stray hadde fått et mer skeptisk syn på Israels politikk etter Libanonkrigen.²¹² Hva gjaldt palestinerne nasjonale rettigheter hadde Stray i Stortinget støttet en føderasjon mellom Jordan og palestinerne, men var tilsynelatende på glid også i dette spørsmålet. Sommeren 1983 uttalte utenriksministeren: «Det er jo forøvrig en vanlig oppfatning i Norge at palestinerne rettigheter må sikres. Og det er jo meget nærliggende at dette greiest kunne gjøres gjennom en egen palestinsk stat».²¹³ Vi kan med dette slå fast at også Strays synspunkter var på glid, og at karakteristikken av Stray som ensidig pro-israelsk må nyanseres.

5.4 Endring under overflaten

Selv om den offisielle linjen fra parti og regjering var forsiktig, var det større bevegelse innad i partiet. I Høyre, som i Arbeiderpartiet, var det ungdomsorganisasjonen som inntok nye standpunkter og som krevde at de eldre politikerne i partiet fikk et mer nyansert syn på Israel-Palestina-konflikten. Det fremste eksempelet på bevegelsene innad i partiet var Stortingsvararepresentant og Unge Høyre-leder Sveinung Lundes besøk til Yasir Arafat i Tunis i begynnelsen av mai 1983. Dette var første gang en representant fra Høyre hadde møtt PLO-lederen.²¹⁴ Foranledningen for besøket var et møte mellom Lunde og Mohammed Shaker, en av lederne ved PLOs daværende informasjonskontor i Tunis. Møtet fant sted 2. desember 1982 på Stortinget etter Shakers initiativ, hvor Lunde ble invitert til å besøke PLO i Tunis.²¹⁵

Lundes og Unge Høyres holdning avvek fra regjeringens og moderpartiets holdning på to viktige punkter. For det første tok Lunde og Unge Høyre et klarere standpunkt til palestinerne legitime nasjonale rettigheter enn det regjeringen og moderpartiet hadde gjort. Allerede i 1978 hadde ungdomsorganisasjonen fattet vedtak om støtte til opprettelsen av en uavhengig palestinsk stat, i motsetning til regjeringen som først og fremst gikk inn for en føderasjon med Jordan. Men Unge Høyre vaklet også mellom ønskete løsninger, på samme

²¹² UD, 25. 11/19, Referat, Longva 15.11.1982, «Utenriksminister Strays møte 11.november 1982 med representanter for Palestinakomiteén».

²¹³ «Høyre på gli i Midt-Østen-saken», sannsynligvis Extra, 1983. Fra Sveinung Lundes utklippbok

²¹⁴ Sveinung Lunde var vararepresentant for Grethe Wærnø

²¹⁵ Dagbladet 03.12.1982 Fra Sveinung Lundes utklippbok. Invitasjonen fra PLO ble sendt skriftlig til Unge Høyres sentralstyre, og behandlet 12. desember. Unge Høyre-lederen fikk klar støtte for sin linje overfor PLO. Med åtte mot to stemmer vedtok sentralstyret en uttalelse som fastslo at det fant «ingen grunn til å kritisere at formannen torsdag 2. desember møtte en representant for PLO». Sentralstyret gav også støtte til Lundes planlagte besøk i PLO-hovedkvarteret i Tunis, som for øvrig skulle gjennomføres sammen med et besøk til Israel. Fra Høyres avis 16.12.1982. Fra Sveinung Lundes utklippbok.

vis som regjeringen, ved å støtte Reagan-planen, som gikk inn for en føderasjonsløsning, samtidig som de talte positivt om Fez-prinsippene som lå mer på linje med det vedtaket som ungdomspartiet hadde vedtatt i 1978.²¹⁶ For det andre hevdet Lunde og Unge Høyre, som EF-landene, at PLO som organisasjon måtte trekkes med i forhandlingene. Regjeringen og moderpartiet hadde også fastslått at representanter for palestinerne måtte trekkes med i forhandlinger, men uten å konkret nevne hvem. Unge Høyre var derimot på linje med moderpartiet, når det gjaldt motviljen til å anerkjenne PLO før organisasjonen hadde anerkjent Israel.²¹⁷

Lundes holdninger endret seg ikke nevneverdig etter besøket hos Arafat. Selv om han på en pressekonferanse uttalte at PLO uten tvil var den mest representative organisasjonen for palestinerne, understreket han fortsatt at PLO måtte anerkjenne staten Israel før organisasjonen kunne anerkjennes som forhandlingspartner. Men Lunde hadde etter besøket fått større forståelse for Arafats motargument; at PLO var den svake part, og at en ensidig anerkjennelse av Israel ville bety å spille bort et verdifullt forhandlingskort. Lunde uttalte også at det var på tide at regjeringen opprettet kontakt med PLO, på samme måte som de hadde opprettet kontakt med ANC i Sør-Afrika og SWAPO i Namibia.²¹⁸ Lunde presiserte at Unge Høyre fortsatt var Israels venner, selv om de var dypt uenig i landets politikk. I tillegg uttalte han at ungdomsorganisasjonen også var palestinerne venner, og at de ville arbeide for at palestinerne skulle få den samme retten til et eget hjemland som jødene hadde fått.²¹⁹

Lundes møte med Arafat igangsatte en stor debatt i Høyre og Unge-Høyre. Jo Benkow var blant dem som reagerte på besøket.²²⁰ Benkow uttalte til Aftenposten at han ikke var sikker på om Lunde var autorisert til å tale på vegne av hele Unge Høyre i Midtøsten-konflikten, og stilte seg tvilende til om Unge Høyres medlemmer stod nærmere EF-landenes standpunkt, som anså PLO som den mest representative organisasjon for palestinerne, fremfor regjeringens syn, som Benkow understreket at han støttet fullt og helt.²²¹

²¹⁶ Dagbladet 03.12.1982 Fra Sveinung Lundes utklippsbok

²¹⁷ «Lunde: PLO må med» Extra nr 3 1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok.

²¹⁸ ANC(African National Congress), nasjonalist- og frigjøringsbevegelse stiftet 1912. Regjeringsparti fra 1994. Kjempet mot det Sør-Afrikanske Apartheid-regimet. Oppgav i 1961 ikke-voldslinjen til fordel for væpnet kamp. Snl.no, «African National Congress/ANC»http://snl.no/African_National_Congress/ANC, (Oppsøkt 17.09.2013). SWAPO: namibisk motstandsbevegelse og senere politisk parti, stiftet i 1958 i dagens Namibia. Igangsatte i 1966 væpnet kamp for å frigjøre Sørvest-Afrika fra Sør-Afrikansk okkupasjon. «SWAPO» <http://snl.no/SWAPO>, (Oppsøkt 17.09.2013)

²¹⁹ «Sveinung Lunde møtte Arafat i Tunis: Vi må godta PLO» Vårt Land. Sannsynligvis mai 1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok.

²²⁰ Intervju med Sveinung Lunde, 21.12.20012, Oslo

²²¹ «Lunde neppe autorisert talsmann», Aftenposten 04.05.1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok. Klassekampen beskrev blant annet Benkows uttalelser som et forsøk på å undergrave Lundes kompetanse. «Arafat-samtale høster kritikk», Klassekampen 05.05.1983 .Fra Sveinung Lundes utklippsbok

Unge Høyres Cecilie Nordland beklaget også Lundes besøk, som hun anså som en de facto anerkjennelse av organisasjonen, og dermed et brudd med Unge Høyres vedtak om at en slik anerkjennelse ikke måtte komme før PLO anerkjente Israel. Nordland fikk tilslutning fra ungdomspartikollega Tord Eide, som mente Lunde hadde latt seg «...manipulere bort fra det som egentlig er sakens kjerne: Israels rett til å eksistere». ²²²

Fra regjeringshold var kommentarene mer sparsommelige. Men under utenriksdebatten 4. mai 1983 uttalte Stray at «...Unge Høyres formann på ingen måte har tatt kontakt med PLO på vegne av den norske regjering». ²²³ Selv om Stray understreket at Lundes kontakt med PLO ikke hadde skjedd på vegne av regjeringen, var Stray likevel informert om Lundes planlagte møte med Mohammed Shaker på Stortinget uten at han hadde kommet med noen innvendinger, hvilket tyder på at utenriksministeren stilltiende godtok Lundes kontakt med PLO. ²²⁴ Men til tross for kritikk fra enkelte hold var flertallet av reaksjonene positive, hvilket tydelig viste at holdningene til Israel-Palestina konflikten var mer i endring blant partiets representanter, enn det regjeringens og partiets offisielle politikk tilsa.

4. mai 1983 uttalte stortingsrepresentant Georg Apenes til Morgenbladet: «Jeg har ingenting i mot Lundes reise, og så lenge han kan presentere PLOs syn i en sak vi alle er opptatt av, er det positivt». Grethe Værnø gikk i den samme artikkelen ut med støtte til Sveinung Lunde, og viste med dette en mer forsonlig holdning overfor PLO enn hun hadde gjort på vegne av Høyres fraksjon i utenrikskomiteen i stortingsdebatten samme dag. Værnø uttalte at hun generelt hadde et svært avslappet forhold til individuelle kontakter i en konflikt, og at Lundes besøk ikke var å regne som noen anerkjennelse. Det viktige i denne saken var i følge Værnø å holde kanaler åpne. ²²⁵ Etter Værnøs uttalelser, intervjuet Høyres ungdomsavis *Extra* en rekke stortingsrepresentanter om deres syn på dialog med PLO. Anders Talleraas var mest forbeholden, og uttalte at forutsetningen for dialog med PLO var deres anerkjennelse av Israels rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser, forutsetninger som han presiserte at ikke var innfridd. Gunnar Vada hadde ingen forbehold, og gikk dermed inn for dialog. Jan Petersen understreket at det var et spørsmål om på hvilket nivå kontakten skjedde. Han mente

²²² «UH-formannen og PLO», VG 30.05.1983 s 32. Eide mente dessuten at Lunde ukritisk hadde godtatt argumenter fra «verdens mest brutale terrororganisasjon».

²²³ St. tid. (1982-1983) s 3558 Stray presiserte imidlertid, som han hadde gjort overfor Palestinakomiteen, at Norge hadde hatt praktiske forbindelser med PLO, særlig når det gjaldt UNIFIL, men at den norske regjering ikke hadde planer om noen offisiell kontakt med organisasjonen.

²²⁴ Dagbladet 03.12.1982. Fra Sveinung Lundes utklippbok

²²⁵ «Arafat-møte får politisk støtte», Morgenbladet 04.05.1983 Fra Sveinung Lundes utklippbok Værnø stilte spørsmål om PLO i fremtiden ville være den mest representative organisasjonen for palestinerne, men dette utelukket ikke dialog med organisasjonen. «-Ja til PLO-dialog sier Grethe Værnø», Sannsynligvis Dagbladet 04.05.1983. Fra Sveinung Lundes utklippbok.

det var riktig at man ikke hadde kontakt med PLO på høyeste nivå før de anerkjente Israel, men stilte seg positiv til kontakt på lavere nivå, og løftet frem Sveinung Lundes reise til Tunis som eksempel. Morten Steenstrup sa på sin side at han ikke kjente til noen organisasjon som var mer representativ enn PLO, og hadde dermed ingen innvendinger mot at norske politikere samtalte med PLOs ledere. Men han presiserte, som Petersen og Talleraas, at PLO måtte anerkjenne Israel før de fikk være med i fremtidige forhandlinger.²²⁶ Steenstrup hadde sommeren 1982 dessuten uttalt at en varig fredsløsning bare kunne sikres ved at palestinerne fikk rett til å opprette sin egen stat.²²⁷

Formann i «Israels Venner på Stortinget», Harald U. Lied fra Høyre, gikk inn for den samme løsningen, og tok klart avstand fra en mulig føderasjon med Jordan. «Israel mener palestinerne hører hjemme i Jordan. Jeg ser egen palestinsk stat som eneste mulig løsning». Lied tok også et klart standpunkt til PLO, og hevdet at «PLO er den eneste organisasjonen som kan oppfattes som representativ for palestinerne».²²⁸ I tillegg viser Lieds uttalelser at det også var bevegelse innenfor Stortingets Israel-vennlige lobbyorganisasjon.

Hva var så årsaken til denne bevegelsen internt i partiet? For det første var holdningsendringen i partiet allerede igangsatt fra 1977 som følge av utenrikskomiteens reise til Midtøsten, UNIFIL-engasjementet i Libanon, Israels intensiverte bosettingspolitikk og den israelsk-egyptiske fredsavtalen. For det andre bidro Libanonkrigen til den forskyvning som allerede var igangsatt. Lars Roar Langslet hevdet at krigen som enkelthendelse ikke førte til noen radikal endring i Høyres synspunkter på Israel og palestinerne, men snarere ble ledd i en kompleks vurdering av bosettingene, og en farlig aggressiv politikk og utillatelig diskriminering av palestinerne fra israelernes side. Likevel erkjenner Langslet at mange i Høyre, inkludert ham selv, etter krigen innså at de hadde forsømt seg i sin politiske orientering ved å ikke legge vekt på palestinerne rettigheter.²²⁹ Libanonkrigen hadde dermed større innvirkning på holdningene internt i partiet enn på den konkrete politikken til parti og regjering. Krigen kan i tillegg ha forsterket Høyre-politikernes behov for en snarlig løsning på konflikten, som innebar dialog med motparten og løsning på situasjonen på Vestbredden og i Gaza. For det tredje kan PLO-leder Yasir Arafats signaler i juli 1982 om anerkjennelse av FN-resolusjon 242, bidratt til et mer positivt syn på PLO. At PLO nå fremstod mer moderate kan ha bidratt til at flere Høyre-politikere nå anså dialog med organisasjonen som mer

²²⁶ «Lunde: PLO må med» Extra nr 3 1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok

²²⁷ «Ny Midt-Østen-holdning gjør sitt inntog i Høyre» VG 23.07.1982, s 4

²²⁸ Folkets Framtid 11.05.1983 Fra Sveinung Lunde utklippsbok. Lied uttalte seg med dette på tvers av den innstilling han selv hadde vært med å vedta i Høyres fraksjon i Utenrikskomiteen.

²²⁹ Intervju med Lars Roar Langslet, 05.11.2012. Oslo

akseptabelt.²³⁰ Det er også grunn til å tro at flere i Høyre delte Sveinung Lundes oppfatning om likhetstrekk mellom PLO og frigjøringsbevegelser andre steder i verden. Lunde hadde påpekt det paradoksale ved at utenriksminister Stray ikke ville møte lederen for PLO fordi norske myndigheter ikke ville anerkjenne organisasjoner, kun stater, men likevel kunne møte lederne i ANC og SWAPO, som på lik linje med PLO var innblandet i geriljavirksomhet.²³¹

5.5 Willoch i endring?

Kåre Willoch hevdet i 2006 at den enkelthendelsen som hadde størst innvirkning på utviklingen av hans synspunkter, var Israels invasjon i Libanon i 1982 og den påfølgende massakren i Sabra og Chatila.²³² Willochs uttalelser i offentligheten om Israels invasjon og ansvar for massakrene var svært skarpe, og gir inntrykk av et mer negativt syn på israelsk politikk.

Willochs skepsis til israelsk politikk etter utenrikskomiteens reise i 1977 ble åpenbart forsterket av inntrykkene fra krigen i 1982, men dette gav ingen tilsvarende moteffekt i hans offentlige uttalelser om PLO og en mulig palestinsk stat. Som før krigen, stod han fortsatt på premisset om at PLO måtte anerkjenne Israel før organisasjonen kunne delta i forhandlinger. Men når dette skjedde, kunne de bli et representativt talerør for palestinerne. I motsetning til en rekke stortingsrepresentanter fra Høyre tok han heller ikke stilling til en mulig dialog mellom norske myndigheter og PLO. Hva gjaldt palestinerne legitime nasjonale rettigheter, støttet han deres rett til selvbestemmelse, i tråd med partiets og regjeringens offisielle linje, men han ønsket ikke å ta et klart standpunkt til om dette innebar en uavhengig statsdannelse, selv om et slikt alternativ heller ikke ble utelukket.

Kan Willochs personlige synspunkter likevel ha vært mer palestinskvennlig enn han gav uttrykk for i offentligheten, og hva kan eventuelt ha vært årsaken til at han valgte å underkommunisere en slik holdning?

Hallvard Notaker hevder i boken *Høyres historie 1975-2005: Opprør og moderasjon* at Willochs uttalelser under Høyres sentralstyremøte 16. juni 1982, hvor han slo fast at det var «rystende at noen åpenbart tar Bibelen i bruk som håndbok i moderne politikk», og videre

²³⁰ «Norsk Ja til PLO», VG, 26.07.1982 s 4

²³¹ «Sveinung Lunde møtte Arafat i Tunis: Vi må godta PLO» Vårt Land. Sannsynligvis mai 1983 og, «Lunde: PLO må med» Extra nr 3 1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok

²³² Fagpressen.no, «Engasjert og skarp Willoch hos fagpressen», <http://fagpressen.no/id/661.0> (oppsøkt 29.10.2012)

uttalte at «Vi må ta avstand fra myrderiene», vitnet om et personlig standpunkt som opplagt var mer palestinskvennlig enn han kunne gi uttrykk for som statsminister.²³³

Det er to problemer ved Notakers karakteristik. For det første knytter Notaker Willochs negative syn på Israels krigføring sammen med et mer positivt syn på palestinerne. Det er ikke nødvendigvis noen automatikk i at et mer negativt syn på Israel skulle gi et mer palestinsk-vennlig syn. Dette så man eksempel på i Norges Markedsdatas spørreundersøkelse om nordmenns holdninger til den pågående konflikten høsten 1982.²³⁴ På spørsmål om holdningene til Israels invasjon i Libanon, tok 55 % av de spurte avstand fra invasjonen, mens 53 % svarte at de hadde fått et mer negativt syn på Israel. Holdningsendringen fikk derimot ingen tilsvarende effekt på holdningene til PLO. 15 % hadde endret syn i positiv retning, 10 % i negativ retning, 57 % hadde ikke endret syn, og 13 % visste ikke. 35 % mente at Norge burde anerkjenne PLO, 28 % mente Norge ikke burde anerkjenne dem og 37 % var i tvil.²³⁵ Dette kan dermed også ha vært tilfelle for Willoch.

For det andre presiserer ikke Notaker hva som ligger i begrepet «palestinsk-vennlig». «Palestinsk-vennlig» kan innebære anerkjennelse av PLO, ønsket om dialog med organisasjonen (uten anerkjennelse), støtte til en uavhengig palestinsk stat eller simpelthen økt sympati med det palestinske folk og deres vanskelige situasjon. Ettersom Willoch før og etter Libanonkrigen hadde uttrykt sympati med det palestinske folk, er det nærliggende å tro at det er de tre første alternativene Willoch kan ha underkommunisert.

Rolf Tamnes har også hevdet at Willoch hadde et mer palestinsk-vennlig syn, og mener videre at dette var knyttet til synet på PLO. Tamnes hevder i boken *Oljealder* at Willoch allerede i 1981 ønsket en oppmykning i forholdet til PLO, men at regjeringskolleger og stortingsrepresentantene motsatte seg dette.²³⁶ Hva Tamnes legger i begrepet «oppmykning» er imidlertid uklart. De to mest nærliggende alternativene er enten anerkjennelse av PLO som representant for palestinerne, eller ønsket om dialog med organisasjonen. Det finnes ingen indikasjoner på at Kåre Willoch var villig til å anerkjenne PLO før organisasjonen hadde anerkjent Israels rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser. Derimot finnes det flere indikasjoner på at Willoch støttet dialog med organisasjonen.

Som vi så i forrige kapittel, hadde Kåre Willoch godkjent Arne Skauges planlagte møte med PLO i 1979, og med det vist at han var åpen for at partikolleger skaffet seg mer kunnskap

²³³ Notaker, Hallvard, *Høyres historie 1975-2005*, 2012, s 163

²³⁴ To undersøkelser ble foretatt. Den første undersøkelsen ble gjennomført i tidsrommet 20. august til 10. september, og den andre mellom 20. september og 11. november. Ovenfor legges det vekt på den andre spørreundersøkelsen etter Sabra og Chatila-massakren.

²³⁵ Heradstveit, Daniel, «Norsk Politikk i Midt-Austen», 1983, s 39-42

²³⁶ Tamnes, Rolf, *Oljealder 1965-1995*, 1997, s 380

om konflikten og PLO som organisasjon. En lignende holdning kan observeres overfor Sveinung Lunde etter hans møte med Yasir Arafat i Tunis våren 1983. I motsetning til Arne Skauge hadde ikke Sveinung Lunde fått klarert sitt besøk med Kåre Willoch. Dette var ikke nødvendig, ettersom møtet var tilknyttet Unge Høyre og ikke moderpartiet. Men da Sveinung Lunde returnerte og møtte Kåre Willoch i Høyres underutvalg, tok ikke Willoch til orde mot besøket, noe Lunde selv har tolket som et stilltiende samtykke til hans kontakt med PLO-lederen.²³⁷

Tamnes påstand indikerer likevel at Willoch selv var pådriver for å få i stand en oppmykning i forholdet til PLO, underforstått en dialog med organisasjonen. I 1981 publiserte *Arab Business Report* et intervju med Willoch hvor det ble påstått at hans holdning til Israel-Palestina-konflikten var langt mer palestinsk-vennlig enn det som tidligere hadde kommet frem. Tidsskriftet hevdet at Willoch hadde sagt han var den første konservative lederen som var villig til å snakke med PLO samt å motta delegasjoner fra denne organisasjonen, og påstod videre at Willoch «...ikke har mye til overs for den israelske regjering og statsminister Begin», og at han aksepterte at en palestinsk stat måtte opprettes. Om uttalelsene hadde vært riktige ville det, i følge Dagbladets journalist Jan Erik Smilden, ha innevarslet en helt ny Midtøsten-politikk som sannsynligvis hadde torpedert et mulig regjeringssamarbeid med KrF. Willoch hevdet opplysningene var «ren ønsketenkning fra den utenlandske journalistens side», og at det ikke var snakk om at noen endring av Norges Midtøsten-politikk var på gang. Willoch medgav imidlertid at det var mulig han hadde møtt journalisten fra *Arab Business Report* sammen med en gruppe andre journalister, men at det ikke var snakk om noe intervju.²³⁸

Selv om Willoch tilsynelatende ikke ble intervjuet av det arabiske tidsskriftet, utelukker dette verken at han hadde enkelte av synspunktene som kom til uttrykk, eller at han, som han selv påpekte, kan ha snakket med tidsskriftets journalist, og kommet med uoffisielle uttalelser som ikke samsvarte med regjeringens standpunkt.

At Willoch ikke hadde «mye til overs» for den israelske regjering og statsminister Begin er opplagt riktig, tatt i betraktning hans kritikk av den israelske bosettingspolitikken fra 1978 og den bibelske argumentasjonen som Begin-regjeringen benyttet for å rettferdiggjøre politikken. Påstanden om at Willoch var den første konservative lederen som var villig til å ta imot delegasjoner fra PLO virker derimot mindre troverdig. Selv om Willoch stilltiende hadde godtatt Lundes møte med Arafat, og klarert Skauges planlagte møte med PLO, er det ingen

²³⁷ Intervju med Sveinung Lunde 21.012.2012. Oslo

²³⁸ «Willoch offer for oppdiktet skandale-intervju», Dagbladet 10.12.1981. s 6

tegn som tyder på at han selv var villig til å møte PLO, ei heller at han var en pådriver for en oppmykning som Tamnes hevder.²³⁹

Arab Business Report hevdet dessuten at Willoch hadde akseptert at en egen palestinsk stat måtte opprettes. I offentligheten uttalte Willoch, både før og etter Libanonkrigen, at han støttet palestinerne legitime nasjonale rettigheter og selvbestemmelsesrett uten å ta konkret stilling til de to alternativene som eksisterte; en selvstendig palestinsk stat, eller en føderasjon med Jordan, slik utenriksminister Stray hadde gjort. Mye tyder på at Willoch ikke hadde tatt et tydelig standpunkt til denne saken, men at hans synspunkter var i bevegelse. Willoch har i ettertid hevdet at han som statsminister ikke gikk spesifikt inn for opprettelsen av en palestinsk stat, som *Arab Business Report* hevdet, «...men vi begynte å snakke om at løsningen kunne bli en egen stat».²⁴⁰

Det er dermed få holdepunkter for å kunne hevde at Willoch var mer palestinskvennlig enn han kunne gi uttrykk for som statsminister. Dette støttes av Willochs regjeringskolleger Astrid Gjertsen og Lars Roar Langslet, som ikke oppfattet noen klar pro-palestinsk holdning hos den daværende statsministeren, og som videre hevder at Willoch utviklet slike synspunkter først etter at regjeringen hadde gått av.²⁴¹ Det ser dermed ut til at Willochs personlige standpunkt samsvarte med det syn han gav uttrykk for i offentligheten - med ett unntak: samtykket til Sveinung Lundes dialog med PLO.

Hvorfor valgte han å underkommunisere dette? *Bergens Tidende* hevdet dette var en taktisk vurdering fra Willochs side. Selv om vi ovenfor har sett at flere av Høyres stortingsrepresentanter støttet dialogen med PLO, var det i følge *Bergens Tidende* også mange i Høyre som sterkt mislikte Sveinung Lundes PLO-kontakt. Avisen påstod at når Høyres ledelse valgte å la være å kommentere Lundes kontakt med PLO, kunne dette være en «...prøveballong for framtidig oppmykning i forholdet til Arafat. Tausheten fra ledelsen i partiet er taktisk klok: Ved å ikke si noe som helst, risikerer man ikke å ødelegge muligheter

---

²³⁹ Kultur og vitenskapsminister i Willochs regjering, Lars Roar Langslet satt sammen med Willoch i utenrikskomiteen det siste året på Stortinget, før regjeringsdannelsen, og hevder de altoverskyggende spørsmål som ble diskutert der var tilknyttet nedrustning, dobbeltvedtaket og atomfri sone. Langslet kan ikke huske noen debatt i Høyres fraksjon, og «...slettes ikke noen strid om synet på Israel-Palestina». Langslet kan heller ikke erindre at en oppmykning i forholdet til PLO var et tema under de forberedende møtene til regjeringserklæringen, hvor han selv var tilstede. Willochs statssekretær, Erik Nessheim, deler langt på vei Langslets oppfatning, og kan heller ikke minnes at en oppmykning i forholdet til PLO var et tema som var oppe til diskusjon, og knytter dette til den generelle tendensen i partiet hvor Israel-Palestina-konflikten i svært liten grad ble diskutert, fordi saken ikke var viktig for Høyre. Intervju med Lars Roar Langslet, 05.11.2012. Oslo og intervju med Erik Nessheim 20.09.2012. Oslo

²⁴⁰ Intervju med Kåre Willoch, 15.01.2013. Oslo

²⁴¹ Telefonintervju med Astrid Gjertsen, 08.11.2012 og intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012, Oslo

som kan komme i fremtiden». Den manglende reaksjonen og fordømmelsen fra partiledelsen varslert, i følge *Bergens Tidende*, at samtalediplomatiet fikk en sjanse.²⁴²

Willochs taushet kan dermed skyldes et ønske om ikke å ryke uklar med de Israel-vennlige politikerne i partiet, kombinert med et ønske om en forsiktig oppmykning i forholdet til Arafat. Med denne taktikken kunne ikke Willoch bli arrestert fra noe hold.

Det er også stor grunn til å tro at forholdet til KrF som potensiell regjeringspartner spilte en vesentlig rolle. Som Jan Erik Smilden påpekte i saken om det angivelig fingerte Willoch-intervjuet i *Arab Business Report*, kunne en endring i Norges Midtøsten-politikk ha torpedert et potensielt regjeringssamarbeid med KrF. Regjeringsdrøftingene, som endte i treparti-samarbeidet mellom Høyre, KrF og SP, kom i gang i mai 1983, i det samme tidsrommet som debatten om Lundes PLO-kontakt raste. KrFs formann Kåre Kristiansen var blant dem som hadde fordømt Lundes Arafat-besøk.²⁴³ Det er dermed en mulighet for at Willoch unngikk å kommentere kontakten med PLO for ikke å komme på kollisjonskurs med Kristiansen og andre Israel-venner i KrF i en kritisk forhandlingsfase.

Midtøsten-politikken var dessuten ikke noen viktig utenrikspolitisk sak for Høyre. Det viktigste for Høyre og Willoch var enhet i sikkerhetspolitikken, det vil si lojalitet til NATO. Da den nye regjeringen ble dannet i juni 1983, sørget Høyre for et stående ultimatum til regjeringspartnerne for å få bukt med opposisjonen mot NATOs atomvåpenstrategi som fantes i sentrumpartiene. Ingen statsråd skulle utnevnes som ikke støttet linjen om lojalitet til NATO.²⁴⁴ Ettersom Willoch hadde fått med seg SP og KRF på den sikkerhetspolitiske linjen, ville det vært politisk risikabelt å utfordre KrF ved å ta et nytt standpunkt til Israel-Palestina-konflikten gjennom å åpent støtte Sveinung Lundes dialog med Arafat.

5.6 KrF og Arbeiderpartiet i bevegelse

Som vi så i forrige kapittel, førte Høyres bevegelse mot et mer balansert standpunkt i perioden 1977-1981 til at partiet nærmet seg Arbeiderpartiets Midtøsten-politikk, samtidig som avstanden til KrFs standpunkt økte. Hvordan endret dette seg etter Libanonkrigen?

Det virker som om Israels invasjon av Libanon direkte førte til en revurdering av KrFs standpunkt, som hadde brakt dem nærmere Høyres linje. Dette kom særlig klart til uttrykk i Jakob Aanos redegjørelse for KrFs Midtøsten-politikk i Norsk utenrikspolitisk årboks undersøkelse fra 1982. Selv om Aano la stor vekt på KrFs tradisjonelle støtte til staten Israel,

²⁴² «Talende taushet for PLO», *Bergens tidende*, 04.05.1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok

²⁴³ «Talende taushet for PLO», *Bergens tidende*, 04.05.1983. Fra Sveinung Lundes utklippsbok

²⁴⁴ Notaker, Hallvard, *Høyres historie 1975-2005*, 2012, s 148

var innlegget langt mer balansert enn tidligere uttalelser fra KrF-representanter. Aano uttrykte forståelse for at landets ledere måtte foreta seg noe for å stagge PLO-infiltrasjonen fra Libanon, men avviste argumentet fra Israels regjering om at det var nødvendig å gå til okkupasjon av det meste av Libanon for å oppnå dette. Han var også tydelig på at Israel ikke skulle forskjellsbehandles, og at deres brudd på folkeretten og urettferdige behandling av palestinerne måtte slås ned på. Aano la også stor vekt på at Israel måtte bære et hovedansvar for massakrene i Sabra og Chatila, ikke fordi de ønsket eller organiserte udåden, men fordi de som okkupasjonsmakt hadde ansvar for kontrollen over Beirut.²⁴⁵

Kåre Kristiansen, som fra 21.10.1981 til 08.06.1983 var leder av Utenriks- og konstitusjonskomiteen, gikk også ut med kritikk av Israels brudd på menneskerettighetene og bruk av vold mot sivile. Men trass i kritikken var Kristiansen i større grad en Aano opptatt av å nyansere oppfatningen av konflikten og den ensidige negative dekningen av Israels invasjon. «Ser vi på årsaken til invasjonen kan vi ikke ensidig beskyldte den ene part. Israels aksjon må ikke sees isolert, men i sammenheng med den krig PLO har erklært Israel».²⁴⁶

KrFs syn på PLO lå heller ikke langt unna Høyres offisielle standpunkt. Jakob Aano gav uttrykk for at Norge måtte gi full støtte til de forslag om fredsforhandlinger som særlig USA hadde lagt frem, for slik å forhindre en farligere utvikling i Midtøsten. «Kristeleg Folkeparti meiner og at i desse drøftingane må det vera med representantar frå palestina-arabarane». Aano satte, på lik linje med Høyre, PLOs anerkjennelse av Israels eksistensrett som forutsetning for at PLO kunne anerkjennes som offisiell representant for det palestinske folk. «Dersom dette grunnvilkåret vert oppfylt, ser vi ikkje noko problem som ikkje kan løysast», hevdet Aano. Det må imidlertid påpekes at Jakob Aano, som ble formann i Utenriks- og konstitusjonskomiteen etter Kristiansen, i august 1984 møtte en representant for PLO i sitt hjem i Stavanger, i forbindelse med et vennsbyprosjekt mellom Stavanger og Nablus.²⁴⁷

Selv om de to partienes offisielle holdning overfor PLO var tilnærmet lik, er det lite som tyder på at det var like stor bevegelse internt i KrF som i Høyre når det gjaldt synet på PLO. Kåre Kristiansen hadde, som tidligere nevnt, gått ut mot Lundes møte med Arafat, og beklaget

²⁴⁵ Valter, Angell, red, *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982, 1983*, s 90-91

²⁴⁶ «Kåre K enda mer isolert med sin Israel-holdning», VG 24.06.1982 s 4

²⁴⁷ «PLO hjem til Aano», VG, 01.06.1984, s 3 Kåre Kristiansen var særlig skeptisk til møtet og hevdet at PLO-representanten ville bruke møtet med formannen i utenrikskomiteen som en anerkjennelse av PLO, selv om Aano avviste at dette var hensikten. Det er imidlertid vanskelig å fastslå hvem av politikernes holdninger som var mest representative for partiet som helhet, men det er grunn til å tro at Kristiansens syn var mest utbredt tatt i betraktning KrFs standpunkt mot opprettelsen av PLOs informasjonskontor i 1985, som vi skal se nærmere på nedenfor.

også Arbeiderpartiets kontakt med organisasjonen som han mente «...var farlig for fredens sak». ²⁴⁸

Palestinernes legitime nasjonale rettigheter, inklusivt kravet om selvbestemmelsesrett, var det området som i størst grad skilte de to partiene fra hverandre. I forbindelse med utenrikskomiteens innstilling til FNs 37. ordinære generalforsamling, presentert i Stortinget 4. mai 1983, ønsket ikke KrF å være med Høyre på uttalelsen om palestinernes legitime nasjonale rettigheter. ²⁴⁹ Kåre Kristiansen hadde stått særlig steilt i denne saken, og uttalte allerede i juni 1982 at han som leder for utenrikskomiteen ikke ville være med på de andre partienes formulering av palestinernes nasjonale rettigheter. ²⁵⁰ KrF understreket derimot sammen med Senterpartiet og Høyre at «utøvelsen av det palestinske folks rettigheter, herunder retten til selvbestemmelse må avklares gjennom forhandlinger som også åpnes for deltagelse av representanter for palestinerne». ²⁵¹

Avvisningen av palestinernes nasjonale rettigheter ser ut til å henge sammen med den forhandlingsløsningen KrF ønsket seg. Ved å avvise at palestinerne hadde nasjonale rettigheter, avviste også KrF mye av grunnlaget for opprettelsen av en uavhengig palestinsk stat, noe Kåre Kristiansen hadde uttalt at KrF var i mot. Partiet var derimot åpent for palestinsk selvstyre, men det fremstod uklart hvor og hvordan dette skulle gjennomføres. Kristiansen uttalte i en tidlig fase av Libanonkrigen at palestinerne måtte bestemme seg for hvor de ønsket å oppholde seg, og at de innenfor den stat de valgte burde få mest mulig selvstyre. «Dette må også gjelde Israel, som i så fall bør gi palestinerne mest mulig selvstyre på Vestbredden». ²⁵² I Stortinget 7. desember 1982 utdypet han sitt syn, og gav, i likhet med Stray, uttrykk for at Reagans plan om palestinsk indre selvstyre på Vestbredden og en føderasjon med Jordan var mest realistisk. ²⁵³

Høyres og Arbeiderpartiets Midtøsten-politikk hadde en rekke overraskende likhetstrekk i perioden 1977-1981, men Arbeiderpartiet fjernet seg fra det felles grunnlaget da landsmøtet i april 1981 valgte å anerkjenne PLO som representant for palestinerne, samt besluttet å utvide kontakten mellom Arbeiderpartiet og PLO. Denne avstanden ble ytterligere utvidet da Høyre overtok regjeringsansvaret, og i kraft av denne rollen måtte føre en mer

²⁴⁸ «Arafat dropper Norge», VG, 06.04.1983, s 21

²⁴⁹ Etter utenrikskomiteens reise i 1977 hadde KrF-politiker Egil Aarvik uttalt at «En palestinsk stat kan ikke opprettes i stedet for Israel. Men muligens kan den opprettes ved siden av Israel. Og Israel må på sin side være villig til å betale sin del av prisen for en slik løsning». Dette standpunktet så derimot ikke ut til å ha forplantet seg videre i KrF.

²⁵⁰ «Kåre K enda mer isolert med sin Israel-holdning», VG 26.04.1982, s 4

²⁵¹ *Høyres håndbok* (1982-1983), s 259-260

²⁵² «Kåre K enda mer isolert med sin Israel-holdning», VG 26.04.1982, s 4

²⁵³ St.tid (1982-1983) s 1783-1872

forsiktig linje, mens Arbeiderpartiet som opposisjonsparti nå kunne gi større rom til de mer progressive holdningene i partiet.

Som fra Høyre, ble det fra Arbeiderpartiets side rettet skarp kritikk mot Israels invasjon, uten at dette endret noe på vurderingen av staten Israel og dens rett til å eksistere. Partileder Gro Harlem Brundtland, påpekte at Arbeiderpartiets sentralstyre klart hadde fordømt Israels invasjon i Libanon i et vedtak 23.august 1982. I motsetning til Høyre, uttalte også Arbeiderpartiet at krigen hadde ført til en mer negativ innstilling til israelsk politikk og praksis, særlig under Begin-regjeringen.²⁵⁴ Selv om Regjeringen hadde gått hardt ut mot Israels invasjon, var det ingen fra Høyre som offentlig hadde uttalt at krigen hadde ført til et forverret syn på Israels politikk, til tross for at dette synet sannsynligvis eksisterte innad i partiet, særlig hos Kåre Willoch.

I synet på en palestinsk stat var heller ikke avstanden mellom de to partiene så stor. Flere representanter fra Høyre, deriblant Harald U. Lied, Sveinung Lunde og Morten Steenstrup, hadde gått inn for opprettelsen av en uavhengig palestinsk stat. Forskjellen lå i det faktum at dette var Arbeiderpartiets offisielle standpunkt, som var blitt vedtatt i 1982.²⁵⁵ Høyre var på sin side mer forsiktige, og foretrakk antagelig en føderasjon med Jordan, selv om de heller ikke utelukket en egen palestinsk stat som alternativ. Skillet mellom de to partiene offisielle politikk kom særlig klart til uttrykk i forbindelse med Stortingets utenrikskomites innstilling til Norges deltakelse i FNs 37. ordinære Generalforsamling. Komiteen delte seg i spørsmålet om en egen palestinsk statsdannelse og i spørsmålet om anerkjennelse av PLO som forhandlingspartner. Her var Arbeiderpartiet og Venstre de eneste partiene som støttet begge deler eksplisitt.²⁵⁶

Det som først og fremst skilte de to partiene fra hverandre, var synet på PLO. Selv om flere av Høyres stortingsrepresentanter, deriblant Harald U. Lied, Sveinung Lunde, Morten Steenstrup og Gunnar Vada, gikk inn for dialog med PLO, og anså dem som palestinerne mest representative organ, var det ingen av disse som talte for anerkjennelse av PLO før organisasjonen anerkjente Israels eksistens. Arbeiderpartiet hadde, som tidligere nevnt, gått inn for en slik linje ved landsmøtet i april 1981, da partiet besluttet å anerkjenne PLO som en representant for det palestinske folk, i tillegg til å utvide kontakten mellom Arbeiderpartiet og PLO. I tråd med denne beslutningen møtte flere av Arbeiderpartiets representanter, deriblant Reiulf Steen, Knut Frydenlund, Thorvald Stoltenberg og Gro Harlem Brundtland, Yasir

²⁵⁴ Valter, Angell, red, *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982, 1983*, s 84-85

²⁵⁵ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 66

²⁵⁶ *Høyres håndbok (1982-83)*, s 259-260

Arafat mellom 1982 og 1983. Selv om Sveinung Lunde fra Høyre også hadde møtt Arafat, lå det en forskjell i at Arbeiderpartiets kontakt med PLO var blitt foretatt av høytstående partimedlemmer, og var resultat av et partivedtak på høyeste nivå. I Lundes tilfelle var også besøket resultat av et partivedtak gjennom godkjenningen på Unge Høyres sentralstyremøte, men Lundes besøk hadde ikke samme tyngde, ettersom Høyre og regjeringen offentlig ikke stilte seg bak representasjon, slik tilfellet var i Arbeiderpartiet. Arbeiderpartiets anerkjennelse av PLO ble presisert av Gro Harlem Brundtland i Norsk utenrikspolitisk årbok, hvor hun uttalte at «Krigen har ytterligere understreket behovet for å trekke palestinerne med i fredsdrøftelsen, ved at PLO anerkjennes som forhandlingspart og uttrykk for det palestinske folks ønsker og vilje».²⁵⁷

5.7 Regjeringens nei til PLO-kontor

I juni 1983 ble den rene Høyre-regjeringen utvidet med 4 statsråder fra Kristelig folkeparti og 3 statsråder fra Senterpartiet. Den største og mest omtalte Midtøsten-relaterte saken regjeringen måtte hankses med, var behandlingen av PLOs ønske om å opprette et informasjonskontor i Oslo. Forholdet mellom KrFs og Høyres standpunkter var særlig relevant for utfallet i denne saken. Selv om KrF hadde nærmet seg Høyres offisielle standpunkt, var det likevel uenighet tilknyttet Israel-Palestina-konflikten allerede før saken om PLOs informasjonskontor kom opp til drøfting, noe som ble særlig tydelig under regjeringsforhandlingene.

For det første ble Kåre Kristiansen under regjeringsforhandlingene avvist som utenriksministerkandidat grunnet hans Midtøsten-syn. Willoch uttalte at han måtte anstrenge seg for ikke å bli forarget da Kjell Magne Bondevik foreslo Kristiansen som kandidat, og begrunnet avvisningen med Kristiansens «alt for Israel»-holdning til striden mellom arabere og jøder og hans tendens til raske og lite overveide uttalelser.²⁵⁸ Men beslutningen om å avvise Kristiansens kandidatur var nok ikke bare tilknyttet hans pro-israelske engasjement. Arne Skauge hevder at Kristiansens holdninger til Israel-Palestina-konflikten ikke var avgjørende for avvisningen, men kobler det snarere til Willochs ønske om at Høyre burde bemanne stats-, finans- og utenriksministerposten, hjørnesteinene for å ha kontroll over en overordnet politikk.²⁵⁹ Erik Nessheim hevder at den reelle begrunnelsen snarere var knyttet til at Kristiansen ikke var i besittelse av de arbeidsevner som krevdes i utenriksministerposten,

²⁵⁷Valter, Angell, red, *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982, 1983*, s 85

²⁵⁸ Willoch, Kåre, *Minner og Meninger 3: Statsminister*, (Oslo: Schibsted, 1990) s 246

²⁵⁹ Intervju med Arne Skauge 22.01.2013. Bærum

og påpeker at Kristiansens «...Midtøsten-syn ikke var mer avgjørende for hans stilling i regjeringen enn at han faktisk ble oljeminister, som hadde med alle oljesjeikene å gjøre».²⁶⁰

Selv om årsakene til beslutningen om å avvise Kristiansens utenriksministerkandidatur må nyanseres, eksisterte det fortsatt uenigheter mellom de to partienes standpunkter til Israel-Palestina-konflikten. Dette kom klart til uttrykk da Israels statsminister Menachem Begin gikk av i august 1983. Kåre Willoch gav sin israelske kollega en negativ attest da han uttalte at den israelske statsministeren hadde ført det han betegnet som en mildest talt kontroversiell utenrikspolitikk. I følge VG ble Willochs utspill ikke tatt nådig opp av olje- og energiministeren, som så ut til å forsvare Begins politikk. Kristiansen hevdet at ingen israelsk regjering ville tørre å ta sjansen på å trekke de israelske styrkene ut av Libanon og la PLO få et nytt fotfeste der. Videre påpekte han at ingen israelsk regjering ville gjenopprette grensene fra 1967, og at ingen måtte innbille seg at noen israelsk regjering ville gå inn for opprettelsen av en palestinsk stat på Vestbredden. Kristiansen forsikret velgerne om at israelsk utenrikspolitikk ikke ville bli endret, og mente at Begin ikke hadde vært noen ytterliggående politisk leder. Kommentarene fra disse to avspeilet altså fortsatt et ulikt syn på Israel-Palestina-konflikten hos de to partiene. VG trakk det så langt som å hevde at Begins avgang føyde seg inn i rekken av valgkamptemaer som splittet regjeringen Willoch, og påpekte at det ikke var noe nytt at det var uenighet i Midtøstenspørsmålet, men at Høyre gradvis hadde fjernet seg fra de Israel-vennlige synspunkter som særlig Kåre Kristiansen stod for.²⁶¹

Med dette som bakgrunn fortoner saken om PLO-kontoret seg særlig interessant. Som vi har sett var flere av Høyres stortingsrepresentanter positive til dialog med PLO, og det er nærliggende å tro at de samme politikerne stilte seg positive til en eventuell opprettelse av et informasjonskontor. Det samme så ut til å være tilfelle for regjeringen som lenge gav uttrykk for at opprettelsen av et informasjonskontor skulle gå i orden. Men i januar 1985 gikk en samlet regjering inn for å nekte PLOs tiltenkte representant Abdul-Rahman Alawi oppholdstillatelse, og hindret slik opprettelsen av et informasjonskontor i Oslo.

Hvordan var prosessen som ledet frem til det endelige avslaget? PLO hadde åpnet kontorer i flere land i løpet av 1970-tallet, og enkelte av disse var blitt gitt diplomatisk status. Organisasjonen ønsket også å opprette et informasjonskontor i Norge, og fikk i februar 1981 beskjed fra utenriksdepartementet om at de kunne få adgang til å opprette et kontor på linje med det som fantes i Stockholm; et ordinært informasjonskontor uten formalisert kontakt med

²⁶⁰ Intervju med Erik Nessheim, 20.09.2012. Oslo.

²⁶¹ «Midt-Østen-uenighet i B-regjeringen: Kåre/Kåre i Begin-smell.», VG, 30.08.1983 s 3

Utenriks- og Forsvarsdepartementet. Organisasjonen var likevel svært diskret overfor den sterke pro-israelske holdningen i Norge, og fulgte ikke opp saken før i oktober 1984.²⁶²

Spørsmålet om PLO-kontor i Norge ble første gang behandlet av regjeringen under regjeringsskonferansen 11. oktober 1984. Den 9. oktober hadde Svenn Stray sendt rundt et notat til regjeringens medlemmer om utenriksministerens syn på spørsmålet om opprettelse av et PLO-kontor i Norge. Statssekretær Thorbjørn Frøysnes hadde forberedt UDs notat, som pekte på at det var norsk politikk å gi frigjøringsorganisasjoner rett til å fremme sine saker. Saken ble ikke drøftet av regjeringens medlemmer, men det ble gitt tilslutning til de synspunkter utenriksministeren hadde lagt til grunn, og det var enighet om at statssekretær Arne Skaug skulle legge notatet til grunn i sine kontakter med pressen.²⁶³

31.oktober 1984 la Mona Røkke frem regjeringens syn i Stortingets spørretime. Justisministeren uttalte at enhver hadde tilgang til å drive informasjonsvirksomhet i Norge, så lenge vedkommende rettet seg etter norsk lovgivning. Det krevdes altså ingen tillatelse for å opprette informasjonskontor. «Dersom det er tale om at en utlending som ikke er bosatt i Norge skal lede et eventuelt informasjonskontor, må vedkommende ha oppholds- og arbeidstillatelse på vanlig måte før han kan etablere seg i Norge.» Røkke uttalte at en eventuell arbeids- og oppholdstillatelse ikke ville innebære noen som helst politisk standpunkttagen fra regjeringens side til de underliggende konfliktforhold i Midtøsten.²⁶⁴

Arne Skaug formidlet et lignende syn til pressen. Skaug uttalte at regjeringens ledelse ikke hadde prinsipielle motforestillinger mot en PLO-representasjon i Oslo. De palestinske representantene kunne påregne oppholdstillatelse så lenge de ikke hadde vært delaktig i terrorvirksomhet, men de kunne ikke innvilges diplomatisk eller offisiell status, fordi organisasjonen ikke representerte en etablert statsdannelse.²⁶⁵ Spørsmålet om informasjonskontor var dermed i realiteten blitt et spørsmål om oppholdstillatelse for PLOs representant. Utad fremstod regjeringen positiv og det så ut til at kontoret kunne bli opprettet. Men da saken kom opp igjen på regjeringsskonferansen 29. november meldte, motforestillingene seg fra enkelte av regjeringens medlemmer.

Statsråd Johan J. Jakobsen var den første som kommenterte saken. Han viste til tidligere drøftinger i regjeringen og uttalte at det kunne være tvil om hva regjeringen tidligere hadde besluttet. Han mente at regjeringen tidligere hadde lagt til grunn at det ville være vanskelig å

²⁶² Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 35 og Tveit, Odd Karsen, *Krig og diplomati*, 2005, s 185

²⁶³ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/F/L0005, Referat, «Regjeringsskonferanse torsdag 11.oktober 1984» s 8-9 og Tveit, Odd Karsten, *Krig og diplomati*, 2005, s185

²⁶⁴ St.tid (1984-1985) s 495

²⁶⁵ «PLO-kontor i Norge», Aftenposten, 13.11.1984, s 2

nekte opprettelsen av et PLO-kontor i Oslo, men viste også til at andre medlemmer av regjeringen hadde gitt uttrykk for hva resultatet burde bli. Olje- og Energiminister Kåre Kristiansen var blant disse. Til *Aftenposten* fortalte han om sin oppfordring til justisminister Mona Røkke om å nekte oppholdstillatelse for palestinske talsmenn i vårt land. Kristiansen uttalte at dersom et slikt kontor skulle tillates, måtte det i hvert fall ikke bemannes av palestinere, men av nordmenn.²⁶⁶ Når det gjaldt informasjonskontoret jobbet Kristiansen, i følge Arne Skauge, alt han kunne ut fra sin posisjon mot at kontoret skulle bli opprettet. «Han så et informasjonskontor nærmest som å anerkjenne PLO».²⁶⁷

Selv om ingen av regjeringens andre statsråder uttalte seg like bastant som KrF-høvdingen, var det flere, på lik linje med Kristiansen²⁶⁸, som tok stilling til hvordan resultatet burde bli, deriblant Svenn Stray. Under regjeringsskonferansen ønsket Stray å reservere seg på ett punkt; han mente man skulle si at saken skulle behandles «på vanlig måte», og ikke si noe om hvordan søknaden faktisk skulle behandles, fordi dette i siste instans var en politisk beslutning. Dette tyder på at Svenn Stray selv var motstander av opprettelsen av informasjonskontor for PLO. For det andre uttalte Stray seg stikk i strid med det Mona Røkke i oktober hadde slått fast i Stortinget på vegne av regjeringen, da hun presiserte at en eventuell arbeids- og oppholdstillatelse ikke ville innebære noen som helst politisk standpunkttagen fra regjeringens side til de underliggende konfliktforhold i Midtøsten.

Statsråd Kjell Magne Bondevik ba om at man måtte få tilstillet en nærmere redegjørelse for saken før den senere ble drøftet i regjeringen. Bondevik uttalte også at han var enig med utenriksministeren i at man måtte ta tilstrekkelig tid til behandling, og at den som avgjorde saken måtte ha anledning til både å si ja og nei til en søknad. Bondeviks presisering av at man også måtte ha mulighet til å si nei, indikerer at også han var motstander av kontoret, og at han ønsket å markere en motvekt til regjeringens offentlige uttalelser som gav uttrykk for at PLO ville få opprette et kontor.

Utenriksminister Strays holdning så ut til å forbause statssekretær Arne Skauge, som presiserte at han i uttalelser til pressen hadde basert seg på notatet fra utenriksdepartementet og justisministerens svar i Stortinget. Hvis man skulle legge justisministerens svar i Stortinget til grunn, ville det i følge Skauge være vanskelig å si nei til den person som søkte hvis det ikke heftet noe spesielt ved vedkommende. Skauge hadde tidligere også uttalt at det ville være

²⁶⁶ «PLO-kontor i Norge», *Aftenposten*, 13.11.1984, s 2

²⁶⁷ Intervju med Arne Skauge 22.01.2013, Bærum

²⁶⁸ Kåre Kristiansen var ikke tilstede på regjeringsskonferansen 29 november 1984.

urimelig å bruke innvandringsstoppen til avvise PLO-representanter som skulle drive et PLO-kontor, slik som det så ut som om Svenn Stray nå gikk inn for.²⁶⁹

Statsråd Reidun Brusletten (KrF) var også forbauset over at det ikke under tidligere drøftinger i regjeringen hadde vært større motstand mot en slik søknad. Hun påpekte derimot at de reaksjoner som senere var kommet hadde medført at man hadde ønsket om å gi synspunkter på saken. Selv om Brusletten ikke åpenlyst protesterte mot kontoret, er det tydelig at reaksjonene hun omtalte kom fra eget parti, som ikke ønsket opprettelsen av et slikt kontor. Til slutt opplyste statssekretær i justisdepartementet, Tore Husebø (H), at PLOs søknad var ankommet og at Statens utlendingskontor innhentet opplysninger på vanlig måte. Han informerte videre om at man ville ta den tid som trengtes for behandling av saken.²⁷⁰

Selv om det ikke kom like klart til uttrykk under regjeringskonferansen hevdet *Aftenposten* at det var klar uenighet i regjeringen. Kristelig Folkepartis statsråder gikk imot, mens begge syn gjorde seg gjeldende i Høyre og Senterpartiet.²⁷¹ Dette synet kom også til uttrykk da parlamentarisk leder Jo Benkow i desember 1984 informerte gruppestyret om den pågående saken. «Det er delt oppfatning i Regjeringen, også blant Høyres statsråder. De får ta den tid de trenger. Det er galt hva man enn gjør».²⁷²

Hvordan var så stemningen utenfor regjeringskvartalet? Fra Høyre var det Jo Benkow som i offentligheten markerte størst motstand mot kontoret. I slutten av november 1984 var Benkow hovedtaler ved et møte som organisasjonen Med Israel for fred holdt i Oslo. Han uttalte da at «Regjeringen anstrenger seg for å avvise PLO-kontoret». I følge Benkow, som understreket at han talte for egen regning, ville ikke et slikt kontor drive informasjon, men ren propaganda.²⁷³ Stortingsrepresentant Hallgrim Berg tok også til orde mot etableringen av et informasjonskontor, gikk hardt ut mot regjeringen og kritiserte dens vektlegging av ytringsfrihet som argumentet for at PLO kunne få etablere et kontor. Berg uttalte at organisasjonen slettes ikke hadde moderert seg, slik det ble hevdet. Han viste til at det «står hamra fast i PLO sitt charter at Israel skal utslettast...Eit "informasjonskontor" i fredsprisens hovudstad vil bli nytta i den arabiske heimepropagandaen og i internasjonale fora for alt det måtte vera verd».²⁷⁴

Foruten Benkow og Berg, var det en rekke krefter som samlet seg i kampen mot opprettelsen av et informasjonskontor i Norge. Av de politiske partiene var det KrF og Frp

²⁶⁹ «Skal vi invitere terrorister» VG, 15.10.1984 s 36

²⁷⁰ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/F/L0005, Referat, «Regjeringskonferanse torsdag 29.november 1984», s 11-13

²⁷¹ «Derfor sa Justisdepartementet nei: Terroristkontakt ved PLOkontor» Aftenposten 18.01.1985, s 4

²⁷² HGS 17.12.1984

²⁷³ «Kampanje mot PLO trolig årsak», Aftenposten, 16.01.1985 s 4

²⁷⁴ «PLO-kontor i Oslo?», Aftenposten Morgen, 09.01.1985, s 26

som protesterte sterkest. I tillegg gikk en rekke kristelige organisasjoner mot kontoret, sammen med jødiske familier. Justisdepartementet, Utenriksdepartementet, Høyres hus og Høyres stortingsgruppe mottok kraftige protester fra enkeltpersoner over hele landet, og en meningsmåling utført av Norges Markedsdata for *Aftenposten*, før nyttår, viste at et fåtall av de spurte ønsket at PLO skulle få tillatelse til å opprette et Oslo-kontor. 18 % var for, 45 % var mot og 37 % var i tvil eller hadde ikke gjort seg opp en mening.²⁷⁵

Men innenfor Høyre var det også de som åpenlyst støttet opprettelsen av et informasjonskontor. Arne Skaug, som nevnt ovenfor, hadde i ytringsfrihetens navn ment at oppholdstillatelse for PLOs tiltenkte representant ville være en gjennomførbar affære. Kaci Kullmann Five, Høyres første viseformann, hadde også gitt klart uttrykk for at PLO burde få tillatelse til å etablere seg i Oslo.²⁷⁶ Foruten disse hadde Unge Høyres nye leder Kai Henriksen gitt uttrykk for støtte til et informasjonskontor, i tillegg til Harald U. Lied, som ikke hadde noe i mot opprettelsen av et PLO-kontor i Oslo, med den begrunnelse at man burde høre på både jøder og arabere.²⁷⁷ I følge *Aftenposten* representerte disse et mindretall i Høyres stortingsgruppe, men de hadde støtte blant embetsmennene i Utenriksdepartementet. Det så også lenge ut til at mindretallet i Høyres stortingsgruppe ville få gehør for sitt syn. Så sent som 11. januar 1985 konkluderte statssekretær i UD, Thorbjørn Frøysnes, med at det ikke var noe avgjørende til hinder for å opprette et informasjonskontor i Norge. Notatet ble sendt til justisminister Mona Røkke og statsministerens kontor. Men så skal det ha skjedd noe innad i Høyre som forplantet seg videre til UD, og kort tid etter måtte Frøysnes lage et nytt notat uten konklusjon, hvor den siste siden kun inneholdt en rekke punkter til spørsmål som muligens ville komme fra mediene.²⁷⁸

5.8 Endelig avslag: Innvandringsstopp, politiske kvaler og terrorfrykt

Justisdepartementets konklusjon ble lagt frem av Mona Røkke på regjeringsskonferansen 15. januar 1985, hvor det ble opplyst om det ikke var funnet grunnlag for å gi oppholds- og arbeidstillatelse for en utenlandsk representant for PLO. Avslaget ble gitt en politisk begrunnelse i tråd med Sverre Strøms syn, stikk i strid med det Arne Skaug hadde varslet høsten 1984. Røkke opplyste at vedtaket om å nekte Alawi oppholdstillatelse var truffet etter en politisk helhetsvurdering som justisdepartementet var kommet frem til etter konsultasjon

²⁷⁵ «Kampanje mot PLO trolig årsak», *Aftenposten*, 16.01.1985 s 4

²⁷⁶ «Skarp opposisjonskritikk», *Aftenposten*, 16.01.1985 s 4

²⁷⁷ Skal vi invitere terrorister» VG, 15.10.1984 s 36, «UH og PLO», *Aftenposten* 28.01.1985, s 2

²⁷⁸ Tveit, Odd Karsten, *Krig og diplomati*, 2005, s 189

med Utenriksdepartementet. En person med lovlig opphold i Norge kunne derimot opprette et PLO-kontor. Noe annet ville ha vært et anslag mot ytringsfriheten mente justisministeren.²⁷⁹

Men hva bestod den politiske helhetsvurderingen av, og hvorfor snudde Høyre i dette spørsmålet? Begrunnelsen Mona Røkke presenterte var tre-delt: For det første hadde utgangspunktet for justisdepartementet vært at ingen utlending etter gjeldende fremmedlovgivning hadde krav på å komme til Norge, til tross for at regjeringen tidligere hadde uttalt at PLO-representanten kunne regne med opphold så lenge hans vandel var plettfri. Da man ikke hadde funnet noe klanderverdig ved representanten, var det tydelig at avslaget på søknaden om oppholdstillatelse skyldtes andre forhold.

Dette skyldtes for det andre de politiske kvalene regjeringen hadde ved PLOs representasjon i Norge. PLOs erklærte målsetting om intensivt krigføring mot Israel rundt nyttår var en viktig del av justisdepartementets helhetsvurdering. PLOs erklæring brøt med det ufravikelige norske standpunkt om Israels rett til å leve innenfor sikre og anerkjente grenser, og bekreftet Høyres tradisjonelle vurdering om å ikke anerkjenne PLO. Røkke uttalte at det var en klar forskjell mellom opprettelse av et kontor ledet av en representant for en organisasjon som Norge ikke godkjenner, og folk som kan drive informasjon fra et annet utgangspunkt.²⁸⁰

For det tredje spilte sikkerhetshensyn ved PLOs representasjon en avgjørende rolle i den endelige beslutningen, og det er god grunn til å tro at disse hensyn var avgjørende da Frøysnes konklusjon ble forkastet. Mona Røkke opplyste regjeringsmedlemmene, og senere pressen, om at man i vurderingen hadde trukket inn de sikkerhetsmessige problemer som var knyttet til saken.²⁸¹ Noen dager etter Røkkes uttalelser, utdypet Arne Skauge på en pressekonferanse grunnlaget for beslutningen. Skauge opplyste at Norge hadde fått opplysninger om at PLO-kontorer i andre land hadde hatt kontakt med terrorister og medvirket til illegal innvandring. «Det er klart at ingen nasjon er interessert i å ha en virksomhet i landet som kan være en stimulans til ulovlig virksomhet». Skauge, som på forhånd stilte seg positiv til et slikt kontor, understreket at han ble overbevist om at rapportens innhold var grunnlag godt nok for

²⁷⁹ Kåre - RA/PA-1520/F/L0006, Referat, «Regjeringskonferanse tirsdag 15. januar 1985», s 25-27. Til pressen opplyste Røkke at det var ikke funnet noe klanderverdig eller kriminelt ved Abdul Rahman Alawi. Undersøkelsen som var foretatt hadde ikke ført til mistanke om at han skulle ha operert som terrorist eller foretatt seg noe ulovlig i Vest-Tyskland hvor han tidligere hadde vært stasjonert. «PLOs søknad om informasjonskontor avslått», Aftenposten, 16.01.1985, s 4

²⁸⁰ Kåre - RA/PA-1520/F/L0006, Referat, «Regjeringskonferanse tirsdag 15. januar 1985», s 25-27 og «PLOs søknad om informasjonskontor avslått», Aftenposten, 16.01.1985, s 4

²⁸¹ Storbritannia, Tyskland, Østerrike og Sverige var blitt forespurt om sine erfaringer med et PLO-kontor. Storbritannia mente det var en fordel med et kontor med moderate representanter, Sverige hadde ensidige negative synspunkter. Kåre - RA/PA-1520/F/L0006, Referat, «Regjeringskonferanse tirsdag 15. januar 1985», s 25-27 og «PLOs søknad om informasjonskontor avslått», Aftenposten, 16.01.1985, s 4

regjeringens avslag, og i følge *Aftenposten* var etterretningsinformasjonen av en slik karakter at alle tre regjeringspartier fant det enkelt å akseptere at søknaden ble avslått.²⁸² Både Kåre Willoch og Arne Skauge har i ettertid hevdet at disse opplysningene var utslagsgivende for det endelige avslaget.²⁸³

5.9 Makt i de foldede hender

Selv om sikkerhetshensyn ble omtalt som hovedårsaken til avslaget, ligger det en rekke indikasjoner til grunn for å hevde at regjeringen hadde bestemt seg for å nekte Alawi opphold før etterretningsinformasjonen så ut til å ha nådd justisdepartementet.²⁸⁴ Som vi så ovenfor, hadde Kåre Kristiansen tatt et klart standpunkt til hva resultatet burde bli før søknaden var ferdig behandlet, og det så ut til at Kjell Magne Bondevik og Sverre Stray på regjeringsskonferansen 29. november gikk inn for det samme. I tillegg hadde Jo Benkow opplyst fra Med Israel for freds talerstol at «Regjeringen anstrenger seg for å avvise PLO-kontoret». Hva var årsaken til dette? Føyde Høyre seg etter KrFs vilje for å holde regjeringen samlet, eller var motstanden mot PLO fortsatt så stor i Høyre at partiets statsråder selv gikk inn for det endelige vedtaket?

En rekke aviser hevdet at det endelige avslaget i realiteten skyldtes at Høyres statsråder føyde seg etter KrFs vilje. *Aftenposten* skrev at det fra politisk hold ble påpekt at saken måtte få dette utfallet. «Var det blitt fattet et annet vedtak ville det ikke vært mulig å holde regjeringen sammen».²⁸⁵ KrF-avisen *Folkets Framtid* skrev at «Dette er i grunnen også igjen en bekreftelse på den innflytelse Kristelig Folkeparti har i regjeringen, hvilken tyngde og gjennomslagskraft våre statsråders argumentasjon har.» Avisen var sterkt i tvil om beslutningen hadde blitt den samme om ikke KrF hadde vært med under drøftingen av denne saken i regjeringen. *Arbeider-Avisa* hevdet at «Det som har skjedd er uten tvil at KrF-statsrådene har satt regjeringsskollegiet i en skrustikke. De har stilt ufravikelige krav om avslag, og igjen har det vist seg at det er makt i de foldede hender».²⁸⁶

Noe ultimatum kom ikke frem på regjeringsskonferansen, men man kan ikke utelukke at ufravikelige krav ble stilt på «kammerset». I følge Lars Roar Langslet ville regjeringen ha

²⁸² «Derfor sa Justisdepartementet nei: Terroristkontakt ved PLOkontor», *Aftenposten* 18.01.85 s 4 og «Ingen hestehandel om PLO: Fastholder terrorfrykt», VG, 19.01.85 s 4

²⁸³ Intervju med Arne Skauge 22.01.2013, Bærum og Intervju med Kåre Willoch, 15.01.2013. Oslo

²⁸⁴ Det ser ut som om etterretningsopplysningene var kommet inn sent i prosessen. De var ikke diskutert på regjeringsskonferansen i november, ei heller var de oppe til diskusjon i Høyres gruppestyre i slutten av desember.

²⁸⁵ «Kampanje mot PLO trolig årsak», *Aftenposten* 16.01.1985, s 4

²⁸⁶ «Nei til PLO», VG: 21.01.1985, s 2

blitt splittet om man hadde godtatt søknaden.²⁸⁷ Statssekretær for utenrikske saker ved Statsministeren kontor, Nils Morten Udgaard, hevder det samme, og mener hovedårsaken til avslaget var hensynet til KrF, og regjeringens samhold. «Man måtte unngå strid i saker som ikke var viktige».²⁸⁸

Den viktigste saken for Høyre var som tidligere nevnt sikkerhetspolitikken. Debatten om sikkerhetspolitikken kom opp igjen våren 1984, hvor Høyres stortingsmelding om sikkerhet og nedrusting fra 1982 ble behandlet. Høyre, som ønsket fortsatt lojalitet til NATOs dobbeltvedtak,²⁸⁹ stod i mot Arbeiderpartiet, som ønsket en formulering som innebar at NATO og Warszawapakten inntil videre burde innstille sine rakettutplasseringer som et tillitsskapende tiltak for å komme i gang igjen med forhandlinger.²⁹⁰ For Høyre ble det viktig å finne en felles formulering som ikke levnet tvil om at de tre partiene sto klart på NATOs dobbeltvedtak. Til tross for uenighet, klarte de tre partiene å bli enige om en innstillingstekst våren 1984. Sentrumpartiene fikk med dette økt forståelse for sikkerhetspolitikken betydning for koalisjonens videre liv, mens Høyre på sin side ble minnet om behovet for å tilfredsstille KrF og SP.²⁹¹ Saken om PLO-kontoret kan dermed forstås i den samme konteksten; som et tiltak for å blidgjøre KrF, for slik å holde koalisjonen samlet. Det er liten tvil om at KrF ble blidgjort. Da justisministeren la frem konklusjonen på regjeringsskonferansen 15. januar, uttalte Kjell Magne Bondevik at han ikke hadde noe å bemerke til konklusjonen, og at han var tilfreds med resultatet.²⁹²

5.10 Intern opposisjon og likegyldighet

Avslaget på Alawis søknad kan imidlertid også ha vært et tiltak for å blidgjøre Israel-venner i eget parti. Jo Benkow hadde gått kraftig ut mot PLOs eventuelle representasjon, og Sverre Stray så også ut til å foretrekke et resultat som endte med avslag. Dermed lå det et betydelig press for å få til et avslag fra to av Høyres mest sentrale politikere. I tillegg til presset fra en rekke organisasjoner og privatpersoner, samt meningsmålingen som viste at et flertall var mot opprettelsen av et PLO-kontor, kan dette ha gjort det lettere for regjeringen å arbeide for å finne en begrunnelse for å si nei til informasjonskontor.

²⁸⁷ Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012, Oslo

²⁸⁸ Intervju med Nils Morten Udgaard, 13.11.2012, Oslo og Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012, Oslo

²⁸⁹ «Dobbeltvedtaket» dreide seg om plassering av mellomdistanseraketter i Europa, samtidig som man tilbød Warszawapakten forhandlinger om fjerne disse rakettene, for slik å legge press på Sovjet om nedrustning.

²⁹⁰ «Regjeringspartiene søker rakettenighet», Aftenposten 15.05.1984 s 3

²⁹¹ Notaker, Hallvard, *Høyres historie 1975-2005*, 2012, s 153-1962 Høyre måtte blant annet gi etter for KrFs press om kontrolltiltak for å begrense handelen med apartheid-regimet i Sør-Afrika

²⁹² Kåre - RA/PA-1520/F/L0006, Referat, «Regjeringsskonferanse tirsdag 15. januar 1985», s 25-27

Erik Nessheim innrømmer at noe av begrunnelsen for å si nei kan ha vært for å berolige Jo Benkow, men han kan ikke huske at det var noen i regjeringen som ivret etter opprettelse av et informasjonskontor. Verken Astrid Gjertsen, Lars Roar Langslet, Arne Skauge eller Kåre Willoch kan erindre noen stor debatt om dette. Det kan dermed se ut som om mediene overvurderte uenigheten innad i regjeringen. Det så med andre ord lenge ut til at kontoret ville bli opprettet, ikke fordi noen i regjeringen virkelig ønsket det, men fordi man ikke hadde en god nok begrunnelse for å gi avslag. Selv om et mindretall i Høyres stortingsgruppe, og sannsynligvis enkelte av Høyres statsråder, var positive til et PLO-kontor, er det god grunn til å tro at dette, for de gjeldende politikerne, ikke var en vanskelig sak å gi etter i. Nils Morten Udgaard hevder at saken heller ikke var viktig for Five og Skauge, som hadde vært de sterkeste talspersonene i Høyre for opprettelsen av et kontor.²⁹³ Five uttalte til *Aftenposten* at hun ikke trodde regjeringens avgjørelse ville føre til noe opprør i Høyre. Hun regnet med at folk i Høyre som tidligere hadde gått inn for at en palestiner burde få etablere et informasjonskontor i Norge, likevel ville akseptere regjeringens avslag og begrunnelsen for denne.²⁹⁴ Fives påstand viste seg å stemme, ingen Høyre-politikere protesterte åpenlyst mot regjeringens avgjørelse.

5.11 PLO-skeptisk Willoch

Hva var så Kåre Willochs standpunkt til en eventuell opprettelse av informasjonskontor for PLO? I 2004 uttalte Willoch: «...jeg må umiddelbart innrømme at vi samtidig nektet PLO å etablere seg med kontor her i Oslo. Det var feil».²⁹⁵ Gikk Willoch motvillig med på vedtaket om å nekte PLO informasjonskontor, eller var dette en mening han utviklet i ettertid?

Astrid Gjertsen mener Willochs uttalelse må sees som et uttrykk for etterpåklokskap, og hun kan ikke erindre at Willoch selv gikk inn for at man burde opprette et informasjonskontor.²⁹⁶ Dette bekreftes av Erik Nessheims innlegg i Høyres gruppestyre 17. desember 1984. Nessheim informerte Høyres stortingspolitikere om at Willoch «vil helst at vi finner en holdbar begrunnelse for å si nei, men den er meget vanskelig å finne».²⁹⁷ Dette viser at Willoch, som Kåre Kristiansen, Halgrim Berg og Jo Benkow,²⁹⁸ hadde tatt et klart standpunkt mot opprettelse av informasjonskontoret før justisdepartementet hadde fått etterretningsinformasjonen som gjorde det endelige avslaget mulig.

²⁹³ Intervju med Nils Morten Udgaard, 13.11.2012, Oslo

²⁹⁴ «Skarp opposisjonskritikk», *Aftenposten*, 16.01.1985, s 4

²⁹⁵ «Den gamle mannen og hatet», *Bergens Tidende Morgen*, 29.05.2004, s 47

²⁹⁶ Telefonintervju med Astrid Gjertsen, 08.11.2012

²⁹⁷ HGS 17.12.1984

²⁹⁸ Og angivelig også Stray og Bondevik.

Men hvorfor ønsket Willoch avslag? Uttalelsen kan tolkes i to retninger. Enten ønsket Willoch av hensyn til «borgfreden» i regjeringen å finne en begrunnelse for å avslå søknaden, eller så ønsket han med utgangspunkt i sitt personlige ståsted et avslag. Erik Nessheim støtter antagelsen om at Willoch personlig var motstander av et slikt kontor. «...jeg tror ikke Willoch som statsminister ville ha gått inn for en linje han absolutt var i mot bare fordi noen mente noe annet».²⁹⁹

Willochs uttalelser under regjeringskonferansen 29. november 1984 ser ut til å bekrefte Nessheims antagelser. Her uttalte Willoch at han var forbauset over at det ikke var anmeldt motforestillinger mot det synspunkt at det ville være vanskelig, eller umulig å finne en akseptabel begrunnelse for å si nei til et tiltenkt kontor. Willoch gjorde det klart at han imidlertid ikke hadde protestert selv, idet han heller ikke hadde sett hvordan et avslag ville kunne kombineres med partiets prinsipielle holdning til informasjon.³⁰⁰ Willoch sa med dette i praksis at han selv ikke ønsket at PLO skulle få etablere seg i Norge, men at man i realiteten ikke hadde noe valg. Dette endret seg imidlertid da justisdepartementet fikk opplysninger fra etterretningstjenesten som advarte mot at et slikt kontor økte risikoen for terrorhandlinger, både fra og mot kontoret. Willoch fikk med dette den holdbare begrunnelsen for å si nei som tidligere hadde vært så vanskelig å finne, og han har i ettertid uttalt at både han og resten av regjeringen syntes dette var et brukbart argument for å si nei.³⁰¹

Willoch presiserte under regjeringskonferansen 15. januar 1985 at man ikke tok opp spørsmålet om informasjonskontor eller ikke, idet saken bare gjaldt en søknad om innvandring med det formål å drive slik virksomhet. Willoch har i ettertid hevdet at han ikke hadde noen motforestillinger da den norske statsborgeren med palestinsk opphav, Omar Kitmitto, etablerte et informasjonskontor i 1986. Forskjellen mellom et kontor drevet av en norsk statsborger og en palestinsk innvandrers var i følge Willoch at risikoen for at informasjonskontoret skulle trekke til seg voldelige handlinger var mindre når det ble drevet av en norsk borger.³⁰² I tillegg var det, til tross for at regjeringen annonserte at kontoret ikke ville få diplomatisk status, mindre politisk anerkjennende om representanten var en norsk statsborger. I følge Arne Skauge var hele poenget for PLO at disse kontorene var et lite skritt på anerkjennelsens vei, mot diplomatisk representasjon. «Om en norsk statsborger skulle lage kontor, og spre positiv informasjon, ville ikke dette ha hatt den samme representativitet for

²⁹⁹ Intervju med Erik Nessheim, 20.09.2012, Oslo.

³⁰⁰ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/F/L0005, Referat, «Regjeringskonferanse torsdag 29.november 1984», s 11-13

³⁰¹ Intervju med Kåre Willoch, 15.01.2013, Oslo

³⁰² Intervju med Kåre Willoch, 15.01.2013, Oslo

PLO».³⁰³ At Kåre Willoch ikke ønsket et informasjonskontor drevet av en palestinsk utsending fra PLO styrker også påstandene fra tidligere i kapittelet om at Willoch ikke var så palestinsk-vennlig som Hallvard Notaker og Rolf Tamnes har hevdet. Willochs tilsynelatende personlige ønske om å finne en begrunnelse for avslag står i særlig kontrast til Tamnes påstand om at Willoch ønsket en oppmykning i forholdet til PLO.

5.12 Sammenfattende vurderinger

Endret så Høyres og Kåre Willochs holdninger til Israel-Palestina-konflikten seg nevneverdig i årene 1981-1986? Det er åpenbart at de offisielle reaksjonene mot Israels invasjon av Libanon, fra ledelsen i regjeringen og partiet, vitnet om et mer negativt syn på Israel enn det som tidligere hadde kommet til uttrykk. Dette fikk imidlertid ikke noe konkret utslag for Norges tradisjonelt vennskapelige forhold til Israel. Libanonkrigen førte heller ikke til store endringer i synet på PLO eller en palestinsk stat. Regjeringen holdt den samme restriktive linjen overfor PLO, og ville ikke anerkjenne organisasjonen eller gå inn i dialog før en anerkjennelse av Israel var på plass. Dette i motsetning til Arbeiderpartiet som mente krigen ytterligere hadde understreket behovet for å anerkjenne organisasjonen.

Selv om Høyre støttet palestinernes legitime nasjonale rettigheter og kravet om selvbestemmelse, innebar ikke dette støtte til en uavhengig palestinsk stat slik blant annet Arbeiderpartiet hadde gått inn for. Høyres syn fikk derimot et mer konkret uttrykk høsten 1982, gjennom deres støtte til Reagan-planen som gikk inn for en føderasjon mellom Jordan og palestinerne på Vestbredden. Forskjellen mellom den linje som ble etablert mellom 1977 og 1981 og den som ble videreført som regjeringens offisielle politikk var dermed minimal. Der det hadde skjedd en endring var ved den store oppslutningen utad om den balanserte linjen som Willoch hadde fremmet fra 1977 til 1981. Partiet som helhet var kommet i takt med dette standpunktet, og selv Jo Benkow og Sverre Strøm, som tidligere hadde uttalt seg svært Israel-vennlig, kritiserte nå for første gang israelsk politikk, og talte for palestinsk selvstyre. Hva gjelder Kåre Willoch førte ikke krigen til så stor bevegelse i hans syn som han og andre i ettertid har hevdet. Israels invasjon førte utvilsomt til et mer negativt syn på Israel og landets politikk, noe Willochs skarpe uttalelser vitner om. Men krigen forsterket kun hans synspunkt på Israels politikk som for kompromissløs, en oppfatning som åpenbart hadde ligget latent i ham fra 1977. Willoch endret heller ikke synet på PLO eller en palestinsk stat. Willoch støttet fortsatt palestinernes selvbestemmelsesrett uten å ta et konkret standpunkt til

---

³⁰³ Intervju med Arne Skaug 22.01.2013, Bærum

hvordan dette skulle realiseres, og anerkjennelse av PLO var fortsatt knyttet til organisasjonens anerkjennelse av Israels eksistens. Willochs offentlige uttalelser var dermed på linje med hans personlige standpunkt, og det er lite som tyder på at han underkommuniserte en mer palestinskvennlig holdning, med ett unntak, hans stilltiende samtykke til Lundes dialog med Yasir Arafat.

Selv om Willochs holdninger og partiets offisielle politikk forble uendret, var det stor bevegelse innad i partiet, noe som særlig kom til uttrykk gjennom Sveinung Lundes møte med Yasir Arafat i mai 1983. Debatten i etterkant viste at flere av Høyres stortingsrepresentanter ønsket opprettelse av en uavhengig palestinsk stat, anså PLO som eneste legitime representant for palestinerne og var positive til Lundes dialog med Arafat. Denne holdningsendringen var allerede igangsatt etter utenrikskomiteens reise i 1977, men ble forsterket av Libanonkrigen og sannsynligvis også Arafats uttalelser om mulig anerkjennelse av Israel. Det endrede synet på PLO og dialog med organisasjonen forplantet seg derimot ikke videre til regjeringen, noe behandlingen av PLOs ønske om å opprette informasjonskontor i Oslo vitnet om. Selv om det lenge så ut til at PLOs tiltenkte kandidat ville få oppholdstillatelse for å drive informasjonskontor, ble søknaden avslått i januar 1985 av sikkerhetshensyn. Til tross for at sikkerhetshensyn ble avgjørende for den endelige beslutningen, så det likevel ut til at regjeringen arbeidet iherdig mot opprettelse av kontoret allerede før etterretningsinformasjonen var blitt innhentet, noe som i stor grad skyldtes hensynet til det PLO-skeptiske KrF og regjeringens samhold. Men det så også ut til at flertallet av Høyres statsråder og Kåre Willoch heller ikke ønsket opprettelse av et slikt kontor. Det så dermed lenge ut til at kontoret ville bli opprettet, ikke fordi noen i regjeringen virkelig ønsket det, men fordi man ikke hadde en god nok begrunnelse for å gi avslag. Den gyldige begrunnelsen fikk man med etterretningsinformasjonen som advarte mot kontorets terrortilknytning.

KAPITTEL 6: Pro-palestinsk engasjement (1986-1990)

6.1 Innledning

Etter at regjeringen falt i mai 1986, gikk Kåre Willoch over i stillingen som leder for Stortingets Utenriks- og konstitusjonskomite, og var med dette kommet i en posisjon hvor han stod friere overfor eget parti, samt var fristilt fra hensynet til Krf som regjeringspartner. Høsten 1989 trådte Willoch ut av rikspolitikken og inn i stillingen som fylkesmann i Oslo og Akershus, og var med dette også fristilt fra hensynet til Høyres standpunkttagen til Israel-Palestina-konflikten. Hvilken innvirkning hadde Willochs nye posisjoner på hans offentlig uttalte synspunkter på Israel-Palestina-konflikten?

Kåre Willochs standpunkt ble i årene 1986-1990 langt mer palestinskvennlig enn det som tidligere hadde vært tilfelle. For det første gikk han nå inn for dialog med PLO. For det andre var han tydeligere i støtten til en palestinsk selvbestemmelsesrett ved å vise til palestinernes historiske og religiøse røtter i området. For det tredje var han skarpere i kritikken av Israel ved å gi dem hovedansvaret for løsningen av konflikten, i tillegg til å sette spørsmålstegn ved sider av opprettelsen av staten. Hva lå til grunn for denne endringen?

Perioden var preget av flere omveltende hendelser i Midtøsten, deriblant den første intifadaen fra desember 1987-1991, og PNCs de facto anerkjennelse av Israel i november 1988. I september 1988 var Kåre Willoch på reise i Midtøsten med utenrikskomiteen hvor «Tungvannsaken», den pågående intifadaen og PLOs rolle i fredsforhandlingene ble diskutert med israelske myndigheter og lokale palestinske ledere. Hvordan innvirket disse hendelsene og møtene på utviklingen av Willochs standpunkt?

Vi skal også undersøke hvilken innvirkning disse faktorene hadde for resten av Høyre. Bidro hendelsene til en endring i holdningene blant Høyre-politikerne og en endret offisiell politikk? Og skilte Willoch seg fra sine partifellers standpunkt etter høsten 1989, da han ikke lenger var yrkesaktiv politiker med forpliktelser overfor partiet?

6.2 Intifada og endret PLO-politikk

Den første intifadaen ble utløst i desember 1987 etter at fire palestinere mistet livet i en kollisjon med et israelsk militærkjøretøy på Gaza-stripen. Oppstandens virkemiddel var først

og fremst sivil ulydighet, men massedemonstrasjoner og steinkasting mot israelske soldater ble også tatt i bruk.³⁰⁴ Intifadaen fikk hovedsakelig to viktige politiske konsekvenser:

For det første, opprettelsen av Hamas, som representerte et alternativ til PLOs politikk. Deres mål var en palestinsk stat basert på religiøse prinsipper i hele det tidligere Palestina. For det andre førte intifadaen til en mer moderat politikk fra PLOs side. Intifadaen styrket moralen i den palestinske befolkningen, men forverret samtidig forholdene i de okkuperte områdene. Dette førte til at de lokale lederne i de okkuperte områdene innså nødvendigheten av et palestinsk fredsinitiativ, og det ble følgelig lagt press på PLO om å møte kravene som ble stilt til forhandlinger med Israel.³⁰⁵

PLOs endrete politikk ble presentert under Det palestinske nasjonalråds (PNC) kongress i Alger i november 1988, hvor PNC godtok FN-resolusjonene 181, 242 og 338.³⁰⁶ Ved å godta de tre resolusjonene, anerkjente PNC de facto Israel innenfor grensene fra 1949. Med utgangspunkt i den opprinnelige delingsresolusjonen fra 1947, resolusjon 181, proklamerte også PNC en uavhengig palestinsk stat på Vestbredden og Gazastripen, med Jerusalem som hovedstad. Yasir Arafat ble hyllet internasjonalt for PLOs nye moderasjonslinje, og invitert til FNs generalforsamling, men ble nektet innreisevisum av USAs utenriksminister George Shultz, grunnet PLOs terrortilknytning. FN vedtok dermed å flytte generalforsamlingen til Genève hvor Arafat 13. desember gjentok og klargjorde politikken som ble vedtatt i Alger. Arafat tok avstand fra bruken av alle former for terror og godtok resolusjonene 242 og 338.

14. desember avholdt Arafat en pressekonferanse hvor den nye linjen ble ytterligere klargjort, hvilket medførte at USA innledet direkte kontakt med PLO. Israel mente på sin side at dialogen som var blitt opprettet var en feiltagelse som ikke ville hjelpe fredsprosessen, og Statsminister Shamir lanserte dermed sin egen fredsplan i mai 1989.³⁰⁷

6.3 Ny posisjon, nye standpunkter

Kåre Willoch trådte inn som formann i Stortingets Utenriks- og konstitusjonskomite etter den borgerlige koalisjonsregjeringens fall våren 1986. Hans uttalelser om den pågående Israel-Palestina-konflikten var få de to første årene, selv etter utbruddet av intifadaen i desember

³⁰⁴ Til tross for sin spontane tilblivelse hadde opprøret dypere røtter, hvor fattigdom, dårlige levekår i flyktningleirene og et hat mot Israels okkupasjon var viktige bakenforliggende årsaker. Israelerne slo hardt ned på demonstrasjonene og ved utgangen av 1990 hadde over 1025 palestinere mistet livet, 37 000 palestinere såret og mellom 35 000 og 40 000 var blitt arrestert.

³⁰⁵ Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten*, 2010, s 90 og Cleveland, William, *A history of the modern Middle East*, 2004, s 474-477

³⁰⁶ Resolusjon 181 var den opprinnelige delingsresolusjonen fra 1947.

³⁰⁷ Waage, Hilde Henriksen, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*, 2013, s 435-437

1987, men ble mer hyppige etter utenrikskomiteens Midtøsten-reise i september og den palestinske nasjonalkongress i november 1988.

Uttalelsene avdekket et nytt syn hos Willoch, deriblant hans endrete standpunkt til PLO. 15. november 1988 erkjente Willoch at PNCs vedtak i Alger var et skritt i riktig retning for fredsprosessen i Midtøsten, men at han samtidig kunne ønske at PLOs anerkjennelse av Israels rett til å eksistere innenfor sikre og anerkjente grenser kom enda klarere til uttrykk. På motsatt side viste Willoch forståelse for at det var vanskelig for de moderate i PLO å komme lenger uten at Israel viste større respekt for palestinerne rettigheter.³⁰⁸ At Willochs syn på palestinerne frigjøringsorganisasjon var på glid, kom ytterligere til uttrykk tidlig i desember, kort tid før Arafat tok avstand fra terror i sin tale i Genève. Til *Bergens Tidende* erkjente Willoch: «Jeg må nok innrømme at jeg etter hvert har fått et noe endret syn på PLO». For Willoch innebar dette å ikke utelukkende forholde seg til PLO som en terrororganisasjon. Dette stod i skarp kontrast til hans regjerings vedtak om å nekte PLO etablering av et informasjonskontor i Oslo, hvis hovedbegrunnelse nettopp var organisasjonens terrortilknytning. Han oppfordret også de som fra israelsk side uttalte seg om PLOs terrortilknytning om å være «...en tanke mer varsom enn de ofte er. De bør jo tenke over hvilke midler de selv brukte i en periode for å opprette staten Israel»,³⁰⁹ med klar henvisning til terrorgruppene Irgun og Stern-ligaen.³¹⁰ Til tross for sitt uttalt endrede syn på PLO, ville Willoch imidlertid ikke være med på å hylle PLO-lederen, men fremhevet sterkt at det måtte komme i gang en dialog med PLO. «Dialogen må bygge på forståelsen av at palestinerne også er et folk med rettigheter innenfor det området som regnes som Palestina».

Rett etter Arafats Genève-tale gjentok Willoch i Stortinget behovet for dialog med PLO: «...man kan ikke komme forbi uansett hva man mener om PLO, at samtaler med dem er nødvendige for å få slutt på lidelsene og krigsfaren i Palestina og i områdene rundt». Willoch uttrykte forståelse for at aversjonen mot, og de negative reaksjonene på PLO var sterke, men når fred var det overordnede mål, måtte parter som i utgangspunkt hadde liten tillit til hverandre være villige til å samtale. Willoch uttalte videre at samtaler mellom Israel og PLO ville være i Israels interesse, og håpet «...at det må lykkes å få også Israel med på å bevege seg i fredsspørsmålet etter at PLO i så høy grad har gjort det».³¹¹ Willoch var også positiv til at norske myndigheter, gjennom Thorvald Stolenbergs offisielle besøk i Tunisia i januar 1989,

³⁰⁸ «PNC-kommentar fra K.Willoch og K.Kristiansen» NTB-tekst 15.11.1988

³⁰⁹ «Willoch: Jeg har endret syn på PLO», NTB-tekst 09.12.1988

³¹⁰ Irgun og Stern-ligaen: Jødiske terrororganisasjoner med tette bånd til Haganah, forløperen til den israelske hæren. Utførte blant annet angrep mot de britiske mandat-styrkene før opprettelsen av staten Israel. Waage, Hilde Henriksen, *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*, 2013, s 84 og 89-90.

³¹¹ St.tid (1988-1989) s 1928

opprettet kontakt med PLO. Utenriksministerens besøk hos Arafat var en erkjennelse av at samtaler med PLO var en nødvendig del av arbeidet med å få fred i Midtøsten.³¹²

Kåre Willoch fortsatte våren 1989 å poengtere behovet for at Israel måtte bevege seg i retning av å imøtekomme PLOs krav og palestinerne krav i sin alminnelighet. Men i det samme tidsrommet dukket et nytt moment i debatten opp på agendaen: den israelske statsministeren Shamirs fredsplan. I følge Shamir-planen skulle det avholdes valg i de okkuperte områdene for at palestinerne på den måten kunne utpeke sine egne PLO-uavhengige representanter. Representantene skulle overta en begrenset del av administrasjonen av Vestbredden og Gaza, i tillegg til å delta i forhandlinger med israelerne om områdenes endelige status. Personer med tilknytning til PLO ville ikke få stemmerett, og planen innebar ikke at Israel oppgav okkupasjonen.³¹³

I Stortinget 9. juni gikk Kåre Willoch hardt ut mot planen, som i hans øyne ikke kunne danne noe tilfredsstillende grunnlag for en positiv utvikling i Palestina-spørsmålet. Willochs innvendinger mot planen kan sammenfattes i tre punkter. Han kritiserte for det første planens restriksjoner mot PLO-representanter eller personer med tilknytning til PLO. For det andre var planens siktemål, ifølge Willoch, utilstrekkelig. Planen gikk inn for at palestinerne skulle oppgi intifadaen, noe som Willoch hevdet var det eneste våpen palestinerne hadde grunn til å tro kunne føre til selvstendighet, mot å få forhandlinger om indre selvstyre. For det tredje baserte planen seg på Camp David-avtalen som, i følge Willoch, aldri hadde vært noe uttrykk for palestinerne egentlige ambisjon. Det var en avtale mellom Egypt og Israel, ikke en avtale mellom palestinerne og Israel, og dermed et uaktuelt grunnlag for en fredsplan. Willoch konstaterte at han var «...om ikke overrasket, så allikevel skuffet over israelernes fastlåste holdning her».³¹⁴

Foruten Willochs endrede oppfatning av PLO og deres rolle i fredsforhandlingene, gjennomgikk han også en endring i sitt syn på palestinsk selvbestemmelsesrett. Den mest markante endringen lå i hans bruk av historien for å begrunne palestinerne rett til et landområde. I følge Willoch var den norske forståelsen av palestinerne situasjon preget av en «ovenfraognedadholdning»; en manglende forståelse for at palestinerne «...som hadde århundrelange røtter i et land, kunne reagerer mot at et annet folk flyttet inn på deres enemerker.» Willoch presiserte at det var en sympatisk årsak til den veldige støtten til Israel, nettopp det at jødene fortjente og hadde krav på et hjem, «Men i dag er det heldigvis langt

³¹² «Tilfredshet med Stoltenbergs Midtøsten-reise» NTB-tekst 20.01.1989, «Arafat til Norge» Nordlys Morgen, 31.01.1989 s 4

³¹³ «Shamirs fredsplan vedtatt i Knesset» NTB-tekst 17.05.1989

³¹⁴ St.tid (1988-1989), s 4334 og s 4324

flere som forstår at palestinerne også er et folk som har krav på respekt for sine rettigheter og sine ambisjoner i retning av å bygge et godt, eget samfunn».³¹⁵

Som statsminister hadde Willoch lagt vekt på at selvbestemmelsesretten måtte virkeliggjøres på Vestbredden, et syn som ble repetert i november 1988: «Israel bør i en slik situasjon langt klarere enn tidligere si fra at Vestbredden ikke er deres land, og at Israel er villig til å la dette området komme under et annet styre, hvis man finner en fredsordning som respekterer landets sikkerhet». Dette ville ifølge Willoch være til fordel for Israels sikkerhet, fordi det var «...lite sannsynlig at man kan klare å holde «lokket på» over en okkupert befolkning med en voksende nasjonal bevissthet».³¹⁶ Men Willoch var fortsatt uklar på hvilken form for styre han ville anerkjenne på Vestbredden, og omtalte både totstats-løsningen og en føderasjon med Jordan som alternativer, uten å ta konkret standpunkt til noen av dem.³¹⁷

6.4 Frittalende fylkesmann

1. oktober 1989 gikk Kåre Willoch ut av rikspolitikken, etter 32 år på Stortinget, og inn i stillingen som fylkesmann i Oslo og Akershus. Den 16. oktober dannet KrF, SP og Høyre en koalisjonsregjering som ble sittende til 3. november 1990. Endret Willochs holdninger seg ytterligere i dette tidsrommet? Og hvordan forholdt han seg til Syse-regjeringens Midtøsten-politikk når han ikke lenger hadde verv i Høyre?

Kort tid etter regjeringens dannelse, annonserte utenriksminister Kjell Magne Bondevik en kursjustering av norsk Midtøsten-politikk. Hovedelementene skulle ligge fast, men Bondevik varslet mer kritiske krav til PLO og en sterkere markering av Israels rett til sikre og anerkjente grenser. Bondevik ønsket ikke, i motsetning til sin forgjenger, å møte Yasir Arafat, og av slo i oktober 1989 å møte representanter fra PLO som var kommet til Oslo i forbindelse med en LO-kongress.³¹⁸ Etter kort tid måtte Bondevik imidlertid avblåse kursjusteringen og erklære på vegene av regjeringen at Norges politikk overfor Israel og PLO skulle være den samme som før. Dette skjedde i følge VG «...utvilsomt etter at Bondeviks regjeringspartnere hadde satt ham på plass».³¹⁹

³¹⁵ «Ukens portrett: Kåre Willoch, Beleiret av publikum» Aftenposten Morgen 24.12.1988 s 7

³¹⁶ Willoch viste også til den jødiske psykiateren Leo Eitingers uttalelser om at Israel måtte gi bort de okkuperte områdene i bytte mot fred, for å underbygge og antagelig styrke legitimiteten i egen argumentasjon.

³¹⁷ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0025, Dokument, «Israel, palestinerne og freden», 16.11.1988

³¹⁸ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 44, «Bondevik vil ikke møte PLO» NTB-tekst 20.10.1989

³¹⁹ «Tilbaketog» VG 01.11.1989 s 2

Bondeviks varslete justering ble av forskere og politikere beskrevet som en «tilstramning» og «et steg tilbake» i norsk Midtøsten-politikk, og fremprovoserte reaksjoner fra blant annet Kåre Willoch.³²⁰ I sin kommentar til debatten uttalte Willoch: «Det er bare et tidsspørsmål før Israel må gi opp de okkuperte områdene. Dette tror jeg også utenriksminister Kjell Magne Bondevik er enig i». Willoch påpekte videre at palestinerne hadde like stor rett til et eget hjemland som jødene, og at PLO hadde oppfylt så mange av vilkårene for kontakt at partene burde kunne møtes til forhandlinger.³²¹ Det var et grunnleggende element i norsk Midtøsten-politikk at Israel hadde rett til å leve trygt innenfor sikre og anerkjente grenser. Bondeviks uttalelse om å markere dette sterkere enn tidligere førte antagelig til at Willoch oppfattet Bondeviks utspill som et forsvar for det Israel foretok seg mot palestinerne i de okkuperte områdene, noe som gjenspeiles i Willochs kritikk. Det ser også ut til at Willochs inntrykk av «kursjusteringen» var at Norge nå ville legge mindre vekt på palestineres rettigheter og trappe ned kontakten med PLO. Willochs kommentar viste at han ikke nølte med å kritisere, og forsøke å korrigere, politikk utgått fra sitt eget partis regjering, men uttalelsene avdekket ingen nye standpunkter.

Det gjorde derimot Willochs kronikk fra desember 1989: «Brennpunkt: Fred i Israel?» Kronikkens innhold kan sammenfattes i tre punkter. For det første engasjerte Willoch seg sterkere i sitt forsvar av PLO enn tidligere. Willoch tilbakeviste kritikernes påstander om at PLOs charter talte for ødeleggelse av Israel, og argumenterte for at charteret i realiteten var endret gjennom godkjenningen av FNs resolusjoner. Willoch kritiserte også de som mente at PLOs endring måtte gjøres tydeligere: «Man vil tvinge PLOs ledelse, som allerede har tatt en betydelig belastning i forhold til de ytterliggående innen bevegelsen, til å svekke sin prestisje ved å be sine organer om flere vedtak til beroligelse for Israel. Og mens man strides lider hundretusener».³²²

For det andre la Willoch sterkere vekt på palestineres historiske rett til et hjemland enn tidligere. Allerede i 1988 hadde Willoch uttalt seg om palestineres «århundrelange røtter i området» som et argument for palestinsk selvbestemmelsesrett. I kronikken understreket Willoch: «Det hørte ikke til vår barnelærdom at oldtidens jødiske herredømme over hele Palestina i virkeligheten bare varte noen årtier. De måtte dele landet med andre folk». Implisitt hevdet Willoch med dette at det var historisk legitimt å dele landet i en palestinsk og en jødisk stat. Han la i tillegg vekt på palestineres religiøse tilknytning til landområdet ved å

³²⁰ «Kraftige reaksjoner på Bondeviks PLO-utspill» NTB-tekst 20.10.1989

³²¹ «Ingen ny kurs fra Bondevik» Aftenposten Morgen 31.10.1989 s 4.

³²² «Brennpunkt: Fred i Israel?» Aftenposten, 23.12.1989 s 2

påpeke at «...araberne også regner seg som Abrahams ætt, efter hans sønn Ismael. Palestina er hellig land ikke bare for jødene og de kristne, men også for muslimene. Jerusalem har et av Islams aller helligste steder».

For det tredje gav Willoch uttrykk for et syn han tidligere ikke hadde ytret offentlig, ved å sette spørsmålstegn ved sider av opprettelsen av staten Israel. Willoch gjorde oppmerksom på at «Etter katastrofene for jødene i romertiden bodde det svært få jøder der før vårt århundre». Dette ble trukket inn for å problematisere skjevheten i forholdet mellom antall jøder og arabere, samt fordelingen av land fra begynnelsen av 1900-tallet frem til opprettelsen av staten Israel i 1948. Willoch påpekte at Balfour-erklæringen, som fastslo Storbritannias støtte til et jødisk nasjonalhjem, ble annonsert samtidig som araberne bidro på britenes side i 1. verdenskrig. På samme tidspunkt utgjorde araberne i Palestina over 90 prosent av befolkningen. I 1947 utgjorde jødene en tredjedel av befolkningen, og Willoch poengterte at det da ble «...utarbeidet en delingsplan som ville gi den jødiske tredjedelen av folket 56 prosent av arealet». Han viste deretter langt på vei forståelse for det påfølgende angrepet på den nyopprettede staten. Willoch understreket at FN ikke gav det arabiske flertallet i Palestina tilslutning til å føre delingsvedtaket for den internasjonale domstolen, fordi FN «...mente jødene nå måtte få sin egen stat etter nazistenes ufattelige forbrytelser mot dem. De arabiske palestinerne fikk avstå det nødvendige areal. Araberne er blitt meget kritisert for at de grep til våpen mot denne løsning. Men militært var de underlegne».

Den underliggende tonen gjennom Willochs kronikk var at den urettferdige fordelingen av land kulminerte med israelsk kontroll over hele Palestina og etableringen av jødiske bosettinger i områder «som ingen mener at det har noe folkerettslig krav på».³²³

6.5 Årsaker til endring

Oppsummert kan vi se at Kåre Willoch fra 1988-1990 gav uttrykk for et mer palestinsk-vennlig syn på konflikten. Dette er synlig gjennom støtten til dialog med PLO, fremheving av palestinerne historiske og religiøse tilknytning til landområdet og den skarpe kritikken av Israel. Hvordan kan vi forklare denne bevegelsen i Willochs standpunkter?

Den utslagsgivende og mest åpenbare årsaken til bevegelsen var PNCs de facto anerkjennelse av Israel og Yasir Arafats presisering av denne linjen i FN. Willoch hadde så tidlig som i 1974 satt PLOs anerkjennelse av Israel som premiss for at organisasjonen kunne trekkes inn i forhandlinger som palestinerne legitime representant, og da PLO i november og

---

³²³ «Brennpunkt: Fred i Israel?» Aftenposten, 23.12.1989 s 2

desember 1988 hadde oppfylt Willochs krav, var han raskt ute med å erkjenne at det eksisterte et godt nok grunnlag for dialog. Selv om PLOs anerkjennelse av Israel resulterte i en tydelig offentlig holdningsendring hos Willoch, kom hans syn på PLO imidlertid i bevegelse tidligere samme høst i forbindelse med utenrikskomiteens reise til Midtøsten fra 18. til 27. september 1988. I et intervju med Unge Høyres medlemsblad *Extra* i november 1989, erkjente Willoch at reisen medvirket til å videreutvikle hans syn, også på den rollen som den palestinske frigjøringsorganisasjonen PLO måtte spille i en utvikling til fred.³²⁴

På reisens første dag deltok utenrikskomiteens medlemmer på et møte med palestinske ledere fra Vestbredden og Gazastripen. Møtet ble avholdt i Øst-Jerusalem, og ledet av redaktør Hanna Siniora i den palestinske avisen *AL-Fajr*. Siniora hadde ingen offisiell posisjon i PLO på det daværende tidspunkt, men hadde likevel tette bånd til organisasjonen.³²⁵ Foruten Siniora deltok 13 palestinske fagforeningsledere, kirkeledere, tidligere borgermestere og universitetsfolk. Palestinerne vektla sin oppslutning om PLO som sin eneste rettmessige politiske representant, og understreket at organisasjonen nå var rede til å akseptere Israels eksistens og tanken om en totstatsløsning. Men de etterlyste samtidig israelsk vilje til å akseptere palestinerne som likeverdig motpart, og uttrykte sin frustrasjon over den totale mangel på israelsk posisjon i fredsprosessen. De palestinske ledernes standpunkter sammenfaller med Willochs uttalelser i kjølvannet av PNCs kongress i november, og det er sterk grunn til å tro at særlig dette møtet bidro til videreutviklingen i hans syn.

Forholdet til Jordan ble også diskutert på møtet. Den 31. juli 1988 fraskrev kong Hussein av Jordan seg ethvert ansvar for Vestbredden. Målet med dette trekket var å fjerne alle hindringer for at PLO kunne overta administrasjonen av de okkuperte områdene, og å legge forholdene til rette for at PLO dannet en eksilregjering og erklærte områdene for en egen palestinsk stat. Med dette mistet også USA sin «jordanske opsjon», som gikk ut på fredsforhandlinger via Jordan og uten PLO-representasjon.³²⁶ De palestinske lederne la sterk vekt på at det kun eksisterte en palestinsk opsjon etter Kong Husseins vedtak. Jordans beslutning om å fraskrive seg ansvaret for Vestbredden kan ytterligere ha styrket Willochs oppfatning av behovet for å trekke PLO inn i forhandlingene, fordi det ikke lenger eksisterte noen alternativ forhandlingspartner enn den palestinske frigjøringsorganisasjonen.

Kort tid etter møtet med de palestinske lederne i september 1988, møtte utenrikskomiteen Yasir Arafat ved en tilfeldighet på flyplassen i Kairo, i forbindelse med en

³²⁴ Willoch, Kåre - RA/PA-1520/H/L0026, Dokument, «Kåre Willoch om Midt-østen-konflikten: Israel må gi opp de okkuperte områdene», 17.11.1989

³²⁵ Telefonintervju med Nils Butenschøn 28.05.2013

³²⁶ UD, 1.5/64, Bakgrunnsnotat, 14.09.1988, «Jordan-Utenrikspolitikk».

flyreise til Amman i Jordan. Det er sterk grunn til å tro at dette møtet også bidro til å påvirke Willoch til å anse PLO og Arafat som realistiske forhandlingspartnere. I følge *Aftenposten* fikk Kåre Willoch og nestleder i utenrikskomiteen Liv Aasen en kort samtale med PLO-lederen, men hvilke saker som ble diskutert er uvisst siden møtet ikke er gjengitt i UDs rapporter fra reisen.³²⁷ Willoch ble dagen etter møtet sitert hos NTB på at Yasir Arafat hadde inntatt en mer pragmatisk og realistisk holdning til konflikten etter at Jordan hadde oppgitt suverenitetskravet på den israelsk-okkuperte Vestbredden. Det er nærliggende å tro at endringene av rammevilkårene for forhandlinger, etter Kong Husseins vedtak, var blant temaene som var oppe til diskusjon.³²⁸

Willochs møte med Arafat er også interessant, siden dette var første gang Willoch personlig møtte PLO-lederen. Møtet kan dermed sees som et uttrykk for en holdningsendring i seg selv. Til tross for at samtalen med Arafat ikke var planlagt, og at møter med PLO ikke inngikk i utenrikskomiteens reiseplan, valgte Willoch likevel å snakke med Arafat, og det før den palestinske frigjøringsorganisasjonen hadde anerkjent Israel.

Foruten innvirkningen på synet på PLO, er det innlysende at reisen i 1988 medvirket til å videreutvikle Willochs kritiske syn på Israelsk politikk og sympati med palestinerne situasjon. Theo Koritzinsky, tidligere SV-leder og partiets eneste representant i utenrikskomiteen, har uttalt at særlig to opplevelser ble viktige for mange av utenrikskomiteens representanter. Den ene opplevelsen var i følge Kortizinsky av følelsesmessig art, og dreide seg om «...unødvendig trakassering fra israelsk politi og soldaters side overfor palestinsk lokalbefolkning».³²⁹ Dette ble særlig tydelig for komiteens representanter da de besøkte UNWRAs hovedkvarter på Gaza-stripen og flyktningleiren Jabalia, hvor intifadaen hadde begynt i desember 1987.³³⁰ Willoch beskrev tilstanden i flyktningleiren som «forstemmende», og uttalte videre at det blir «...stadig tydeligere at Israels linje ikke fører frem, og at det før eller senere må komme til en eller annen eksplosjon».³³¹ For det første kan opplevelsene fra flyktningleirene ha medvirket til å øke Willochs engasjement for at palestinerne også måtte få et hjemland. For det andre er det sterk grunn til å tro at opplevelsene bidro til et mer mistroisk forhold til israelsk politikk fra

³²⁷ «Mange dører åpnes for utenrikskomiteen», *Aftenposten* Aften 23.09.1988 s 10

³²⁸ «Willoch: Egypt og Jordan viser størst fredsvilje», NTB-tekst 22.09.1988

³²⁹ Intervju med Theo Koritzinsky 19.04.2013, Oslo.

³³⁰ Koritzinsky omtalte blant annet en hendelse hvor israelske soldater med viten og vilje kjørte i sirkler rundt i flyktningleiren og virvlet opp støv og sand, slik at flyktningene og komiterepresentanten måtte søke dekning i teltene sine. Koritzinsky beskrev opplevelsen som en helt unødvendig form for kontroll, og en nedlatende oppførsel mot palestinerne, som gjorde et sterkt inntrykk på alle i utenrikskomiteen.

³³¹ «Willoch kritisk etter komitébesøk i Gaza», *Aftenposten* Morgen, 19.09.1988, s 9

Willochs side, etter at han hadde gjort seg kjent med forholdene som bidro til å igangsette intifadaen.

Den andre opplevelsen Koritzinsky trekker frem som viktig for utenrikskomiteens inntrykk av reisen i 1988, var møtet med israelsk UD i forbindelse med drøftingene av «tungtvannsaken» høsten 1988. Saken hadde sitt utspring i den hemmelige leveranseavtalen fra 1959 hvor Israel mottok 21 tonn tungtvann fra Norge. Israel garanterte at tungtvannet kun skulle brukes til fredelige formål, og Norge hadde i henhold til avtalen adgang til å kontrollere bruken av materialet, men ingen uttalt rett til å inspisere reaktoranlegget.³³² I 1986 avslørte *Sunday Times*, med dokumentasjon fra den israelske atomteknikeren Mordechai Vanunu, at Israel hadde produsert atomvåpen. Den 4. februar 1987 reiste Theo Koritzinsky spørsmål i Stortinget om norsk inspeksjon av tungtvannet, slik avtalen gav rett til. Kort tid etter ble Kåre Willoch også en sentral aktør i arbeidet med å få i stand kontrolltiltak av det norske tungtvannet, og da utenrikskomiteen besøkte Israel var drøfting av «tungtvannsaken» en sentral del av programmet. I juni 1988 hadde israelske forhandlere kommet til Oslo og tilbudt Norge å inspirere et mindre kvantum tungtvann i beholderne utenfor reaktoren, men nektet inspeksjon av selve Dimona-reaktoren.³³³ Kåre Willoch slo overfor israelsk UD fast at kompromisset forhandlerne var nådd frem til var uakseptabelt. «Grunnen til den norske misnøyen er at Norge har rett til inspeksjon for å kunne konstatere at vannet er blitt brukt til fredelige formål i overenstemmelse med avtalen». Willoch understreket videre at avtalen skulle etterleves, og at Norge ikke ville bli skjøvet inn i noe man var uenig i, en avtale som var mindre enn fullstendig, og la til slutt sterk vekt på at Norge hadde sluttet seg til ikke-spredningsavtalen, og måtte opptre i overenstemmelse med den.³³⁴ Etter møtet uttalte en tydelig forarget Kåre Willoch til NTB at «Israelerne ønsker ingen inspeksjon av tungtvannet, og kommer med en strøm av velformulerte bortforklaringer».³³⁵

Til tross for at «tungtvannsaken» ikke hadde direkte sammenheng med Israel-Palestina-konflikten, inngikk den i et større kompleks av hendelser hvor Israel viste en uforsonlig linje ved å nekte å inngå kompromisser. Dette ble blant annet tydeliggjort for utenrikskomiteen da

³³² Tamnes, Rolf, *Oljealder 1965-1995*, 1997, s 380-381

³³³ «Politisk drama i 14 akter» Ny tid nr 37, 17.09.1988, s 9

³³⁴ UD, 1.5/64, Innkommet melding fra ambassaden i Tel Aviv, 29.09.1988, «Utenriks- og konstitusjonskomiteens besøk i Israel» Den 19. september møtte utenrikskomiteen representanter fra det israelske utenriksministeriet hvor «tungtvannsaken» opptok møtet i sin helhet.

³³⁵ «Willoch: Israelske bortforklaringer i Tungtvannsaken», NTB-tekst, 19.09.1988 Theo Koritzinsky opplevde de israelske UD-representantens oppførsel som arrogant, fordi israelerne ikke vek en tomme når det gjaldt synet på norske rettigheter. I følge Kortizinsky var Willoch svært opptatt av at Norge hadde rett til å inspisere bruken av tungtvann, og at dette dreide seg om «...vår verdighet og våre rettigheter som nasjon». Koritzinsky hevder også at utenrikskomiteen fikk et mer negativt inntrykk av Israel som følge av «tungtvannssaken», og det er stor grunn til å tro at dette særlig var tilfelle for Kåre Willoch. Intervju med Theo Koritzinsky 19.04.2013, Oslo

den møtte statsminister Yitzhak Shamir og forsvarsminister Yitzhak Rabin. Komiteen tok opp problemkomplekset tilknyttet Vestbreddens fremtid og palestinsk representasjon. Rabin utelukket ikke avståelse av deler av okkuperte områder. En slik avståelse måtte imidlertid gis til en jordansk/palestinsk stat, med Amman som hovedstad. Shamir la også vekt på at Israel var rede til å drøfte autonomi-spørsmålet, men at PLO var utelukket som forhandlingspartner.³³⁶ Willoch kommenterte etter møtet at jordanske og egyptiske ledere viste den mest oppriktige viljen til å få i stand en fredelig løsning i Midtøsten. Willoch hadde ikke oppdaget stor bevegelse i de israelske standpunktene under samtalene i Jerusalem, og etterlyste en større vilje hos Israel til å inngå kompromissløsninger, noe utenrikskomiteen i følge Willoch hadde møtt blant israelske parlamentarikere, men i mindre grad hos Rabin og Shamir.³³⁷

6.6 Delte oppfatninger i Høyre

Var Willochs endrede syn i takt med partiets offisielle politikk, eller skilte Willoch seg fra resten av partiet, med sitt pro-palestinske engasjement?

Willoch var ikke alene i Høyre om sitt anstrengte forhold til den jødiske statens politikk. I januar 1988 hadde Høyre-representant, og tidligere forsvarsminister i Willochs regjering, Anders Sjaastad deltatt på en reise til Israel og de okkuperte områdene sammen med andre nordiske parlamentarikere. Tilbake i Norge understreket han at oppholdet hadde gjort ham mer kritisk til visse sider ved israelsk politikk, samt Israels framferd mot palestinske demonstranter. Han uttalte også at han hadde fått et «...sterkt inntrykk av at Israel har gått meget langt i retning av en kollektiv avstraffelse av uskyldige palestinere».³³⁸

Vi kan observere et mer anstrengt forhold til Israel hos Sjaastad etter at intifadaen hadde begynt, slik tilfellet også var hos Kåre Willoch. Men Sjaastads syn var i likhet med Willochs kommet i bevegelse på et tidligere tidspunkt. Allerede i 1975 besøkte Sjaastad Israel i forbindelse med sin forskerstilling hos NUPI, og som forsvarsminister besøkte han Israel og Libanon i 1982 og 1984 i forbindelse med Norges UNIFIL-engasjement, og oppdaget da at «...israelsk politikk ikke alltid var like sjarmerende ved nærsyn».³³⁹

Sjaastads reise førte, i følge NTB, til «murring» i Høyres stortingsgruppe. Invitasjonen til reisen kom fra ICCP, Den internasjonale koordinasjonskomite for Palestina, og det ble

³³⁶ UD, 1.5/64, Innkommet melding fra ambassaden i Tel Aviv, 29.09.1988, «Utenriks- og konstitusjonskomiteens besøk i Israel»

³³⁷ «Willoch: Egypt og Jordan viser størst fredsvilje». NTB-tekst 22.09.1988

³³⁸ «Sjaastad med Israel-kritikk» NTB-tekst 29.01.1988

³³⁹ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

påstått at Palestinafronten hadde organisert Sjaastads reise, noe Sjaastad selv avviste. Enkelte Høyre-representanter antydte at Sjaastad hadde latt seg lokke med på en velregissert propagandatur, uten det kom frem av artikkelen hvilke representanter som fremsatte kritikken.³⁴⁰ Reaksjonene viste i følge Sjaastad at det fortsatt var sterk støtte til Israel i Høyres stortingsgruppe, men han påpeker videre at det var «...ingen som turte å konfrontere meg med det direkte».³⁴¹ Dette kan tyde på at engasjementet for Israel var i ferd med å avta i Høyre, eller at saken, som tidligere påpekt, var av mindre interesse for partiet og at det dermed ikke var strategisk å skape unødvendig strid.

Anders Sjaastad gav etter besøket i Israel også uttrykk for et positivt syn på PLOs fremtidige rolle. Selv om Sjaastad mente det ikke kunne bli reelle forhandlinger før PLO anerkjente Israel, var han tydelig på at PLO måtte trekkes inn om det skulle bli en permanent løsning for de okkuperte områdene. «Det er vanskelig å tenke seg noen annen representant for et flertall av palestinerne i de okkuperte områdene enn PLO».³⁴² Sjaastad understreket imidlertid at han uttalte seg som privatperson, og har i ettertid forklart dette med at hans syn på PLO skilte seg fra hovedoppfatningen blant Høyres politikere.³⁴³ Sammenlignet med Willoch, kommuniserte Sjaastad tydeligere sin støtte til PLO som fremtidig forhandlingspart på et tidspunkt hvor organisasjonens anerkjennelse av Israel virket fjern. Men det må påpekes at Willochs syn på PLO også var preget av en gradvis oppmykning før organisasjonens anerkjennelse av Israel, som vi så gjennom Willochs møte med Yasir Arafat i september 1988.

I det samme tidsrommet besluttet lederen for «Israels venner på Stortinget», Harald U. Lied (H), å nedlegge organisasjonen inntil videre.³⁴⁴ Lied, som fortsatt ønsket å regne seg som venn av Israel, uttalte at nedleggelsen skyldtes at det ikke var grobunn for å opptre særlig aktivt i nasjonalforsamlingen slik situasjonen hadde utviklet seg.³⁴⁵ Det er nærliggende å tro at nedleggelsen av «Israels Venner» var en protest mot Israels fremferd i de okkuperte områdene, og det kan dermed tyde på at synet på Israel også var i ferd med å endres hos Høyres Israel-venner. Anders Sjaastad støtter delvis påstanden om at nedleggelsen var en form for protest, men legger også vekt på at det sannsynligvis lå en realisme i vurderingen av

³⁴⁰ NTBs artikkel antydte at Sjaastads forholdsvis krasse kritikk av Israel hadde falt andre Høyre-representanter tungt for brystet, og at dette trolig var bakgrunnen for at det ble reist spørsmålsteget ved delegasjonens selvstendighet under reisen.

³⁴¹ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁴² «Sjaastad med Israel-kritikk» NTB-tekst 29.01.1988

³⁴³ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁴⁴ Fra valget 1985 til mars 1986 opplevde organisasjonen en lignende situasjon, da Lied besluttet at foreningen burde holde en lav profil for å unngå polarisering i Stortinget vedrørende spørsmål om Midtøsten. Lied begrunnet passiviteten med de stadige uroligheter som hadde funnet sted på okkupert område i Israel. «Israels venner starter opp igjen på Stortinget» NTB-tekst 14.03.1986

³⁴⁵ «Israels venner i Stortinget oppgitt» Aftenposten Morgen 13.03.1988, s 32.

at «Israels Venner» hadde utspilt sin tradisjonelle rolle som en slags «heia-gjeng» for Israel.³⁴⁶ Jan Petersen argumenterer på lignende vis, og mente det hos Lied var en erkjennelse av at det var viktig for Norge å ha et balansert standpunkt, og at man dermed ikke kunne gjøre seg til en parts talsmann.³⁴⁷

Temaet, som i minst grad ble omtalt av de øvrige Høyrerepresentantene, var spørsmålet om opprettelse av en eventuell palestinsk stat. Foruten Kåre Willoch, var Harald U. Lied den eneste fra partiet som belyste temaet. Under utenriksdebatten 19. januar 1989 uttalte Lied at «De uverdige tilstander som i dag råder i Israel, må bringes til opphør gjennom en fredsavtale mellom staten Israel og palestinerne, slik at Israels rett til å eksistere innenfor trygge og anerkjente grenser blir garantert, samtidig som det palestinske folks rett til selvbestemmelse må anerkjennes. Jeg ser ingen annen løsning på problemene».³⁴⁸ Lied la seg med dette på en mer generell linje enn han hadde gjort i 1983, da han uttalte at «Israel mener palestinerne hører hjemme i Jordan. Jeg ser egen palestinsk stat som eneste mulig løsning». Willoch fremstod i motsetning til Lied tydeligere med årene hva angikk støtten til en palestinsk statsdannelse, hvilket ble særlig markant etter han trådte ut av politikken høsten 1989.

Under utenriksdebatten i Stortinget 19. januar 1989 var Harald U. Lied den som i størst grad gav uttrykk for et syn som lignet Kåre Willochs. Lied uttalte at «Den dialog som nå er startet mellom USA og PLO, bør føre til at vi får i gang forhandlinger, og at vi får i gang en internasjonal konferanse om Midtøsten. I dette spørsmål står jeg på det samme syn som Regjeringen». Lied refererte her til utenriksminister Stoltenbergs redegjørelse i Stortinget 13. januar, der han understreket behovet for å trekke palestinerne inn forhandlingene, og at PLO under Arafats ledelse åpenbart stod frem som talsmann for palestinerne.³⁴⁹ Lied gjentok med dette det synet han hadde gitt uttrykk for i 1983, at «PLO er den eneste organisasjonen som kan oppfattes som representativ for palestinerne»,³⁵⁰ og likhet med Willoch gikk han også inn for at PLO måtte trekkes inn som part i forhandlingene, og at hovedansvaret for utviklingen i fredsprosessen nå lå på Israel.

Thor Knudsen og Lars Roar Langslet gav også sitt syn til kjenne i etterkant av Arafats tale. Thor Knudsens innlegg var sparsommelig og generelt, men vitnet om en positiv holdning til PLOs bevegelse og de muligheter dette gav: «Jeg vil bare rent stikkordsmessig nevne Namibia, Iran/Irak og Midtøsten. Det skjer her en rask og gledelig utvikling som bør gi veldig

³⁴⁶ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁴⁷ Telefonintervju med Jan Petersen 21.05.2013

³⁴⁸ St.tid (1988-1989) s 2347

³⁴⁹ St. tid.(1988-1989) s 2242

³⁵⁰ Folkets Framtid 11.05.1983 Fra Sveinung Lundes utklippbok.

optimistiske vyer for oss alle hvis vi samtidig forsøker å bevare hodet kaldt».³⁵¹ Langslets betraktninger var noe mer utfyllende: «Også i Midtøsten er tingene kommet i bevegelse i positiv retning, og de plutselige konfrontasjoner etter den ukloke visumnektelsen til Arafat er nå et tilbakelagt kapittel etter den amerikanske presidents erklæring i går og de nye muligheter som den reiser».³⁵² At Langslet beskrev USAs visumnektelse som uklok, viser at han anså det som viktig at PLO fikk legge frem sitt syn.

Til tross for stor tilslutning til Willochs standpunkt, var holdningene i Høyre fortsatt delte. Mens Sjaastad var kommet fra Gaza og Vestbredden med et mer anstrengt forhold til Israel, og Lied nedla «Israels venner», avviste Jo Benkow mye av kritikken mot Israel som uhistorisk. I februar 1988 uttalte Benkow at han var «...sjokkert over mangelen på forståelse av den totale situasjonen i Midtøsten». Benkow la, i motsetning til Willoch og Sjaastad, mye av skylden for intifadaen på palestinerne. Palestinerne hadde i følge Benkow gjennomført bevisste provokasjoner mot den israelske hæren, og han mente det var «...helt galt å framstille den ulykkelige situasjonen i Gaza og på Vestbredden utelukkende som et resultat av Israels politikk». Benkow understreket likevel at han ikke ville den arabiske verden noe vondt, og at han gjerne kritiserte at noen israelske soldater hadde overreagert, «Men det jeg ikke kan godta, er at man sitter i et fredelig hjørne av verden med fredstids standard som norm, og dømmer et folk som ikke har andre enn seg selv å stole på. Det er for lett, altfor lett». Benkow opplyste likevel at han mislikte den uforsonlige tonen Shamir brukte i omtalen av palestinerne, og at han syntes Peres' holdning til fredsforhandlinger var mer smidig.³⁵³

Under et besøk i Israel i mai 1988 kom Benkows synspunkter ytterligere til uttrykk.³⁵⁴ Benkow la på ingen måte skjul på sin sterke sympati for Israel, og gav uttrykk for at kravene til Israel og jødene var større enn til noe annet land og folk. I den forbindelse satte han spørsmålstegn ved hvorfor ingen hadde forlangt en palestinsk stat på Vestbredden og Gaza før 1967, da Egypt og Jordan okkuperte områdene. Han la vekt på at «Den arabiske verden har penger nok til å løse alle palestinernes materielle problemer», men han understreket sterkt at han ikke var antipalestinsk.³⁵⁵ I forkant av besøket i Israel gav også Jo Benkow sitt syn på PLO til kjenne. Benkow uttalte at PLO umulig kunne bli en forhandlingspart så lenge organisasjonens program tok til orde for å utslette den israelske statsdannelsen, og han

³⁵¹ St.tid (1988-1989) s 1938

³⁵² St.tid (1988-1989) s 1935

³⁵³ «Benkow: Vemmelig kritikk av Israel», NTB-tekst 12.02.1988

³⁵⁴ I Israel hadde Benkow samtaler med flere av de ledende israelske politikerne, deriblant statsminister Shamir og president Chaim Herzog. Benkow møtte også Betlehems borgermester Elias Freij, og Hannah Siniora, som utenrikskomiteen senere møtte i september 1988.

³⁵⁵ «Benkow med støtte til Israel» Aftenposten Morgen, 10.05.1988, s 14

påpekte videre at organisasjonen hadde utnyttet de siste uker uroligheter på en kynisk måte, antagelig med henvisning til intifadaen.³⁵⁶

Jan Helge Jansen hadde i likhet med Jo Benkow behov for å nyansere de norske oppfatningene av situasjonen. Under utenriksdebatten 19. januar 1989 uttalte han at «Her hjemme har vi lett- svært lett- for å plassere israelerne i en bås og palestinerne i en annen bås og sette bestemte merkelapper på dem. Men så enkel er ikke situasjonen. Det er nok langt, langt mer komplisert enn å plassere engler på en side og djevler på den annen side».³⁵⁷

Det er verdt å bemerke at Jo Benkow ikke uttalte seg om PLO i mediene etter november 1988, og det er dermed uklart om han endret oppfatning av den palestinske frigjøringsorganisasjonen. Jan Helge Jansen var på sin side fortsatt skeptisk til PLO, selv etter PNCs vedtak og Arafats tale. Jansen mente at «Det som skjedde i Alger, var atskillig mer tvetydig enn det avisoverskriftene kan berette», fordi det palestinske nasjonalråd hadde godkjent FN-resolusjonene 242 og 338 samtidig som de godkjente de øvrige FN-resolusjonene tilknyttet Midtøsten, blant annet den som fordømte Israels eksistens som en rasistisk og sionistisk stat. «Det vil si at den israelske stat som PLO kan anerkjenne, verken kan være sionistisk eller lik det nåværende Israel».³⁵⁸ Jansen stilte med dette spørsmål ved om PNC i det hele tatt hadde anerkjent dagens Israel, og gav videre uttrykk for en fortsatt skeptisk holdning til Arafat: «Grunnlaget for videre samtaler og forhandlinger må være ikke hva Arafat sier, hvor han til enhver tid måtte oppholde seg, men at det palestinske nasjonalråd godtar Israels rett til å eksistere innenfor trygge og sikre grenser».³⁵⁹ Kåre Willoch hadde gitt uttrykk for en lignende skepsis kort tid etter PNCs vedtak i november, da han ønsket at anerkjennelsen av Israel kom klarere til uttrykk. Han viste imidlertid langt større tiltro til PLO enn Jansen etter Arafats opptreden i FN. Etter å ha studert Arafats tale med stor grundighet, uttalte Willoch i Stortinget 15. desember at han kunne «... forstå at man fant enkelte punkter i den mindre klare enn man kunne ønske. Jeg ville likevel ha håpet at man kunne ha akseptert den som utgangspunkt for samtaler med det samme». I følge Willoch hadde hans kortvarige forbehold imidlertid fått en heldig løsning etter at misforståelser og uklarhet var blitt ryddet av veien, antagelig med henvisning til Arafats pressekonferanse etter talen i FN.³⁶⁰

³⁵⁶ «Benkow: Vemmelig kritikk av Israel», NTB-tekst 12.02.1988

³⁵⁷ St.tid (1988-1989) s 2379

³⁵⁸ St.tid (1988-1989) s 2378

³⁵⁹ St.tid (1988-1989) s 2378

³⁶⁰ St.tid (1988.1989) s 1928

6.7 Willoch i takt og utakt med eget parti

Vi kan altså observere at det fortsatt eksisterte to ulike standpunkter til Israel-Palestina-konflikten i Høyre. På den ene siden stod den pro-israelske holdningen sterkt. På den andre siden var det stor tilslutning til kjernen i Willochs standpunkt; kritikk av Israels okkupasjon og håndtering av intifadaen, støtte til palestinsk selvbestemmelsesrett og kravet om at PLO måtte trekkes inn i fredsforhandlinger. Men hvilket syn var mest representativt for partiets offisielle standpunkt?

Partiprogrammets standpunkt til Israel-Palestina-konflikten var sparsommelig, og repeterte frem til 1993 den linje som var blitt etablert i 1981: «... en løsning av konfliktene i Midt-Østen [må] sikre såvel Israel som andre staters rett til å eksistere innen sikre og anerkjente grenser, og virkeliggjøre det palestinske folks rett til selvbestemmelse».³⁶¹ Som vi ser var Lieds og Willochs fokus på virkeliggjøringen av palestinsk selvbestemmelsesrett i overenstemmelse med partiprogrammet, men Høyre hadde i sitt program ikke tatt stilling til PLOs rolle i fredsforhandlingene etter anerkjennelsen av Israel, ei heller uttalt seg om Israels håndtering av intifadaen eller det faktum at de var en okkupasjonsmakt.

Anders Sjaastad har forklart dette ved å påpeke at Høyre simpelthen ikke hadde noen utpreget holdning som parti i Midtøsten-politikken. «Høyre har ikke hatt tradisjon når det gjelder utenrikspolitikk, for å uttale seg bastant, bortsett fra når det gjelder NATO». For perioden 1981-1986 legger dessuten Sjaastad vekt på at spørsmålet om fredsprosessen i Midtøsten ikke ble «satt på spissen» grunnet parlamentarisk avhengighet av KrF og Sp.³⁶² Regjeringssamarbeid med mellompartiene var fortsatt et relevant alternativ for Høyre i perioden 1986-1990, noe Syse-regjeringen vitner om, hvilket kan forklare hvorfor partiprogrammet ikke inneholdt en tydeligere og mer omfattende Midtøsten-politikk.

Til tross for partiprogrammets sparsommelige innhold, er det tegn som tyder på at partiets offisielle linje var ensbetydende med kjernen i Willochs standpunkter. Dette underbygges av det faktum at Willochs uttalelser ble løftet frem i *Høyres håndbok* for stortingssesjonen 1988-1989, på bekostning av andre Høyre-representanter. For det første gjengav håndboken Willochs uttalelser fra et intervju i desember 1988 hvor hans syn på palestinsk selvbestemmelsesrett kom til uttrykk. I intervjuet understreket Willoch at det måtte «...innrømmes at hele den vestlige verden i en lang periode nedvurderte palestinernes rettigheter og tilknytning, og at en bare må erkjenne at dette ikke kan fortsette på ubestemt

³⁶¹Nsd.no, «Høyres program , perioden 1981-1985»,

<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=aarstall:1981&fq=partikode:71>, (Oppsøkt 08.10.2013)

³⁶² Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

tid».³⁶³ For det andre gjengav håndboken Willochs avvisning av Shamir-planen, og løftet med dette frem hans krav om å trekke PLO inn i fredsforhandlingene. «Det kan ikke være slik at en palestinsk frihetsforkjemper har tilknytning til PLO, skal være tilstrekkelig grunnlag for at man ikke aksepterer ham som representant for palestinerne under forhandlingene». For det tredje gjengav håndboken Willochs skuffelse over israelernes fastlåste holdning i fredsforhandlingene og hans kritikk av israelernes håndtering av intifadaen. Willoch påpekte at det var fullkomment urealistisk å tro at en oppstand som intifadaen kunne knuses ved hjelp av voldsmidler, fordi undertrykkelsesmetodene som ble benyttet kun førte til eskalering av volden.³⁶⁴

At Willochs syn ble løftet frem på bekostning av andre Høyre-representanter var ikke oppsiktsvekkende, ettersom han var partiets hovedtalsmann i utenrikssaker. Men Anders Sjaastad har påpekt at Willoch sannsynligvis ikke ville ha blitt sitert om hans standpunkt var uakseptabelt for stortingsgruppen.³⁶⁵ Støtten til palestinsk selvbestemmelsesrett var, som vi tidligere har sett, nedfelt i partiprogrammet, og kritikk av Israels politikk var blitt rettet fra offisielt hold i partiet ved flere anledninger mellom 1981 og 1986. Høyre hadde imidlertid ikke tatt stilling til PLOs rolle etter PNCs kongress i november 1988 og Arafats tale i FN i desember 1988. Det er likevel grunn til å tro at flertallet i partiet nå var positive til PLOs deltagelse i forhandlinger, til tross for at et slikt syn ikke var offentlig uttrykt.

For det første hadde flertallet av Høyres representanter som uttalte seg om konflikten markert sin støtte til PLOs deltagelse. For det andre hadde PLO innfridd det premiss Høyre-regjeringen hadde satt i 1982 for organisasjonens representativitet for palestinerne. For det tredje er det grunn til å tro at Høyre stilte seg mer positive til PLOs deltagelse etter organisasjonens kontakt med USA, ettersom Høyre tradisjonelt har vært opptatt av å tilnærme seg USA utenrikspolitisk. For det fjerde måtte utenriksminister i Syse-regjeringen, Kjell Magne Bondevik, som vi har sett, gå tilbake på sin justering av norsk Midtøsten-politikk ved å erklære at Norges politikk overfor Israel og PLO skulle være den samme som før.³⁶⁶

Til tross for den tilsynelatende tilslutningen til kjernen i Willochs standpunkter, er tidsrommet 1986-1990 likevel den perioden hvor Willoch i størst grad skiller seg fra sine partikolleger. Dette skyldes først og fremst Willochs språkbruk, engasjement og argumenter

³⁶³ «Willoch: Jeg har endret syn på PLO», NTB-tekst 09.12.1988

³⁶⁴ *Høyres håndbok*, (1988-1989), s 238-239

³⁶⁵ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁶⁶ I følge VG skjedde dette «...utvilsomt etter at Bondeviks regjeringspartnere hadde satt ham på plass», som kan tyde på at Høyres statsråder så det som nødvendig å opprettholde kontakten med PLO og arbeide for å trekke dem inn i fredsforhandlingene, og følgelig presset Bondevik til retrett. «Tilbaketog» VG 01.11.1989 s 2

for å fremheve sitt grunnsyn, en tendens som ble tydeligere etter han gikk av som yrkesaktiv politiker.

Som vi har sett ovenfor, støttet flere av Høyres representanter PLOs deltagelse i fredsforhandlinger etter anerkjennelsen av Israel. Men Willoch var den av partiets representanter som sterkest gav uttrykk for nødvendigheten av å trekke inn palestinerne frigjøringsorganisasjon, og også den eneste som uttrykte forståelse for PLOs vansker med å komme Israel ytterligere i møte. I tillegg var Willoch alene om å tilbakevise kritikernes påstander om at PLO i realiteten ikke hadde beveget seg, fordi organisasjonens charter fortsatt stod ved lag. Høyre hadde også nedfelt støtten til palestinsk selvbestemmelsesrett i sitt partiprogram, og flere av partiets representanter hadde både før og under tidsperioden kapittelet omfatter offentlig gitt sin støtte til denne politikken. Men Willoch var den eneste som gav utfyllende argumenter for hvorfor palestinerne hadde rett til et eget hjemland på lik linje med jødene, ved å vise til palestinerne «århundrelange røtter» i området, og Jerusalems betydning for de muslimske palestinerne. Ikke minst var Kåre Willoch tydeligere og skarpere i sin kritikk av Israel enn sine partikolleger. Han påpekte blant annet Israels bruk av terror som virkemiddel under opprettelsen av egen stat, trakk historiske linjer fra urettferdigheten mot palestinerne under den pågående okkupasjonen til Balfour-erklæringen og satte spørsmålstegn ved sider av opprettelsen av staten Israel.

Flere av Willochs tidligere partikolleger medgir at Willoch på enkelte områder skilte seg fra den dominerende strømningen i partiet. Jan Petersen har påpekt at Willoch først og fremst skilte seg fra de øvrige Høyre-representantene ved å benytte seg av en tydeligere språkbruk, og at han var «...tydeligere på å fremheve de palestinske argumentene...Willoch målbar mer den moralske siden av dette, den normative siden, enn akkurat prosessen, som Norge har vært veldig opptatt av».³⁶⁷ Erik Nessheim kan på sin side ikke erindre at noen har gått så langt som Kåre Willoch, og mener at Willoch i dette spørsmålet kan oppfattes som ubalansert. «Nå har det blitt mer helgener og skurker». Nessheim kan ikke direkte tidfeste når han opplevde Willochs avvik, men løfter frem Willochs problematisering av opprettelsen av staten Israel som et eksempel. Dette kom først til uttrykk fra Willochs side mot slutten av 1989, hvilket kan tyde på at Nessheims inntrykk av Willoch er innenfor oppgavens tidsperiode.³⁶⁸ Anders Sjaastad har gitt uttrykk for en lignende oppfatning, men er mer moderat i sin tolkning av Willochs endring. Også i følge Sjaastad skilte Willoch seg delvis fra sine partikolleger: «Han lå nok litt i forkant hele tiden». Sjaastad mener Willoch ikke lenger

³⁶⁷ Telefonintervju med Jan Petersen 21.05.2013

³⁶⁸ Intervju med Erik Nessheim 20.09.2012, Oslo

var like kjølig argumenterende i Midtøsten-spørsmålet som han tidligere hadde vært, men at selve standpunktet ikke hadde endret seg så mye etter at han gikk av som statsminister. «...hans formuleringsevne og hans engasjement gjorde nok at han også fremstod litt mer ekstrem enn jeg vil mene han er og var».³⁶⁹

At Kåre Willoch mot slutten av 1980-tallet viste tegn til et mer ensidig emosjonelt engasjert forsvar for palestinerne, står i et direkte motsetningsforhold til de nøkterne, balanserte tendensene innenfor konservativ utenrikspolitikk som vi i kapittel 4 så preget Willochs politiske tankegang. Særlig Nessheims betraktninger taler for at en del Høyre-folk mente Willoch hadde fått en mer ideologisk «sort/hvitt» forståelse av konflikten.

På den andre siden er denne betraktningen problematisk fordi Willoch også viste tegn til en ytterst pragmatisk tankegang, særlig overfor PLO. Selv om han beholdt en viss skepsis til organisasjonen og uttrykte forståelse for at aversjonen mot, og de negative reaksjonene på PLO var sterke, presiserte han at uansett hva man mente om den palestinske frigjøringsorganisasjonen var samtaler med dem nødvendige for å få slutt på lidelsene og krigsfaren i Palestina og områdene rundt. Anders Sjaastad har sagt seg enig i at pragmatismen, nøkternheten og evnen til å revurdere politiske standpunkter - som karakteriserer den konservative utenrikspolitikken - kan ha gitt Willoch et gunstig utgangspunkt for hans endrede syn på Israel-Palestina-konflikten. Sjaastad medgav at det også for ham var vanskelig å innta et religiøst svart/hvitt standpunkt i utenrikspolitikken, og presiserte: «Om man er en god konservativ og har utenrikspolitisk innsikt må man være pragmatiker og ikke dogmatiker».³⁷⁰ Det kan være fristende å skille mellom pragmatikk og dogmatikk. Lignende skiller finner man for eksempel, i amerikansk utenrikspolitikk, hvor man har skilt mellom en idealistisk og en realistisk tilnærming i utenrikspolitikken.³⁷¹ Slike skiller er fristende men ikke nødvendigvis nær virkeligheten. Vi har imidlertid ikke anledning til å gå dypere inn i den diskusjonen her, men vi kan slå fast at Willochs syn ser ut å være preget av begge disse oppfatningene: en pragmatisk holdning overfor PLO, samt en idealistisk holdning overfor Israel, og i møte med palestinerne rettigheter.

Men hvordan kan vi forklare hvorfor Kåre Willochs engasjement og uttrykksmåter i så stor grad skilte seg fra resten av Høyres representanter? Og hvorfor kom dette særlig til uttrykk etter høsten 1989?

³⁶⁹ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁷⁰ Intervju med Anders C. Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁷¹ Lundberg, Therese Bråten, *Amerikansk terrorbekjempelse: Fra Bush og idealisme til Obama og realisme?* Masteroppgave i statsvitenskap, Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo, 2011, s 22-32

Willoch var først og fremst i en særegen posisjon, sammenlignet med de øvrige Høyre-representantene, gjennom sitt verv som leder for utenrikskomiteen. Anders Sjaastad har påpekt at Willoch som leder av utenrikskomiteen kom i en helt ny posisjon, hvor han ikke lenger behøvde å være ansvarlig for regjering eller parti. «Selvfølgelig kunne han ikke være helt ufølsom for hva stortingsgruppen mente, men de gav han litt større spillerom», et spillerom som, i følge Sjaastad, gav Willoch et ansvar å styre mot det han anså som en bedre policy.³⁷² Lars Roar Langslet har også hevdet at Willochs holdninger endret seg etter at han gikk av som statsminister fordi han kunne stå mer fritt. Han har særlig lagt vekt på Willochs studier av forhistorien av opprettelsen av staten Israel, og de folkerettslige sider, som utslagsgivende for hans bevegelse.³⁷³ Etter 1986 var Willoch også fristilt fra hensynet til KrF som regjeringspartner.³⁷⁴

Hvorfor Willoch fremstod som mer engasjert for palestinerne sak, og mer kritisk til Israels, etter at han gikk av som yrkesaktiv-politiker høsten 1989, og trådte inn i stillingen som fylkesmann i Oslo og Akershus, synes vanskeligere å begrunne. Det ser ikke ut til at Willochs syn ble påvirket av nye hendelser i Midtøsten, men det er nærliggende å tro at rammene Willoch kunne ytre seg innenfor var blitt ytterligere utvidet da han ikke lenger var politisk aktiv i Høyre, og at det var dette som bidro til at Willoch gav sitt syn til kjenne i sterkere ordelag enn tidligere. Anders Sjaastad har gitt tilslutning til denne oppfatningen, og mener at resonnementene og innsikten i Willochs kronikk «Brennpunkt: Fred i Israel?» var av en slik art at de ikke kunne ha dukket opp tilfeldig. Sjaastad tror snarere at dette var et syn Willoch hadde utviklet på et tidligere tidspunkt, men som han ventet med å ytre på grunn av sine forpliktelser overfor partiet.³⁷⁵

---

³⁷² Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo

³⁷³ Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012, Oslo

³⁷⁴ Fraværet av dette hensynet bidro sannsynligvis til Willochs økte «spillerom», men det er verdt å påpeke at dette også kan ha medvirket til et friere ytringsklima for de øvrige Høyre-representantene.

³⁷⁵ Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo. Anders Sjaastad har som tidligere nevnt pekt på at Willoch «...fremstod litt mer ekstrem.» enn det Sjaastad mener han er og var, grunnet hans bruk av retoriske virkemidler og propaganda. «...det han likte å plukke fra hverandre var den type argumenter som var usanne og ulogiske». Han trekker særlig frem Willochs omtale av israelsk terror som virkemiddel til opprettelsen av Staten Israel, for å avvise at terror var et utpreget palestinsk fenomen, og påpeker at dette var en måte å argumentere på som var særlig typisk for Kåre Willoch. Sjaastad trekker også frem Willochs kronikk som eksempel. Som vi tidligere har sett poengter Willoch at Balfourerklæringen ble annonsert på et tidspunkt da araberne utgjorde 90 % av befolkningen, og at det i 1947 ble «...utarbeidet en delingsplan som ville gi den jødiske tredjedelen av folket 56 % av landet». Sammenstillingen av fakta peker i pro-palestinsk retning, men Sjaastad gjør oppmerksom på at Willoch til tross for å antyde, aldri trakk argumentasjonen så langt at han kunne motsies og kritiseres for det han hadde sagt.

6.8 KrF og Arbeiderpartiet

Som vi så i forrige kapittel, førte Libanonkrigen til en revurdering av KrFs standpunkter, en bevegelse som resulterte i en mer balansert Midtøsten-politikk, og et syn som lå nærmere Høyres syn enn det som tidligere hadde vært tilfelle. Hvordan stod nå KrFs Midtøsten-Politikk i forhold til Høyres og Kåre Willochs standpunkt?

KrFs holdninger endret seg lite i perioden 1986-1990. Selv om Jakob Aano, på vegne av KrF, hadde satt PLOs anerkjennelse av Israel som kriterium for å anerkjenne PLO som legitim representant for palestinerne i forhandlinger, var partiet fortsatt skeptiske til palestinerne frigjøringsorganisasjon etter PNCs vedtak i november og Arafats tale i FN i desember 1988.

Kåre Kristiansen beskrev PNCs anerkjennelse av staten Israel som et fremskritt, men ville likevel ikke støtte PLOs deltakelse i forhandlinger. Kristiansen begrunnet dette med at organisasjonens charter, som hadde til hensikt å innlemme Israel i en palestinsk stat, fortsatt stod ved lag, og dermed var i direkte strid med PNCs vedtak.³⁷⁶ Kristiansen mente dessuten at det ble lagt for mye vekt på å få PLO med som forhandlingspartner og for lite vekt på Israels og de arabiske statenes deltakelse. «Det er maksimal konsentrasjon om hva man kan gjøre for å få PLO til forhandlingsbordet. Det er etter min oppfatning enda viktigere at man får de arabiske stater dit, og at man får Israel dit». Med dette som utgangspunkt var også Kristiansen langt mer positiv til Shamirs fredsplan enn Willoch: «Min konklusjon og mitt råd til Regjeringen blir: Ta Israels fredsplan seriøst».³⁷⁷

Kjell Magne Bondevik mente i likhet med Kristiansen at PLOs anerkjennelse av Israel ikke var tilstrekkelig. «Jeg synes at et håndfast uttrykk for at PLO nå virkelig har slått inn på en ny kurs, burde og kunne være at de endret dette charter».³⁷⁸ Som vi tidligere har sett, beholdt Bondevik denne skepsisen da han som utenriksminister varslet mer kritiske krav til PLO, samt nektet å møte organisasjonens leder og dets øvrige representanter. Bondeviks og Kristiansens syn lå tett opp mot den skepsis Jo Benkow, og særlig Jan Helge Jansen hadde gitt uttrykk for overfor PLO. Men som vi tidligere har sannsynliggjort støttet flertallet i Høyre PLOs deltagelse i fredsforhandlinger.

KrFs holdning til Israel-Palestina-konflikten var primært preget av deres forsvar for den jødiske staten, et syn Kåre Kristiansen gav særlig klart uttrykk for: «Ser man ikke at det er Israel som i denne sammenheng er den svake parti i konflikten, og er man overhodet ikke redd

³⁷⁶ «PNC-kommentar fra K. Willoch og K. Kristiansen», NTB-tekst, 15.11.1988

³⁷⁷ St.tid (1988-1989) s 4329-4331

³⁷⁸ St.tid (1988-1989) s 1930 og 2326-2327

for at man ved å ta parti for den sterke part, de arabiske land, kan legge opp til en lignende situasjon som den man opplevet i 1940-1945?». ³⁷⁹ Kjell Magne Bondevik gav også uttrykk for sin dype solidaritet med Israel, og hevdet i likhet med Jo Benkow at «...mye av kritikken mot Israel er historieløs». ³⁸⁰ Til forskjell fra det vi så i forrige kapittel, da KrF i forbindelse med Libanonkrigen for første gang rettet kritikk mot Israel, var kritikken så å si fraværende under den første intifadaen. Dette skilte KrFs representanter særlig fra Anders Sjaastad, Harald U. Lied og Kåre Willoch.

KrF skilte seg også fra Høyre i deres standpunkt til en palestinsk statsdannelse. KrFs partiprogram var i likhet med Høyres sparsommelig og generelt når det kom til Midtøsten-politikken. KrF stadfestet i sitt program for perioden 1989-1993 at «En må gjennom internasjonale forhandlinger sikre palestina-arabernes rettigheter». ³⁸¹ I motsetning til Høyre erkjente de med dette verken at palestinerne hadde legitime nasjonale rettigheter, eller at å «sikre palestina-arabernes rettigheter» innebar støtte til palestinsk selvbestemmelsesrett.

KrFs standpunkt ble imidlertid utdypet av Kåre Kristiansen i Stortinget desember 1988, da SVs Theo Koritzinsky spurte Kristiansen om Israel burde anerkjenne palestinernes rett til et hjemland. Kristiansen uttalte at «...fredsforhandlinger hvor en ikke også tar opp palestinernes problemer og finner en tilfredsstillende løsning på dem, både politisk og det som gjelder en eventuell statsdannelse- som Koritzinsky kaller det, jeg vil heller kalle det en politisk enhet for palestinerne- ikke er mulig å tenke seg». ³⁸² Kristiansen viste med dette at KrF var villige til å gå med på en form for selvbestemmelse for palestinerne. Selv anså han, som i 1982, en føderasjon med Jordan som beste løsning, et alternativ Bondevik også bifalt. ³⁸³

Kristiansen uttalte seg imidlertid mer skeptisk til en palestinsk statsdannelse da han i januar 1990 svarte på Willochs kronikk «Brennpunkt: Fred i Israel?». For det første omtalte Kristiansen fortsatt Vestbredden med dets bibelske navn, Judea og Samaria, som antydning at han i realiteten anså dette som israelsk territorium. For det andre avviste Kristiansen Willochs begrunnelse for palestinske selvbestemmelsesrett ved å hevde at det utvilsomt var «det jødiske folk som fremfor noe annet kan gjøre krav på "urbefolkningsrett" til "løftets land"». For det tredje uttalte Kristiansen at «En ministat på "Vestbredden" ville forøvrig få enorme økonomiske vanskeligheter - og den ville ligge åpen for infiltrasjon fra alle

³⁷⁹ «Efter Israelbesøket, Friskt blikk på Midtøsten?», Aftenposten Morgen 04.10.1988, s 10

³⁸⁰ «Brev til redaksjonen: Israel og Midtøsten», Aftenposten Morgen 18.10.1988, s 2

³⁸¹ Nsd.no, «Handlingsprogram for Kristelig Folkeparti: Ta vare på livet! For stortingsperioden 1989-1993», <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=partikode:51&fq=aarstall:1989>, (oppsøkt 08.10.2013)

³⁸² St.tid (1988-1989) s 1943-1944

³⁸³ St.tid (1988-1989) s 1943

terroristorganisasjoner med PLO, Hizbollah m.m. i spissen», som ville bety en økt sikkerhetsrisiko i hele området, ikke bare for Israel.³⁸⁴ Kristiansens viste med dette at skepsisen mot en palestinsk stat fortsatt var langt større innenfor KrF enn Høyre.

Høyre rykket i perioden 1986-90 nærmere Arbeiderpartiets standpunkt, slik tilfellet også hadde vært i perioden 1977-1981. Forandringen i synet på PLO viste dette i særlig grad. Som vi i dette kapittelet allerede har sett, understreket utenriksminister Stoltenberg i januar 1989 at «PLO under Arafats ledelse står åpenbart fram som talsmann for palestinerne».³⁸⁵ Stoltenbergs uttalelse fikk tilslutning fra Liv Aasen, som påpekte at hun var «...glad for at utenriksministeren så klart understreket at PLO under Arafats ledelse åpenbart står frem som talsmann for palestinerne».³⁸⁶ Reiulf Steen gav uttrykk for et lignende syn, og understreket i likhet med Willoch viktigheten av å raskt trekke PLO inn i forhandlingene:

«Det vi kan si med ganske stor sikkerhet, er at hvis ikke Yasir Arafat nå får bred tilslutning fra den internasjonale opinion til den moderate linje som framfor alt Yasir Arafat representerer, vil han ikke lenge kunne være representativ, for da vil de krefter blant palestinerne som argumenterer for en utvidelse av terroren, kunne komme til å vinne fram på bekostning av Yasir Arafats linje ».³⁸⁷

I likhet med Kåre Willoch, viste Arbeiderpartiet sin støtte til PLOs deltagelse gjennom avvisningen av restriksjonene mot organisasjonen i Shamir-planen. Stoltenberg understreket at han i samtaler med Yitzhak Shamir hadde gjort det klart at «...vi ikke så det som noe videre heldig at man sa hvem som skulle velges».³⁸⁸ I motsetning til i Høyre ble det imidlertid ikke rettet kritikk mot PLO fra noen av Arbeiderpartiets representanter i utenriksdebattene, verken før eller etter PNCs vedtak i november 1988. Dette skyldes sannsynligvis at støtten til PLOs deltagelse ikke var et nytt fenomen i Arbeiderpartiet, slik tilfellet var for flere av Høyres representanter.

Arbeiderpartiets støtte til PLO som palestinerne legitime representant kom klarest til uttrykk gjennom utenriksminister Thorvald Stoltenbergs besøk hos Yasir Arafat i Tunis i januar 1989. Stoltenberg avviste at besøket innebar en formell norsk anerkjennelse av PLO som palestinerne offisielle representant. Likevel var dette første gang en norsk utenriksminister hadde vært på offisielt besøk hos PLO, og besøket må kunne sees som en de facto anerkjennelse av organisasjonen.³⁸⁹ Selv om Kåre Willoch også hadde møtt Yasir Arafat, lå det en forskjell i at Stoltenbergs møte var planlagt, mens Willochs inntraff ved en

³⁸⁴ «Israel, Fred med frihet og sikkerhet», Aftenposten Morgen, 09.01.1990, s 7

³⁸⁵ St. tid (1988-1989), s 2242

³⁸⁶ St.tid (1988-1989), s 2320-21

³⁸⁷ St.tid (1988-1989) s 1946

³⁸⁸ St.tid (1988-1989) s 4333

³⁸⁹ Waage, Hilde Henriksen, *Norwegians? Who needs Norwegians?*, 2000, s 42

tilfeldighet. Derimot er det ikke utenkelig at Willoch og utenrikskomiteen ville ha satt et møte med Arafat på agendaen om Midtøsten-reisen hadde skjedd etter PLOs anerkjennelse av Israel.

I synet på Israel var avstanden heller ikke så stor. I likhet med Kåre Willoch og Harald U. Lied, la flere av Arbeiderpartiets representanter hovedansvaret på Israel for å skape bevegelse i fredsspørsmålet. Utenriksminister Thorvald Stoltenberg uttrykte håp om at «...Israel vil revurdere sin totale avvisning av samtaler med PLO», og Liv Aasen påpekte at mens PLO hadde beveget seg fra skanse til skanse «... har Israel stått på stedet marsj i forholdet til palestinerne og PLO. Nå er det på høy tid at de finner veien til forhandlingsbordet sammen med de forhandlingsrepresentanter som palestinerne selv utpeker». Aasen la, som Willoch, også vekt på at forhandlinger som garanterte Israels rett til å eksistere innenfor trygge og anerkjente grenser, samt det palestinske folkets rett til selvbestemmelse, var i Israels interesse.³⁹⁰ I likhet med Høyre var støtten til Israels rett til sikre og anerkjente grenser fortsatt et ufravikelig standpunkt hos Arbeiderpartiet, men den uttalte sympatien for Israel som vi så hos Jan Helge Jansen, og i særdeleshet Jo Benkow, var ikke tilstede i Arbeiderpartiet.

Intifadaen hadde snarere ført til et mer anstrengt forhold til Israel for enkelte av Arbeiderpartiets representanter, slik tilfellet også var for Willoch og Sjaastad. Einar Førde var blant disse, og uttalte at «...for meg er det ikkje noko rasjonelt eller humant samsvar mellom dei tiltaka Israel nå tar i bruk, og dei legitime tryggingssbehova landet har».³⁹¹ Reiulf Steen understreket på sin side at intifadaen ikke utgjorde noen fare for staten Israels eksistens, og påpekte at «...at om det er noen statsdannelse i Midt-Østen som i den nåværende situasjon ikke er i fare, så er det Israel».³⁹² I stortingsdebattene mellom 1988-1989 kan vi imidlertid ikke observere at noen av Arbeiderpartiets representanter uttrykte seg i like kritiske ordelag overfor Israel slik Willoch gjorde etter at han gikk av som yrkesaktiv politiker.

Synet på opprettelsen av en eventuell palestinsk stat var saken som i størst grad skilte de to partiene. Høyre gikk i sitt partiprogram inn for å «virkeliggjøre det palestinske folks rett til selvbestemmelse», et syn både Liv Aasen og Thorvald Stoltenberg gav uttrykk for i Stortinget.³⁹³ Men Arbeiderpartiet var, som vi så i forrige kapittel, tydeligere på at dette innebar støtten til en egen palestinsk stat. Dette ser vi eksempel på i Arbeiderpartiets valg- og arbeidsprogram for 1986-1989: «Fred i Midt-Østen må skapes ved at alle stater i området sikres rett til å eksistere, samtidig som palestinerne nasjonale rettigheter ivaretas, herunder

³⁹⁰ St.tid (1988-1989), s2242, 1926 og 2320-21

³⁹¹ St.tid (1988-1989), s 2348

³⁹² St.tid (1988-1989), s 1946

³⁹³ St.tid (1988-1989),s 2320 og 2242

retten til en egen stat».³⁹⁴ Imidlertid ser det ikke ut til at noen av Arbeiderpartiets representanter benyttet seg av Willochs argumentasjon for opprettelse av en slik statsdannelse, nemlig palestinernes «århundrelange røtter» i, og religiøse tilknytning til området.

6.9 Sammenfattende vurderinger

Kåre Willochs syn på Israel-Palestina-konflikten gjennomgikk viktige endringer i årene 1986-1990. Willoch omtalte i liten grad Israel-Palestina-konflikten de to første årene som utenrikskomiteens leder, men da uttalelsene ble hyppige fra høsten 1988, avdekket de også ytterligere bevegelse fra de standpunkter vi observerte hos Willoch i forrige kapittel.

Den største endringen lå i synet på PLO, hvor Willoch, etter PNCs kongress i november 1988, gikk ut med støtte til deres deltagelse i fredsforhandlinger som palestinernes representant. Kravet om PLOs deltagelse ble ytterligere forsterket gjennom Willochs avvisning av Yitzhak Shamirs fredsplan, som tok sikte på å holde den palestinske frigjøringsorganisasjon utenfor fremtidige forhandlinger. I forlengelsen av PLOs anerkjennelse av Israel, la Willoch, i motsetning til tidligere hovedansvaret for bevegelse i fredsspørsmålet på Israel, og uttrykte skuffelse over Israels fastlåste holdning. Han la også vekt på at okkupasjonen av Vestbredden måtte opphøre, og at dette, sammen med forhandlinger, var i Israels egen interesse fordi usikkerheten for Israel ville bli større om situasjonen fikk fortsette slik den var på det daværende tidspunkt.

Hva gjaldt synet på en palestinsk stat, var Willoch fortsatt uklar. Selv om han la vekt på at palestinernes selvbestemmelsesrett burde virkeliggjøres på Vestbredden, og omtalte tostatsløsningen og en føderasjon med Jordan som alternative løsninger, tok han ikke et klart standpunkt til noen av alternativene. Den store endringen i Willochs standpunkt til palestinernes selvbestemmelsesrett lå imidlertid i fremhevingen av palestinernes «århundrelange røtter» i området, som begrunnelse for hvorfor de hadde denne rettigheten.

Da Willoch gikk av som yrkesaktiv politiker høsten 1989 la han sterkere vekt enn tidligere på behovet for å trekke PLO inn i fredsforhandlingene, og avviste kritikernes påstander om at organisasjonen ikke hadde beveget seg tilstrekkelig. I tillegg ble palestinernes historiske tilknytning til landområdet gitt en religiøs dimensjon, gjennom Willochs presisering av Jerusalems betydning for de muslimske palestinerne. Den store endringen lå imidlertid i synet på Israel. Gjennom å påpeke skjevheten i forholdet mellom antall jøder og

---

³⁹⁴ Nsd.no, «Ny vekst for Norge, Arbeiderpartiet 86-89 Arbeidsprogram», <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=partikode:21&fq=aarstall:1985>, (oppsøkt 08.10.2013)

arabere og fordelingen av land, ved å trekke fram Balfourekklæringen i 1917 og FNs delingsplan i 1947, problematiserte Willoch sider ved selve staten Israel, til forskjell fra hva som tidligere hadde vært tilfelle.

Bevegelsen i synet på PLO skyldtes først og fremst PLOs anerkjennelse av Israel, men bortfallet av den «jordanske opsjon» og samtalene med lokale palestinske ledere og Yasir Arafat under utenrikskomiteens reise bidro til oppmykning av Willoch syn på organisasjonen allerede før anerkjennelsen kom på plass. Inntrykkene fra okkupert territorium og trakassering av palestinerne kan i tillegg ha styrket Willochs fokus på at palestinerne rettigheter måtte virkeliggjøres, noe som sammen med «Tungtvannsaken» og intifadaen også bidro til hans økte mistro overfor Israel. Det faktum at skepsisen mot Israel økte etter høsten 1989, skyldtes først og fremst en endring i rammevilkårene, da Willoch ikke lenger hadde de samme forpliktelser overfor partiet. Det tillot ham å ytre seg friere.

Willoch var imidlertid ikke alene i partiet om endringen, og det var stor tilslutning til grunnsynet i Willochs standpunkter. Dette så vi særlig så gjennom Lieds og Sjaastads uttalelser. Men den Israel-vennlige holdningen var fortsatt sterkt tilstede i partiet, tydeliggjort gjennom Jansens og Benkows betraktninger, samt reaksjonene på Sjaastad Israel-kritikk i januar 1988.

Selv om Høyre offisielt ikke hadde tatt et klart standpunkt til de endrede forutsetningene i Israel-Palestina-konflikten etter PLOs endrede politikk og intifadaen, ser det likevel ut til at de synspunkter som kom til uttrykk i Willochs uttalelser var å betrakte som ensbetydende med partiets offisielle standpunkt. Påstanden støttes av det faktum at Høyre i fravær av en omforent Midtøsten-politikk valgte å løfte frem Willochs standpunkter i *Høyres håndbok*, på bekostning av de øvrige parti-representantene. Dette gjorde sitt til at Høyre igjen markerte avstand til KrF og forflyttet seg nærmere Arbeiderpartiets linje. Willoch skilte seg likevel fra de øvrige Høyre-representantene gjennom sitt engasjement, sin tydelige språkbruk og pro-palestinske argumentasjon, noe som særlig ble tydelig etter han forlot politikken høsten 1989.

KAPITTEL 7:

Avslutning

Denne studiens hovedformål har vært å avdekke innholdet i, og årsakene til Kåre Willochs endrete syn på Israel-Palestina-konflikten i årene 1965-1990. Oppgaven har også forsøkt å plassere hans holdningsendring i en bredere kontekst, hvor det har vært et sentralt mål å øke innsikten i Høyres standpunkter til og politiske linje overfor konflikten i Midtøsten. I tillegg har Høyre-representantenes holdninger, og partiets offisielle politikk blitt stilt opp mot KrF og Arbeiderpartiets standpunkt for å gi innblikk i hvordan Høyre, i møte med Israel-Palestina-konflikten, stod plassert i det partipolitiske landskap. Sammenstillingen har også gitt et utfyllende bilde av sprikende holdninger i Høyre ved å vise hvilke politikere som ønsket å bevare det pro-israelske standpunkt, i likhet med KrF, og hvem som strebet mot en endring av Midtøsten-politikken, slik tilfellet var hos Arbeiderpartiet. Analysen har primært vært strukturert kronologisk, for å avdekke utviklingen i holdningene til Israel-Palestina-konflikten.

7.1 Innholdet i Willochs endrede syn

Fra 1965-1970, da Kåre Willoch var handelsminister i den borgerlige koalisjonsregjeringen, viste det seg vanskelig å få et fullstendig bilde av hans holdninger til Midtøsten-konflikten. Dette skyldtes to forhold. For det første finnes det få uttalelser fra Willoch om konflikten fra den gitte perioden, og for det andre gav de få eksisterende kildene om hans syn et sprikende inntrykk, som pekte i både balansert og pro-israelsk retning.

Det ser imidlertid ut til at synspunktene fra Willochs memoarer om behandlingen av Cherbourg-saken, hvor han omtaler seg som «En beundrer av Israel som handelsminister i Norge», var mest representativt for hans daværende standpunkt. Dette synet korresponderer også klart med hans senere Israel-vennlige uttalelser i 1973 og 1974. At denne holdningen ikke kom klart til uttrykk i offentligheten, skyldtes antagelig at rollen som handelsminister satt begrensninger for hvilke saker Willoch kunne uttale seg om, samt at han tok hensyn til John Lyngs balanserte utenrikspolitiske linje.

Da Willoch i 1970 trådte ut av regjeringen og inn i stillingen som Høyres formann og parlamentariske leder, uttalte han seg hyppigere om Midtøsten, og klarere til fordel for Israels sak enn han hadde gjort i Regjeringen. Dette kom klart til uttrykk etter oktoberkrigen i 1973 da han forsvarte Israels okkupasjon som et nødvendig sikkerhetstiltak mot de Sovjet-støttede arabiske nabostatene. Det samme var tilfelle da Norge i 1974 stemte for talerett i FNs

hovedforsamling for Yasir Arafat, lederen for palestinerne frigjøringsorganisasjon. Willoch var skeptisk til den palestinske frigjøringsorganisasjons (PLO) deltagelse, og fryktet at Norges stemmegivning hadde ført til en styrket front mot Israel. Det pro-israelske standpunktet må imidlertid anses som mer moderat enn hans øvrige partikollegers, en betraktning som ble begrunnet med sympatien for palestinske flyktninger. De utgjorde en «urettferdig behandlet gruppe», som i følge Willoch var henvist til «uverdige kår». Willoch unnlot også å melde seg inn i vennegruppen «Israels Venner på Stortinget», med den begrunnelse at han ønsket å stå fritt overfor alle pressgrupper. Selv om Israel-skepsis ikke var en del av begrunnelsen, antyder dette likevel at Willochs engasjement for Israels sak var mindre enn hos dem som meldte seg inn.

Jeg har i denne fremstillingen lagt stor vekt på at vendepunktet hos Willoch fant sted mellom 1977 og 1981. Willoch forlot på dette tidspunkt forestillingen om at «Palestina-spørsmålet» kun var et flyktningproblem ved å gå inn for palestinsk selvbestemmelsesrett. I tillegg erkjente han at PLO måtte kunne betraktes som en legitim representant for palestinerne, så snart de anerkjente Israel. Willoch hadde også fått en mer skeptisk holdning til Israel, observerbart gjennom hans kritikk av den omstridte bosettingspolitikken og antydningene til varig annekasjon av okkupert område.

Han uttrykte imidlertid full forståelse for at enhver løsning på konflikten mellom israelere og palestinere måtte trygge Israels sikkerhetsbehov, underforstått landets rett til å eksistere innenfor trygge og anerkjente grenser. Willoch presiserte også at bosettingene og utsiktene til varig annekasjon av okkupert område undergravde Israels reelle sikkerhet, og var til skade for oppslutningen om landets sak. De kritiske bemerkningene til Israels politikk var dermed motivert av en viss bekymring for Israel. Samlet sett gav Willochs uttalelser uttrykk for et balansert standpunkt.

Det balanserte standpunktet ble videreført i Willochs statsministerperiode fra 1981-1986. Israels invasjon av Libanon i 1982 og deres manglende inngripen under massakrene i Sabra og Chatila ble fordømt av regjeringen, hvor Willoch især benyttet seg av sterkere ordelag enn tidligere. Men han understreket likevel at han fremdeles var engasjert for Israels rett til å leve innenfor trygge og anerkjente grenser. Willoch fremholdt som tidligere at det palestinske folks nasjonale rettigheter, inklusive selvbestemmelsesretten, måtte virkeliggjøres, men tok verken standpunkt til om dette innebar en uavhengig palestinsk stat eller en føderasjon med Jordan. Synet på PLO ble også i stor grad videreført. Selv om Willoch stilltiende godkjente Sveinung Lundes møte med Yasir Arafat, gikk han ikke ut med dette offentlig, trolig av hensyn til samarbeidet med KrF. Han beholdt også en skeptisk holdning til

organisasjonen, noe saken om PLOs tiltenkte informasjonskontor vitnet om. Willoch ønsket en «holdbar begrunnelse for å si nei». Det skyldtes sannsynligvis motvilje mot den anerkjennelsen en godkjenning ville gi PLO, og den terrorfare et slikt kontor risikerte å utgjøre.

Først mellom 1988 og 1990, da han var leder for Utenriks- og konstitusjonskomiteen og senere fylkesmann i Oslo og Akershus, inntok Willoch et standpunkt som kan betegnes som pro-palestinsk. Willoch innrømmet åpent at han hadde endret syn på PLO, og at han mente man ikke lenger kunne forholde seg til dem utelukkende som en terrororganisasjon. Denne pragmatiske nyorienteringen innebar støtte til PLOs deltagelse i fredsforhandlinger, samt økt forståelse for organisasjonens vanskeligheter med å komme Israel i møte. Willoch hadde fortsatt ikke tatt et tydelig standpunkt til fordel for en uavhengig palestinsk stat, eller en føderasjon med Jordan, men hans syn på palestinsk selvbestemmelsesrett gjennomgikk likevel en betydelig endring gjennom hans bruk av historien for å begrunne palestinernes rett til et eget hjemland. Willoch la sterk vekt på palestinernes «århundrelange røtter» i, og religiøse tilknytning til, området - et syn som tydeligst kom til uttrykk etter at han forlot rikspolitikken høsten 1989. Willoch benyttet seg også av historiske argumenter for å problematisere sider ved opprettelsen av Israel, og trakk linjer fra begynnelsen av 1900-tallet til 1989 for å belyse hvilke problemer den nye staten hadde voldt for den palestinske befolkningen. Willoch kritiserte i tillegg Israels håndtering av intifadaen, og uttrykte skuffelse over israelernes fastlåste holdning i fredsspørsmålet, hvor han la hovedansvaret for en løsning på Israel.

7.2 Årsaker til endring

Kåre Willochs vei fra et pro-israelsk til et pro-palestinsk standpunkt innebærer et stort sprang, men hans holdningsendring var, som han selv hevder, ikke en brå omvending, men en gradvis utvikling. Særlig to perioder var utslagsgivende for denne utviklingen, 1977-1981 og 1986-1990.

I kapittel 4 har jeg forsøkt å forklare bakgrunnen for Kåre Willochs vendepunkt. En åpenbar medvirkende årsak var Menachem Begins intensiverte bosettingspolitikk fra og med 1977. Politikken tok sikte på å skape et så stort og dedikert jødisk nærvær i de okkuperte områdene at ingen fremtidige regjeringer kunne gi slipp på dem. I tillegg skulle de fungere som et instrument for å splitte det palestinske samfunnet i isolerte segmenter for å forhindre oppkomsten av en sterk, kollektiv palestinsk identitet. Innvirkningen av denne nye politikken gjenspeiles tydelig i Willochs kritikk av Israel fra 1978, og støtten til palestinsk selvbestemmelse. Den begynnende skeptiske holdningen til Israel ble trolig også influert av

inntrykkene soldater fra den norske UNIFIL-styrken i Sør-Libanon tok med seg hjem. Norske medier videreformidlet soldatenes vitnesbyrd om urett som ble begått mot palestinerne og israelernes harde fremferd, og rapporterte i tillegg fra de palestinske flyktningleirene i Libanon og kampene mellom PLO og den israelske hæren.

Fredsavtalen fra 1979 mellom Israel og Egypt ser også ut til å ha bidratt til Willochs endring, ettersom den reduserte konfliktnivået mellom de to nabolandene, og skapte større rom for å forholde seg til kjernen i konflikten, «Palestina-spørsmålet». Willochs uttalelser om palestinerne selvbestemmelsesrett kan blant annet sees på denne bakgrunn. Den mest utslagsgivende faktoren for Willochs endring var imidlertid Utenriks- og konstitusjonskomiteens rundreise i Midtøsten i januar 1977, hvor han selv fikk erfare forholdene på nært hold. Besøket i en palestinsk flyktningleir utenfor Amman og Quneitra på Golanhøyden bidro særlig til Willochs «oppvåkning». Jeg har likevel lagt vekt på at forutsetningen for en balansert holdning lå latent hos Willoch allerede før 1977. Det kom til syne gjennom tendensene til en nyansert forståelse av konflikten i 1973, og valget om å stå utenfor «Israels Venner» i 1974. Jeg har også argumentert for at den pragmatiske tradisjonen i konservativ utenrikspolitikk, frihet fra dogmer og fastlåste standpunkter, gjorde vendepunktet lettere.

Den utslagsgivende og mest åpenbare årsaken til at Kåre Willoch landet på et pro-palestinsk standpunkt, var Det palestinske nasjonalråds de facto anerkjennelse av Israel, og Yasir Arafats avstandtagen fra terror i 1988. Willoch hadde så tidlig som i 1974 antydning at PLO kunne anerkjennes som palestinerne legitime representant så snart de anerkjente Israels eksistens. Da dette premiss var blitt innfridd, var Willoch raskt ute med sin støtte til PLOs deltagelse i fredsforhandlinger. Som i 1977 skulle en delegasjonsreise til Midtøsten med Utenriks- og konstitusjonskomiteen bidra til ytterligere bevegelse i Willochs standpunkt. I september 1988 deltok komiteens medlemmer på et møte med lokale palestinske ledere fra Vestbredden og Gazastripen. Disse vektla sin oppslutning om PLO som palestinerne legitime representant, og organisasjonens vilje til å anerkjenne Israel. De lokale lederne la også sterk vekt på at det kun eksisterte en palestinsk opsjon etter Jordans beslutning om å fraskrive seg ansvaret for Vestbredden. Kåre Willoch møtte også Yasir Arafat i løpet av delegasjonsreisen, og Willoch mente at Arafat hadde inntatt en mer pragmatisk og realistisk holdning til konflikten. Samlet sett bidro dette til en revurdering av PLOs rolle i fredsforhandlingene allerede før Willoch gikk ut med offentlig støtte til denne deltagelsen. Utenriks- og konstitusjonskomiteen besøkte også flyktningleiren Jabalia på Gaza-stripen hvor intifadaen hadde begynt i desember 1987. For Willoch må dette ha medvirket til det økte engasjementet

for palestinernes rett til et eget hjemland. Sammen med møtet med israelsk UD i forbindelse med drøftingene av «tungtvannsaken» høsten 1988, bidro opplevelsen også til et mer mistroisk syn på israelsk politikk. Endringene av rammevilkårene Willoch kunne ytre seg innenfor hadde også stor innvirkning på hans offentlig uttalte synspunkter på Israel-Palestina-konflikten. Som leder av Utenriks- og konstitusjonskomiteen stod han friere overfor eget parti enn som statsminister, og han var i tillegg fritatt hensynet til KrF som regjeringspartner. Dette gjorde det i større grad enn tidligere mulig å gi uttrykk for et tydelig palestinsk-vennlig syn. Denne tendensen ble ytterligere forsterket da Willoch i 1989 gikk ut av rikspolitikken og inn i stillingen som fylkesmann i Oslo og Akershus.

7.3 Høyres holdninger og politikk

Tidligere fremstillinger av endrete holdninger til Israel-Palestina-konflikten har primært fokusert på venstresiden. I denne studien er Kåre Willochs holdningsendring brukt som innfallsvinkel for å øke innsikten i Høyres Midtøsten-politikk, et lite omtalt tema i norsk historieforskning. Jeg har i min fremstilling vist at Willochs standpunkter i hovedsak var i takt med flertallet av Høyre-representantens holdninger og partiets offisielle standpunkt. Ikke overraskende viste kapittel 3 at Willochs hovedsakelig pro-israelske holdning fra 1965-1977 var helt på linje med partiets standpunkt. Flertallet av partiets representanter meldte seg blant annet inn i «Israels Venner på Stortinget», som Paul Thyness var medstifter av, og Høyre fordømte stemmegivningen til fordel for Yasir Arafats talerett i FN i 1974. Selv om Willoch unnlot å melde seg inn i organisasjonen, samt viste forståelse for palestinernes vanskelige situasjon, skilte ikke dette ham nevneverdig fra de øvrige Høyre-representantene.

Vi har sett at det mellom 1977 og 1981 eksisterte to ulike holdninger til Israel-Palestina-konflikten i Høyre, en tradisjonell pro-israelsk og en ny og balansert holdning. Det balanserte synet som Willoch fremmet fikk imidlertid størst oppslutning, hvor Arne Skauge, Rolf Presthus og Lars Roar Langslet særlig markerte seg med et endret standpunkt. Det balanserte synet forplantet seg til Høyres offisielle materiell. *Høyres håndbok* gjengav blant annet Willochs kritikk av Israels bosettinger som partiets eget standpunkt, og palestinernes rett til selvbestemmelse ble inkorporert i partiprogrammet fra 1981, sammen med den allerede ufravikelige støtten til Israels rett til sikre og anerkjente grenser.

Midtøsten var ikke et prioritert utenrikspolitisk tema i Høyre, og saken har dermed i liten grad vært diskutert internt i partiet. Dette har gjort det vanskelig å med sikkerhet kunne fastslå hvorfor Willochs standpunkt forplantet seg videre til partiets offisielle materiell, samt hvorfor politikere som Skauge, Presthus og Langslet også inntok en mer balansert holdning.

Det er imidlertid nærliggende å tro at dette skyldtes en kombinasjon av påvirkning fra Willochs side, i tillegg til at de nevnte politikerne i likhet med Willoch inntok et nytt standpunkt på bakgrunn av hendelsene i Midtøsten og inntrykkene fra Utenriks- og konstitusjonskomiteens reise.

Høyres Midtøsten-politikk gjennomgikk få endringer mellom 1981 og 1986. Reaksjonene på Libanonkrigen viste at hovedlinjene fra foregående regjerings politikk i hovedsak ble videreført, et syn som var identisk med den linje Høyre etablerte mellom 1977 og 1981. Høyre var klare i sin fordømmelse av Israels invasjon, uten at dette fikk konsekvenser for Norges forhold til landet. Anerkjennelse av PLO var fortsatt avhengig av organisasjonens anerkjennelse av Israel. Den forsiktige politikken kan blant annet tilskrives de begrensede rammene regjeringen satte, samt hensynet til Israel-venner i KrF og eget parti, hvilket kom klart til uttrykk i forbindelse med regjeringens avvisning av PLOs tiltenkte informasjonskontor i Oslo i januar 1985. Selv om verken Willoch, regjeringen eller partiet endret sitt standpunkt, var bevegelsen stor innad i partiet. Det tydeligste eksempelet på at holdningene var på glid, var Sveinung Lundes møte med Yasir Arafat i 1983 og den påfølgende støtten dette initiativet fikk fra flere av partiets representanter.

Mellom 1986 og 1990 eksisterte fortsatt to holdninger til konflikten i Høyre. Den pro-israelske holdningen var fremdeles tilstede, uttrykt av blant annet Jan Helge Jansen og Jo Benkow, men det var størst tilslutning til kjernen i Willochs standpunkt; kritikk av Israels okkupasjon og håndteringen av intifadaen, støtte til palestinsk selvbestemmelsesrett og kravet om at PLO måtte trekkes inn i fredsforhandlinger. Både Anders Sjaastad og Harald U. Lied gav uttrykk for dette synet i 1988 og 1989. I hvilken grad det endrede synet på PLO også var Høyres offisielle standpunkt syntes vanskeligere å fastslå, ettersom partiprogrammet var uforandret fra 1981. Kåre Willochs uttalelser var imidlertid de eneste som ble gjengitt i *Høyres håndbok* for stortings sesjonen 1988-1989. At hans syn ble løftet frem på bekostning av andre Høyre-representanter var ikke oppsiktsvekkende tatt i betraktning at han var partiets hovedtalsmann i utenrikssaker, men Willoch ville sannsynligvis ikke blitt sitert om hans standpunkt var uakseptabelt for stortingsgruppen. Vi kan dermed trekke den konklusjon at kjernen i Willochs uttalelser også i denne omgang var å betrakte som ensbetydende med partiets standpunkt.

Willoch skilte seg likevel på enkelte områder fra de øvrige Høyre-representantene. Han var den eneste i partiet som gav utfyllende argumenter for hvorfor palestinerne hadde rett til et eget hjemland på lik linje med jødene, og gjorde dette ved å vise til palestinerne «århundrelange røtter» i området, samt Jerusalems betydning for de muslimske palestinerne.

Willoch var også den av partiets representanter som sterkest gav uttrykk for nødvendigheten av å trekke inn palestinerne frigjøringsorganisasjon, og den eneste som uttrykte forståelse for PLOs vansker med å komme Israel ytterligere i møte. I tillegg gav hans uttalelser uttrykk for et mer anstrengt forhold til Israel. Samlet sett bidro Kåre Willochs palestinsk-vennlige engasjement til at han skilte seg fra sine partikolleger, en tendens som særlig ble tydelig etter at han forlot Stortinget høsten 1989.

Selv om innholdet i og årsakene til Willochs endrete standpunkter delvis har blitt behandlet i andres verker, er dette den første fremstillingen som gir en systematisk analyse av Willochs vei fra et pro-israelsk til et pro-palestinsk standpunkt. Min fremstilling er også den første som har forsøkt å gi et utfyllende bilde av Høyres Midtøsten-politikk i etterkrigstiden. Tidligere fremstillinger om endrete holdninger til Israel-Palestina-konflikten har primært fokusert på Arbeiderpartiets, LOs og AUFs bevegelse, og deres arbeid med å påvirke og endre norsk opinion, og Norges offisielle Midtøsten-politikk.

Når det gjelder undersøkelsens resultater, vil jeg selv legge særlig vekt på at Kåre Willochs holdningsendring ikke var et så atypisk tilfelle i Høyre-sammenheng som det har vært vanlig å hevde. Denne studien har vist at endrete holdninger til Israel-Palestina-konflikten var et fenomen som preget partiet i sin helhet, et fenomen som kan spores tilbake til utenriksminister John Lyngs nyorientering av Midtøsten-politikken i den borgerlige koalisjonsregjeringen fra 1965-1971. I visse tilfeller var bevegelsen til og med større blant enkelte av partiets representanter enn hos Willoch, slik vi blant annet så gjennom Sveinung Lundes møte med Yasir Arafat i Tunis i 1983. Mine funn har vist at det er problematisk å kategorisere høyresiden som pro-israelsk og venstresiden som pro-palestinsk. Selv om enkelte av partiets representanter, deriblant Paul Thyness, Sverre Stray og Jo Benkow, gav uttrykk for et pro-israelsk syn i likhet med KrFs representanter, har denne fremstillingen vist at flertallet av partiets representanter og Høyres offisielle standpunkt lå tettere opp mot Arbeiderpartiet enn mot KrF, særlig i periodene 1977-1981 og 1986-1990. Disse funnene bidrar til å øke kunnskapen om og til å nyansere oppfatningen av holdningsendringen til Israel-Palestina-konflikten i Norge.

Kilder og litteratur

Arkivmateriale

Riksarkivet, Oslo:

- Kåre Willochs private arkiv(arkiv PA-1520)

Stortingsarkivet, Oslo:

- Høyres stortingsgruppe, møtereferater og notater, januar 1977
- Høyres gruppestyre, møtereferater og notater, desember 1984
- Den utvidede Utenriks- og konstitusjonskomiteen, møtereferater, juni 1967

Utenriksdepartementets arkiv, Oslo:

- Mappe: UD, 25. 11/19
- Mappe: UD, 1.5/64

Trykte kilder

Stortingsdokumenter:

- Stortingstidende, (1966-1967)
- Stortingstidende, (1973-1974)
- Stortingstidende, (1974-1975)
- Stortingstidende, (1976-1977)
- Stortingstidende, (1978-1979)
- Stortingstidende, (1979-1980)
- Stortingstidende, (1982-1983)
- Stortingstidende, (1984-1985)
- Stortingstidende, (1988-1989)

Høyres håndbok:

- *Høyres håndbok*, (1974-1975)
- *Høyres håndbok*, (1977-1978)
- *Høyres håndbok*, (1978-1979)

- *Høyres håndbok*, (1979-1980)
- *Høyres håndbok*, (1982-1983)
- *Høyres håndbok*, (1988-1989)

Aviser:

- Aftenposten: 1975, 1982, 1984, 1985, 1988, 1989, 1990
- Dagbladet: 1980, 1981, 2001
- NTB-tekst: 1986, 1988, 1989
- Ny tid: 1988
- VG: 1977, 1979, 1980, 1982, 1983, 1984, 1985, 1989

Avisartikler fra Sveinung Lundes utklippsbok:

- Extra: 1983
- Dagbladet: 1982
- Høyres avis: 1982
- Vårt Land: 1983
- Klassekampen: 1983
- VG: 1983
- Morgenbladet: 1983
- Bergens tidende: 1983
- Folkets Framtid: 1983

Nettartikler

- Snl.no, "Midtøsten-konflikten", <http://snl.no/Midt%C3%B8sten-konflikten> 15.17. (Oppsøkt 22.02.2012.)
- Fagpressen.no, «Engasjert og skarp Willoch hos fagpressen», <http://fagpressen.no/id/661.0> (oppsøkt 29.10.2012)
- Snl.no, «African National Congress-ANC», http://snl.no/African_National_Congress/ANC, (oppsøkt, 17.09.20013)
- Snl.no, «SWAPO» <http://snl.no/SWAPO>, (Oppsøkt 17.09.2013)
- Stortinget.no, «Utenriks og konstitusjonskomiteen» <http://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Komiteene/Historiske->

komiteer/Utenriks--og-konstitusjonskomiteen/?lvl=False&pid=1977-81#list (oppsøkt 23.09.2013)

- Nsd.no, «Høyres program, perioden 1981-1985»,
<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=aarsall:1981&fq=partikode:71>, (Oppsøkt 08.10.2013)
- Nsd.no, «Handlingsprogram for Kristelig Folkeparti: Ta vare på livet! For stortingsperioden 1989-1993»,
<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=partikode:51&fq=aarstall:1989>, (oppsøkt 08.10.2013)
- Nsd.no, «Ny vekst for Norge, Arbeiderpartiet 86-89 Arbeidsprogram»,
<http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/?q=&rows=10&fq=partikode:21&fq=aarstall:1985>, (oppsøkt 08.10.2013)
- Hlsenteret.no, «Deportasjon av de norske jødene»,
<http://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/holocaust/norge/deportasjonen-av-de-norske-jodene.html> , (oppsøkt 21.10.2013)

Muntlige kilder

- Intervju med Paul Thyness 02.04.2012, Oslo.
- Intervju med Kåre Willoch 21.06.2012 og 15.01.2013, Oslo.
- Intervju med Erik Nessheim 20.09.2012, Oslo
- Intervju med Lars Roar Langslet 05.11.2012. Oslo
- Intervju med Nils Morten Udgaard, 13.11.2012, Oslo
- Intervju med Sveinung Lunde, 21.12.20012, Oslo
- Intervju med Arne Skauge 22.01.2013, Bærum
- Intervju med Theo Koritzinsky 19.04.2013, Oslo.
- Intervju med Anders Sjaastad 23.05.2013, Oslo
- Telefonintervju med Astrid Gjertsen, 08.11.2012
- Telefonintervju med Jan Petersen 21.05.2013
- Telefonintervju med Nils Butenschøn 28.05.2013

Litteraturliste

Brende, Børge. «Utenrikspolitiske brytninger i Høyre» i *Politikk og ansvar: Debattskrift til Kåre Willoch 3.oktober 1993*, redigert av Børge Brende, Kristin Clemet, Erling Norvik, Sverre Stray, side 47. Oslo: Schibsted, 1993.

Butenschøn, Nils A, «Norge og Midtøsten» i *Norges Utenrikspolitikk*, redigert av. Torbjørn L. Knutsen, Gunnar M. Sørbø, Svein Gjerdaaker. Side 351-353. Cappelen Akademisk forlag, 1995.

Butenschøn, Nils, *Midtøsten: Imperiefall, Statsutvikling, Kriger*. Oslo: Universitetsforlaget, 2008.

Børresen, Jacob. Gjeseth, Gullow. Tamnes, Rolf, *Norsk forsvarshistorie bind 5: Allianseforsvar i endring 1970-2000*, Bergen: Eide forlag, 2004

Cleveland, William. *A history of the modern Middle East*. Cambridge: Westview Press, 2004-
Dannreuther, Roland. *The Soviet and the PLO*. Basingstoke, Macmillan Press Ltd, 1998.

Hagelund, Karl Emil, *Israel- elsket og hatet: Norske holdninger gjennom 35 år*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1983.

Heradstveit, Daniel, «Norsk Politikk i Midt-Austen» i *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982*, redigert av Valter Angel. Side 29,35, 39-42. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt, 1983.

Heradstveit, Daniel, «Norsk politikk i Midtausten», i *Norsk Utenrikspolitikk*, redigert av Johan Jørgen Holst, Daniel Heradstveit. Side 237. Oslo: Tano, 1985.

Johansen, Jahn Otto, «Utenrikspolitikeren John Lyng», i *I pakt med fremtiden: Festsskrift til John Lyng på 70-årsdagen 22. august 1975*, redigert av Kjell Hansen, Lars Roar Langslet, Paul Thyness. Side 54-55,66-70. Oslo: Cappelen forlag, 1975.

Johansen, Karl Egil. *Jødefolket inntar en særstilling: Norske haldningar til Jødane og staten Israel*. Kristiansand: Portal, 2008.

Langslet, Lars Roar. *John Lyng: Samarbeidets arkitekt*. Oslo: Cappelens forlag, 1989.

Lundberg, Therese Bråten. *Amerikansk terrorbekjempelse: Fra Bush og idealisme til Obama og realisme?* Masteroppgave i statsvitenskap. Institutt for Statsvitenskap, Universitetet i Oslo, 2011.

Lyng, John. *Mellom Øst og Vest: erindringer 1965-1968*. Oslo: Cappelens forlag, 1976.

Notaker, Hallvard. *Høyres historie 1975-2005: Opprør og moderasjon*. Oslo, Cappelen Damm, 2012.

Persson, Sune,. *Palestinakonflikten*.Lund:Studentlitteratur,1994.

Strandå, Tom Rune, *Arbeidernes Ungdomsfylking og Midtøsten-konflikten, 1948-1996*. Masteroppgave i historie. Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier, Universitetet i Oslo.

Tamnes, Rolf. *Norsk utenrikspolitisk historie, bind 6, Oljealder:1965-1995*. Oslo: Universitetsforlaget,1997.

Tveit, Odd Karsten. *Alt for Israel: Oslo-Jerusalem 1948-78*. Oslo: JW. Cappelens forlag,1996.

Tveit, Odd Karsten. *Krig og diplomati: Oslo- Jerusalem 1978-1996*. Oslo: Aschehoug, 2005.

Valter, Angell. red. *Norsk utenrikspolitisk årbok 1982*. Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt, 1983.

Waage, Hilde Henriksen. *Konflikt og stormaktspolitikk i Midtøsten*. Kristiansand: Cappelen Damm Akademisk, 2013.

Waage, Hilde Henriksen. *Da staten Israel ble til: Et stridsspørsmål i norsk politikk 1945-1949*. Oslo: Gyldendal, 1989.

Waage, Hilde Henriksen. *Norge – Israels beste venn: Norsk Midtøsten-politikk 1949-1957*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Waage, Hilde Henriksen. *Norwegians? Who needs Norwegians?: Explaining the Oslo back channel: Norways political past in the Middle East*. Oslo: PRIO Peace Research Institute, 2000.

Willoch, Kåre. *Myter og virkelighet: Om begivenheter frem til våre dager med utgangspunkt i perioden 1965-1981*. Oslo: Cappelen, 2002.

Willoch, Kåre, *Minner og Meninger 3: Statsminister*. Oslo: Schibsted, 1990.